
UC-NRLF
$B 81 878

BERKELEY
LIBRARY
UNIVERSITY OF
CALIFORNIA

ŽIVOT

PAVLA JOSEFA ŠAFAŘÍKA.

SEPSAL

VINCENC BRANDL.

V BRNĚ 1887.

TISKEM MORAVSKÉ AKC. KNIHTISKÁRNY. — NÁKLADEM MATICE MORAVSKÉ.

Předmluva.

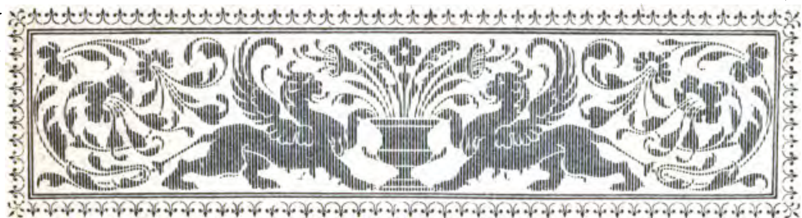
Tento životopis Šafaříkův vyšel v illustrovaném týdenníku Světozoru na rok 1881. Když dokončen byl, vysloveno s mnoha stran přání, aby také zvláště vydán byl, jelikož práce rozkouskované po polovici ročníku časopisu méně pohodlně užívati lze. Ale nemínil jsem práci svou opět vydati pouhým otiskem, nýbrž uznal jsem potřebu leccos při ní změniti a leccos k ní přidati, k čemuž teprve letos mi popřána byla prázdeň a zotavené poněkud zdraví. Poopraviv a změniv původní práci a přidav k ní potřebné doplňky odevzdal jsem tento Život Šafaříkův Matici Moravské, která jej nyní členům svým a obecenstvu vůbec podává.

Při spisování příběhů životních užil jsem hlavně tištěné korrespondence Šafaříka s Pogodinem a Maciejowskim, pak několika listů netištěných a zpráv ústních, které během času mne došly; mimo to jsem čerpal z biografie Šafaříkovy J. Jirečkem sepsané a v Österreichische Revue na r. 1865 vydané.

Doufám, že svědomitým studiem přesných pramenů jsem podal věrný obraz života velikého slavisty a že jmenovitě jsem nevynechal ničeho, což jen poněkud důležitějším příběhem a zjevem v jeho životě bylo.

V Brně dne 5. dubna 1887.

V. Brandl.

o půdy kypré padlo símě, které Josef Dobrovský po čtyřicet let pracemi vědeckými rozsíval, a neslo ovoce hojné i takové, na které tvůrce slavistiky snad ani ve snu nemyslil. Mužové, kteří zároveň s ním a pak po něm vědu slovanskou vzdělávali, nepřestávali na pouhé vědě, nýbrž kořistíce z výzkumů vědeckých probouzeli národ český z dlouholetého spánku a vdýchali v něj vědomí, že jest ratolestí velikého národu slovanského, jenž téměř polovici Evropy zalidňuje. Vyšší prozřetelnost, která nad osudy národů bdí, dala našemu národu v pravý čas muže ducha bystrého a srdce šlechetného, kteří jako mocí divinatorskou obdařeni důvtip a píli neúmornou především na taková díla vynaložili, jimiž kmenový cit a vědomí slovanské zároveň se probouzely, šířily a utvrzovaly. Jungmann vrátil nám řeč, Palacký nám vrátil historii a Kollár spojil v Slávy dceři všecky slovanské kmeny, vymřelé i živoucí, jako v nějakém pantheonu. Co však básník Kollár jen v magickém pološeru poesie vnitřnímu tušení a názoru představoval, to na velkolepé výsluní pravdy historické povznesl duch nad jiné mohutný Šafaříkův, v němž jako v nějakém ohništi všecky paprsky vědy soudobé se spojovaly, v jehožto hlavních dílech všecky bystřiny a potoky minulosti slovanské jako v nějakém moři objemném se sbíhají, kteréžto moře hluboké jest jak pravda jest vysoká, již on z temné noci věků dávnominulých v záři jasné před naším okem žasnoucím na odiv postavil učiniv tvůrčí silou gigantického ducha svého bílý den, kde dříve jen čirá tma stínila.

Podávajíce životopisný nástin Šafaříkův dbáti především míníme přehlednosti a klademe tedy na prvním místě osudy života jeho, pak spisovatelskou jeho činnost a rozbor jeho spisů a děl. —

I.

Pavel Josef Šafařík pochází z jedné rodiny českých exulantů, kteří po bitvě bělohorské u velikém počtu z vlasti se vystěhovali, jelikož víry své vzdáti se nechtěli. Narodil se dne 13. máje 1795 v Kobelárově, vesnici stolice Gemerské na Uh. Slovensku, kde otec jeho Pavel († 1831) evangelickým farářem byl. Jsa od otce i matky Kateřiny (roz. Káresové † 1812) v tiché a spokojené domácnosti v elementárním učení cvičen dán r. 1805 na nižší gymnasium Rožnavské,[1]) kde se němčině a maďarštině naučil, r. 1808 do Dobšiné na studia humaniora, r. 1810 na slovutné tehdáž evangelické lyceum Kežmarské, kdež za pětiletého pobytu nejen vědě se pilně věnoval, nýbrž vyučováním jiných nějaký groš si ušetřil, že se roku 1815 podle zvyku uherských evangelíků na německou universitu odebrati mohl. Vyvolil si universitu v Jeně, která tehdáž věhlasem professorů svých slynula. Vstoupil na universitu po důkladných studiích přípravních a šel do Němec maje již vědomí slovanské, které v Kežmarku se v něm vzbudilo čtením Jungmannova pojednání »o ceně jazyka mateřského i vzdělanosti národní«, ač již v Kobelárově jeden z tamějších písmáků, jmenem Novák, jemu české knihy ku čtení půjčoval.

Podle přání otcova a tradice rodinné, ze které několik členů faráři evangelickými bylo, měl v Jeně studovati bohosloví; navštěvoval tedy bohoslovecké přednášky. Ale necítě v sobě povolání kněžského, jak sám několikráte pravil, věnoval se také studium klasické literatury a historie u professorů Eichstädta a Ludena, mimo to i vědám přírodním, které tehda slavný Oken přednášel; zvláště jej také poutal Jak. Frid. Fries, muž nadšený, ducha vzletného, který posluchače své do učení filosofie říkajíc hravě uváděl,

---

[1]) Z Rožnavy, která blízko Kobelárova jest, navštěvoval Šafařík často rodiče své. Tu přišel jednou, jak J. Jireček vypravuje, v nebezpečí veliké, an mu v příč přišel vlk, tak že mladý student jen velmi nesnadně před ním se zachránil. Podobně nebezpečná náhoda potkala Šafaříka, když v Dobšiné studoval.

a přístup do hlubin této vědy jim snadným učinil.[1]) V Jeně nabyl jeho nad míru vnímavý duch pevných základů vědeckých, na kterých pak díla svá nesmrtelná stavěl; staří klasikové byli i jemu nevyčerpatelným zdrojem vědění i vzorem lahodné formy, kterou všichni jeho spisové se vyznamenávají; v Jeně rozšířil se znamenitě jeho obzor duchový: co v romantické tatranské domovině před duší jeho jen se míhalo jako paprskové sluneční nemohoucí mlhou proniknouti, to se mu ukázalo v Jeně v záři plné, sebevědomé myšlenky a není důležitějšího díla jeho, ku kterému by v Jeně nebyl zárodek v něm vzniknul.

V Jeně seznámil se s několika krajany, jmenovitě s pozdějším pěvcem Slávy dcery, Kollárem, a Janem Benediktim, jehožto prostřednictvím v přátelský styk vstoupil s Palackým tou dobou v Prešpurku studujícím, který tehda Ossianovy zpěvy na česko převedl a část překladu skrze Benediktiho Šafaříkovi do Jeny poslal. (1817.) To byl začátek přátelství obou velikých mužů, které netoliko v život Šafaříkův nýbrž také ve vědeckou naši literaturu veliký vliv mělo. V Jeně vzešlo jemu jaro duchové osvěžujíc ho bujnou a vzletnou silou, která ducha jeho již nikdy neopustila, buď si tělo chřadlo anebo loďka jeho životní bouřemi osudu krutě zmítána byla; proto Jeny vždy radostně zpomínal říkaje i ve starším věku, že mu byla »exilium corporis, paradisus animae« (vyhnanství tělesné, ráj duševní). Když pak studentský ruch v Němcích vládě rakouské povážlivým býti se zdál a ona všecky studující uherské zpět volala, opustil také Šafařík, ač velmi nerád, Jenu a vrátil se v máji r. 1817 do vlasti své. R. 1816 byl se stal členem latinské společnosti v Jeně a tamější universita poslala mu r. 1819 diplom doktora filosofie.

Navrátiv se do Uher stal se v říjnu r. 1817 vychovatelem u spanilomyslného místožupana liptovského, Kašpara z Kubini v Prešpurku, v jehožto domě se krom jiných seznámil osobně s Fr. Palackým; Dobrovského, Jungmanna, Hanku, Nejedlého a j. literáty české byl již poznal, když se z Jeny Prahou do vlasti vracel. Zamilovaných studií linkvistických a historických i zde nezanedbával a jim k vůli odmítl několikeré vyzvání, aby se stal professorem na evangelických učilištích, jimž se vyhýbal také proto, že Maďaronové již tehdáž surově proti Slovanům si počínali.

[1]) Zajímavo v naší době jest připomenouti jeho spis r. 1816 vydaný: »Über die Gefährdung des Wohlstandes und Charakters der Deutschen durch die Juden.«

Jakmile však pravoslavná obec v Novém Sadě gymnasium srbské založila a Šafaříka za professora a ředitele toho ústavu žádala, nezdráhal se úřad ten na sebe vzíti poněvadž se nadíti bylo, že na autonomním ústavě slovanském bez překážek a násilí maďarského bude moci působiti. Koncem září r. 1819 odebral se tedy do Nového Sadu. Jak důležit byl jeho čtrnáctiletý pobyt zdejší pro vědecké jeho práce, uvidíme níže; prozatím jen dotýkáme, že v Novém Sadě získal sobě »domácí ráj« pojav 1822 za manželku jemnocitnou a vzdělanou Julii Ambrozyovu de Zséden; psal o svém sňatku Kollárovi dne 4. srpna 1822: »naděje se od přátelské laskavosti Vaší srdečného podílu na mé radosti, oznámiti Vám musím, že ten Slovák Rosovák, co někdy trioletty a ballady psal a sonetty rýmoval, potom tři časové písničky nakousl, nyní novou domácí činohru začal, ačkoli ne sám více, alebrž se ctnou pannou Boženou Julií Ambrosy, jakožto ode dne 17. června svou přemilou ženou.« Paní ta věrnou láskou k němu lnouc vysoký vzlet jeho ducha pochopovala, při pracích mrzutých, když v Praze censorem byl, mu pomáhala, andělem míru a útěchy jemu byla, když svízele, trampoty a starosti životní nemilosrdně na něj dorážely. S ní se cítil šťastným po celý život svůj; ve mnoha dopisech i z let pozdějších činí o ní zmínku vždy srdečnou, láskyplnou. Tak se ozval r. 1824 k příteli Kollárovi: »Přejž Vám nebe duši, jakou mně, potom jděte směle bouřkám života vstříc.«

Štěstí domácí a klid rodinný ukonejšily mysl Šafaříkovu, která někdy trudnými poměry, v nichž Slovanstvo v Uhrách živořilo, velice rozryta byla. Rozlad jeho duševní spůsobený pohledem na národ zmalátnělý zjevuje se v listě dne 14. února 1821 Kollárovi zaslaném: »Cele, cele přistupuji k tomu, co jste o našem položení, o našich věcech propověděl. Mé největší neštěstí jest, že obětovav nejkrašší část života svého zamyšlení onoho kraššího života národu svého teď v síle mužství na to hleděti musím, kterak se ten blýskavý, bublinový svět mládenectví bourá, až naposledy nezůstane z něho nic, leč prouh rány, kudy šel blesk a srdce roztrhl. Ale Vy se domníváte, že ještě všecko ztraceno není! I já bych se domníval, kdyby mi to jen ještě čtyřidcet i devět Vám rovných Slováků pravilo; a tu by hlas Váš ke mně byl hlas Boží, žádost Vaše žádost má; nebo já až podnes v lepším okamžení tak smýšlím a tak cítím, jako jsem již před pěti lety

smýšlel a cítil, ačkoli protivenství osudu rozličně úmyslem mým zaklátilo. Ano já až podnes hotov jsem všecko za milý národ svůj položiti, i život; nebo ovšem lépe jest oslaviti národ svůj smrtí, než jej znectiti životem: kdybych jen možnou cestu k možnému cíli najíti, kdyby mi ji kdo ukázati mohl! Až potud ale bláznivé jest ostaviti všecko, pokud není jistoty, že aspoň něco zachováno bude. Jedno pohledění na nás, na naše, na to, co bylo a co nyní jest, i nesmělejšího ducha ohromiti, i nejpevnější péro naděje zlámati musí; tak jest však, co počato, nepodařené, co stává, jest slabé. Nic méně ztracen jest jediné ten, kdo sebe sám ztratil. Pročež se držme a bojujme boj statečný; buďto že zvítězíme nebo padneme spolu, věncem nebo čelo nebo hrob svůj zkrásíme. Abych pak Vám ochoty své dokázal a důvěru Vaši odměnil, zde se Vám osvědčuji, že já z tohoto vyhnanství svého do srdce vlasti navrátiti hotov jsem, jakmile místo nalezeno bude, o němž by se říci mohlo poutníku: tu vstrč hůl svou do země, tu se rozzelená!«

Mimo práce vědecké dbal Š. v Novém Sadě také o praktické stránky života slovanského; povzbuzoval mladší síly, hleděl vyšší hodnostáře církevní věci národní získati a ponoukal srbské vlastence ku zřízení Matice Srbské, která také r. 1826 v život vešla; rovněž jeho působením začal se r. 1825 vydávati časopis »Srbski létopis«, v němž mnoho Šafaříkových prací u výňatcích uveřejněno bylo. Šíření kněh mezi lidem považoval za věc velice důležitou a kdekoli viděl netečnost v té příčině, rozhorlil se spravedlivým hněvem; když Kollár vydal svou Čítanku a seniorat evangelický, jsa o rozšíření její v lidu požádán, o nic se nestaral a kněhkupec na netečnost tu se odvolávaje pravil: »Es hat sich Niemand gemeldet, demnach kann in unserem Seniorat kein Exemplar abgesetzt werden,« psal Šafařík Kollárovi 20. února 1826: »Tito hňupové, ani rukou sáhnouti nechtějí, kde jim do měšce neteče! Není-li to k zoufání! Es hat sich Niemand gemeldet! Tedy to příčina všech příčin! Sedlák ovšem za knihami běhati nebude, ale musejí se mu poručiti, dáti atd.; mají se do školy od vrchnosti církevní a školské uvésti, pak jich bude každý kupovati.«

Co se týče prací vědeckých, těžil Š. z pobytu svého v Nov. Sadě horlivě a bohatě; píše sám v té příčině Kollárovi r. 1826: »Jsem tolikými ideami a plány zaměstknán, že nepochybně celý život k dovedení desátého dílu nepostačí.« Ale jinak nebylo mu

tam na růžích ustláno. Předkem mu nesvědčilo vlhké, bařinaté okolí Novosadské; neb sotva že se tam přistěhoval, začal postonávati a churavěl z počátku netěžce, až ho roku 1823 napadla prudká zimnice a následkem té vodnatelnost, která ho několik měsíců bídně složila a zdraví jeho tak podemlela, že od té doby vlastně již nikdy plnému zdraví se netěšil.[1]) Naříká si od té doby v dopisech často na bolení hlavy, očí a rheumatismus. Již 24. dubna roku 1824 stěžuje si Kollárovi: »S lítostí se Vám vyznati musím, že teď ani schopen nejsem ku pracím, které jen poněkud hlavu zaujímaji« a 26. máje téhož roku udává příčinu: »Ku konci minulého měsíce onemocněla má Julie, z počátku tohoto já na žlučnou zimnici. Teď oba okřáváme jako muchy. Není-li to k zoufání! Toto podnebí mi jaksi nepřeje. Naděje a strpení jest to jediné, co mě ještě potěšiti, co mi pomoci může. Dá Bůh, že bude kdy lépe.« I v následujících létech stěžuje si na churavění hlavou a na časté stonavky manželky své, a přece nechtěl z Novosadu nezdravého se odstěhovati, ač již r. 1824 opět povolání do Kežmarku měl.

Držela jej v tom městě snaha horoucí seznati a probrati prameny srbského písemnictví a historie srbské, ku které materialie sbíral v četných klášteřích na blízké Fruškě Hoře i z knížectví samého: kdyby se byl vzdálil od těchto zřídel, nebyl by mohl vykonati úlohu, již za velmi důležitou považoval. Vida pak, že krom něho není tu žádného, který by té práce se ujal, raději snášel nezdravé podnebí a všelijaké jiné poměry nemilé, nežli by byl opustil pole, o němž věděl, že by po jeho odjezdě zajisté ladem leželo. Toho se obával tím více, vida, ani mniši, jimž v pravoslavné církvi hlavně náleží vědu pěstovati, nic nečinili, aby literatura srbská se zvelebovala a historie Srbův ze tmy na světlo

[1]) Píše o nemoci té dne 26. prosince 1823 Kollárovi: Byv dlouho nevrlý a stukavý upadl jsem měsíce srpna v zimnici, jejíž charakter za čas rozeznán býti nemohl. Brzo však se ukázalo, že to bylo zacpání jater. Ležel jsem celých deset týdnů nikam sebou hnouti nemoha. Ku konci měsíce října teprv jsem maličko pookřáti počal. Měsíce listopadu jsem se dvakrát znovu rozstonal. Teprv ode dne 2. tohoto měsíce požívám snesitelného zdraví. Nemoc má jest největší neštěstí, které mě v mém životě potkalo. Zbaven jsem všeho toho, co život vábného a sladkého pro mě měl: nervový stroj zrušen, duchovní moci klesly — obraznost a paměť prchly docela, já zbořen jsem v květu věku, v květě mužství svého. Ostatně nechať Vás tato zpráva o mém neštěstí neznepokojí: procítající souhlas životních mocí pravda jen temný ještě, ale co den více a více se zmáhající, mi za to ručí, že ten Všelaskavý, který vzkřísil již již dohářející plamen života mého, jemu i síly nadchne, aby opět obživly prsy zemdlené.

boží se vyváděla. Píše o věci té roku 1825 Kollárovi: »Já jsem nyní — pokud pro rozličnou nesnáz a nechuť a pocházející odtud hlavy bolení mohu — cele se oddal badání čili raději štárání v historii národu srbského a jeho literatury. Nevděčný to předmět, ale pro mne nyní, an můj pobyt zde problematický, nejdůležitější. Nevyštárám-li já něco, buďte přesvědčen, že století mine a z mnichův a z pomnišeléhо národu nikdo prstu na to nevloží.«

Tato příčina zdržovala Šafaříka v Novém Sadě i když pobyt tam pro rozličné nátisky se mu stal krušným. Když totiž ředitel Karloveckého gymnasia evangelík Magda, vydav geografii Uherska v ní tvrdil, že království Uherské pro bohatost svou samostatným býti může, byl nejen on ihned s úřadu složen, nýbrž obrácena přísná pozornost na všecky evangelíky veřejně zvláště na učilištích zaměstnané a nedůvěrou ovšem neodůvodněnou tehdejší vlády zastižen byl také Šafařík. Píše o tom Kollárovi dne 24. března 1825: »Známo vám bude z mého vypravování, že už od některého času vláda na mé odstranění jakožto člověka, který v Němcích studoval, a proto »nepochybně« nebezpečné učení do sebe vsál, všemožně dotírá. Zdejší popečitelé školy arcibiskup a biskup mě posavad úsilně bránili, ale nic naplat. Po dlouhém mlčení došel konečně úkaz, že prý, poněvadž to teď změněno býti nemůže, stolici učitelskou zatím podržeti mohu, ale zprávu nad školou nikoli déle nemohu. Dnes bude volen jiný director našeho gymnasium. »Bylo v tom jakési morální snížení — aspoň před světem — Šafaříkovo, mimo to však materielní ztráta, an mu příplatek, který jako ředitel měl, odňat jest, tak že od té doby jen 1200 zl. vídeňské měny platu měl.

Nelze se diviti, že od toho času pobyt v N. Sadě mu velice ztrpčen byl; vždyť byl jen prozatím nechán professorem, mohl tedy každou chvíli odstraněn býti, čehož se také obávati bylo, ani Maďaři již tehda vše, co slovanské, krutě pronásledovati začali. Zvláštní okolnost tomu chtěla, že snahy maďarské poněkud se sbíhaly s jakousi nevolí srbského kněžstva, které nerado vidělo, kterak literatura v ryze srbském národním jazyku se zmáhá na újmu posavadní míchanice jazykové z russismů a staroslovenismů slátané, která nejen v církevních knihách, nýbrž i ve školství srbském vládla. Znaje surovou bezohlednost maďarskou napomínal spolupracovníky, aby byli v jednání pozorni a ostražiti; píše

r. 1826: »Obávám se, aby hádka a rozepře ve zjevný boj mezi námi a Maďary nevypukla. Není k tomu nyní času. Spolehejme na naši causa bona (dobrou věc) a na Boha, pak bude všecko. Pracujme raději po tichu mezi svými; snažme se získati svých, obživiti atd. Já aspoň přesvědčen jsem, že všecka ta usilování Maďarův, i veřejná na sněmě, v niveč přijdou a ničeho nedovedou.« A v jiném listě: »Lituji Vás srdečně, že ste o Maďary zavadil. Obával jsem se toho. Prosím Vás, jestli rada přítele co platna, nedejte se do sporu s těmi psohlavci. Já aspoň bych Vám toho odpustiti nemohl. Každou takou chvíli bych považoval za ztracenou. Život krátek, mnohotruden — a práce mnoho na poli milé Slavie naší!« Spravedlivým však hněvem se rozhorlil, když národní vášeň, udavačství a nepřízeň začaly zuřiti proti Matici Srbské a Letopisu; píše r. 1827: »Na Matici a Letopisy teprv nyní hromy bíti počínají.... Kdosi z biskupův psal o Matici do Vídně, kdosi z Vídně žádal od jednoho tajného policajníka v Uhřích zprávu o Matici. Tento psal, ale neobviňoval Matici, nýbrž vyložil, že to věc docela nevinná. Mezi tím Schock, agent arcibiskupův, věděv to hned zbouřil arcibiskupa. Tento nařídil strašnou inkvisicí — na věčnou hanbu mniśstva — zabránil professorům gymnasiálním psáti a vydávati a hrozil Magaraševiči, že ho z úřadu složí, jestli jen jednu literu napíše a vydá atd. Proč to? Arcibiskup jen čekal na příležitost, aby pod pěknou zástěrou tento znik národní literatury a osvěty udusiti mohl.« Příkrým těmto slovům lze jen rozuměti, uváží-li se, že hierarchie pravoslavné církve jen z mnichů záleží, a že srbští hierarchové, vyjmouc jen sem tam nějakého, tehda zavádění národní řeči do literatury považovali za zneuctění jazyka církevního; mimo to intellectuelní stav mnichů pravoslavných byl tehda tak nízký, že ke vzdělanosti katolického kněžstva jmenovitě českého ani z daleka porovnán býti nemohl: vždyť kněžstvo naše náleželo mezi nejhorlivější buditele a podpůrce národní literatury a národního života v zemích našich.

Vida Šafařík, že jeho tichá, jen vědě oddaná činnost povážlivě se podezírá, že jako trestem pro národní smýšlení se zůstavuje v nejistotě, zda-li mu úřad učitelský na dále ponechán bude či nic, že osočováním Matice národnímu životu se žíla podtíná, jemu samému pak půda se podemílá, na které pusobiti začal a čím dále tím vydatněji působiti chtěl, přesvědčil se, že bude lépe,

když nemilých poměrů se zbaví, an předvídal, že Maďaři neustanou štváti proti muži, jehož ducha vším právem se obávali. Od té doby byla snaha jeho, dostati se z N. Sadu. Píše r. 1825 Kollárovi: »Lituji, že jsem pozvání do Kežmarku nepřijal ... vyznám se upřímně, že kdyby stolice literatury slovenské v Prešpurku v lepším pořádku byla, všemožně bych na ni dosednouti hleděl.« Ale i v té tísni, ve které byl, nechtěl na sebe vzíti úřad, ku kterému vniterného povolání v sobě necítil. Když se ho evangelíci prešpurští r. 1827 skrze prof. Grosse tázali, zdali by na sebe nepřijal professuru theologickou, byl sice poněkud na váhách, má-li to přijati neb odmítnouti, poněvadž by si byl polepšil plat o 800 zl. v. m. a naděje byla, že v Prešpurku syna svého snadněji bude moci vychovati; avšak cítě v sobě »že nikdy horlivým theologem nebude a býti nemůže«, poděkoval se a čekal v N. Sadě dále, až přejný osud mu odtamtud pomůže. Po prvé zakvitla naděje, když šlechetný archimandrita L. Mušicki, sice srbský mnich ale národu svého a osvěty jeho veliký horlitel, stal se biskupem karlovickým; mínil tam založiti gymnasium a povolati na ně Šafaříka; avšak evangelíci byli právě tehda z dosazení na úřady učitelské v Chorvatsku vyloučeni, jak Šafařík sám píše: »Hle pomyslite, nové neštěstí — z Chorvatska zákonem vytvořeni jsme, Není pak naděje, že by Jeho Jasnost Císař buď mne nebo Vás (t. j. Kollára) z té klatby zákona vyňal.«

Divno, že Šafařík Kollárovi, který tenkráte pro osočování maďarské vlasť opustiti a z ní třeba do Ruska se odstěhovati mínil, právě v tomto listě se dotýká jména slavného kulturního historika ruského P. Köpena, pravé, že krom něho v Rusku jiné známosti nemá. Köpen totiž 1822 byl Šafaříka navštívil a poznav neobyčejného ducha jeho k tomu se snažil, aby takový muž Rusku získán byl. Vzbudil v ruské vládě myšlenku, aby Hanku a Šafaříka učinila skutečnými členy akademie císařské s ročním platem 4000 r. a vložila na ně úlohu sepsati slovník všeslovanský a slovanskou bibliotéku při akademii zříditi; Čelakovský měl býti jich pomocníkem s platem 3000 r. Šafařík chtěje se osvoboditi z osidel maďarských a vida před sebou dráhu, na které zamilovaným studiím všecek bezstarostně se bude moci věnovati, vděčně čestné nabídnutí přijal vymíniv si jen lhůtu, aby práce v N. Sadě začaté ukončiti mohl. Když pak po vypršení lhůty té ani Hanka ani Čelakovský chuti neměli do Ruska se odstěhovati, zůstal

i Šafařík ve vlasti, ana akademie mu 22. června r. 1832 psala, že, poněvadž Čelakovský a Hanka svůj původní úmysl změnili, i Š. ze slova se propouští. Současně měl Š. také naději býti povolánu do Vratislavi za prof. slovanských jazyků na universitu, kde také Čech J. Purkyně působil, který jmenovitě professora práv Gauppa ponuknul, aby pruskou vládu k povolání Šafaříka naklonil; avšak sešlo tehda ze zřízení professury slovanské, která teprv r. 1842 založena jest.

Sklamán jsa ve dvojí naději, neměl Š. od r. 1832 již docela žádného stání a pokoje v N. Sadě; ačkoli běh jeho života zevnějšího by se byl klidnějším, bezstarostnějším stal v Petrohradě neb ve Vratislavi, přece blahořečíme osudu, že odstěhování se Š. ze vlasti zmařil; on sice zůstav ve vlasti mnoho trpkostí, svízelů, hořkostí a žalů zakusil, ale věda jím pěstovaná získala nesmírně, získala česť národu českého před světem, jemuž pracemi svými dokázal, že Čechové co se týče vzdělanosti a vědeckého badání, s ostatními národy kulturními na rovni jsou, ač jim s mnoha překážkami bojovati bylo proti veškerému apparátu státnímu, který jiným národům pomocen, Čechům pak nepřízniv a na závadu byl.

Těše se vyhlídkou, že do Ruska neb Pruska povolán bude, nemyslil Š. na materielní výhody — o to nikdy nedbal — nýbrž měl před očima jen příležitost, že zamilovaným vědám svým vší silou ducha se bude moci oddati. Vida pak tu příležitost v cizině zmařenu, odhodlal se vzdáti se professury novosadské a odříci se raději platu stálého, aby nemaje na sobě žádného břemene úřadního jen vědě žil. Zrak jeho obrátil se do Čech, odkud předkové Šafaříkovi po Bělohorské bitvě se vystěhovali, obrátil se ke královské Praze, která tehda z omráčení dlouholetého k vědomí procitovala, že byvši dříve oslavenou hlavou mocného království v nové době ohniskem a střediskem, hlavou i srdcem vědeckého a národního života českého státi se má.

Odhodlav se přestěhovati se do Prahy a uved svůj úmysl ve skutek Šafařík překonal v sobě lecjaké předsudky a názory, které společné dobré věci tehda velice byly na ujmu a poněkud ještě jsou. Když filologické snahy Dobrovského úsilovnou prací několika nadšených vlastenců obráceny jsou na pole národní, když Dobrovského studium jazyka českého se proměnilo ve prostředek buditi v lidu českém vědomí jeho individuality, kterou

na základě bohaté a slavné historie v minulosti k národům ostatním jako národ se družil, nemohlo jinak býti, než že, jako při fysickém probuzení jednotlivce nevyspalost představám v jasný názor se udobiti překáží, také snahy národní v začátcích probuzení neurčitě na rozličné strany zabíhaly působíce svou nejasností a nevytříbeností zmatek ve snažení samém. Historie nepřála národu českému, aby všecky částky své těsně spojil v jednom státním těle; posud náš národ nejen nepřekonal kantonálního partikularismu politického, nýbrž odtržena jest od něho veliká část pod korunou uherskou žijící, která nad to více i spisovným jazykem od společného života duchového se liší.

Bídný stav české literatury po bitvě bělohorské ovšem zavinil tu mnoho; katolíci slovenští nemajíce žádného historicko-literárního spojidla s Čechy byli první, kteří jazyk český slovenským nářečím nahrazovati počali (Mačay 1718), kdežto protestanti majíce biblí a obřadné spisy v jazyku bratrském sepsané starou spisovnou řeč zachovávali. Avšak i se strany evangelíků slovenských začalo se toto starožitné spojení s Čechy podrývati, nikoli ze svévole nějaké, nýbrž — z vlastenectví slovanského. Domnívali se, že jednoty spisovného jazyka nejsnadněji nabýti lze, když Čechové jazyka spisovného, literaturou i několikastaletým vývojem historickým ustáleného se odřeknou a místo forem v češtině spisovné historických na jazyk svůj přilátají dialektické tvary slovenské; půjčujeme, že formy jako duš*a*, smrť*i*, pohano*ch* atd. plněji a tím zvučněji zní, než vybroušené formy české duš*e* atd., avšak nejen marné, nýbrž i škodlivé jest namáhání a snažení, přetvořovati jazyk spisovný, v němž duch národní se vtěluje a práce jeho jako nějakým krystalem se ustálují.

Že Šafařík, rodilý Slovák, aspoň nějaký čas této snaze se úplně neubránil, tomu nelze se diviti, když také rození Čechové, jako Trnka z Humpolce a Žák z Ousobí, si zabernolačili a tento v listu k Jungmannovi poslaném všeliké rozdrobování literatury na českou hrdost a neústupnost sčítal vině Čechy, že »záhubná hrdost« jich je »křivdivými pohrdači bratrů dělá«, že písemný jazyk český obrousiv a vybrouziv plnozvučný vokalismus staročeský, k němuž moravština a jmenovitě slovenština mnoho podoby mají, vlastně Čechy odtrhl od Moravanův a Slováků a že by tedy návrat ku starým formám rozvaděné bratry opět spojil. Místo, že by tito jinak velice horliví a zasloužilí vlastenci své

síly k českým byli připojili, chtěli, aby řeka zpět ke svému prameni tekla a nezarosavala nížin, kterými posud plynula. Nechtíce uznávati odštěpenství svého vinili Čechy hrdostí, tvrdošijností, svévolí, pánovitostí a sobectvím; Čechové prý chtějí ostatním panovati a přece prý jen se starají o sebe zanedbávajíce všeho, čím by snahy soukmenovců snadně podporovati se mohly. Ale při tom tesklivci tito zapomínali, že Čechům samým v jich zemi s týmiž překážkami bylo zápasiti, že v Cechách byl jen malý hlouček literátů, který ruch literární podněcoval a zachovával, a že snahám vlastenců českých jen založení národního musea a několik jmen slavných rodů jakéhosi lesku a většího důrazu dodávalo. Možná, ba pravdě podobno, že Čechové jsouce bernolačením jazyka omrzeli poněkud chladně anoť i nepříznivě proti novotaření a novotářům se chovali; ale jest-li se tomu diviti? Litovati však při tom jest, že z toho jakási řevnivost proti Čechům se zrodila, která někdy dobré věci skutečně škodila.

Tím vším poněkud také dotknut a nadechnut byl Šafařík; ale také u věci té, jako ve všem ostatním, jeho jasný duch zvítězil nad mlžinami partikulárního vlastenectví, ku kterému jej Kollár strhl, když se ruchu uherských Slováků začal nakloňovati. Neboť Šafařík držel se posud přísně jazyka spisovného, kterého také v dopísích soukromých důsledně užíval. Nejsa prost stesků (na větším díle bezdůvodných) svých krajanů na Čechy, přece o bernolačení jazyka českého nic slyšeti nechtěl. Píše dne 14. února 1821. Kollárovi: »I sám pravím, abychom sebe více než Čechů hleděli. Mezi tím nechci, aby tomu tak rozumíno bylo, jakobych jazyk našeho lidu (t. j. slovenského) do knih naprosto uvésti žádal; nebo ačkoli vím dobře, že každý národ jediné ve svém vlastním jazyku osvěcován a k vyššímu životu probuzen býti může, nicméně v této příčině tak smýšlím, že by nastoupení cesty Bernolákovy jen větší zkázu na nás uvedlo.« A v podobném smyslu pronáší se také v listě 4. březena 1823: »Literatura naše (t. j. slovenská) jest arci jen ratolest literatury české a všech nás nejvroucnější péče býti musí, aby ní vždy zůstala.«

Ačkoli pak odštěpenství Slováků od literatury české neschvaluje, ačkoli ještě 10. října 1825 Kollárovi píše: »S tím bernolačením mluvy naší se mysl má jinak spřáteliti nemůže«, přece od téhož roku povoloval Kollárovi v příčině té alespoň potud,

že v dopisích svých užívá několika slováckých a staročeských forem, jako na př. *búřka*, památn*ú* pravdu, vyk*ú*pení, arch*é*v, n*a*jdokonalejší, moh*e*l atd.[1]) Zavrhuje důrazně Bernolacismus domníval se tehda přece Šafařík ještě, že rozvazováním konsonantů, nahrazováním užších vokálů plnějšími staročeskými jakéhos zblížení s nářečím slovenským anoť i líbeznějšího zvuku pro češtinu samu docíliti lze jest. Vynáší ve příčině té úsudek svůj v Gesch. der slav. Spr. v tato slova: »Čech novější doby miluje užší, temnější samohlásky *e* a *i* a obětuje jim plnější *a*, *o*, *u* nejen ve slabikách, nýbrž také v těch slovích kořenných, ve kterých všem Slovanům ještě jsou společny . . . Nedostatek zvučných vokálů a nashromažďování konsonantů nenalézá se nikde v takové míře jako v češtině. Avšak ač půjčujeme, že český jazyk, co se týče libozvuku, za ostatními slovanskými nářečími jest, přece by neslušno bylo proto české řeči výtku přirozené tvrdosti učiniti . . . . Nebo v ústech lidu a v nejstarších zpěvích jest čeština mnohem jadrnější, silnější, ohybnější anoť i libozvučnější než ve spisech novějších. Podivno ovšem jest, že nyní, kde učení se jazyku českému obecně se probuzuje, tak málo spisovatelů pravidel libozvuku šetří, aby požadavkům dobrého vkusu zadost se činilo. Kdyby při tom s jedné strany na všeobecné aesthetické zákony libozvučnosti, s druhé pak strany na zastaralé, zvučné formy slovné a jazykové, na výslovnost Slováků uherských, která bez odporu jest měkčí a často správnější než česká, na příbuzná nářečí, na analogii a důslednost se hledělo: napravilo by se ztracené rovnováží mezi úzkými a širšími samohláskami, docílila by se řečnická síla a vážnost a přestala by výtka »kníkající mdloby« a »nedostatku důrazné plnozvučnosti«, která se jí tak často a nejnověji opět genialním a vkusným znatelem hrabětem St. Potockim činí, kteréžto výtky řeč českou, jak nyní jest ovšem úplně zprostiti nelze.«

Viděti z toho úsudku vliv Kollárův, s kterým se Šafařík v té době ještě o všelijakých věcech filologických radil; avšak, ač si tehda přál, aby čeština od nových vybroušených forem ku plnějším staročeským slovenštině uherské podobným se navrátila; ačkoli i v tom Kollárovi povolil, že literaturu Slovákův od české

[1]) Kladu zde na ukázku několik vět z listu 21. máje 1826: »Těmto věcem . . . od bláznóv . . . se naučiti nem*ó*žeme . . . Já se pomalu hotuji, abych cestu ku klášteru sv. Jana nast*ú*piti a kyrillick*ú* při rozhodn*ú*ti moh*e*l.«

oddělil a v Gesch. d. sl. Spr. pod zvláštním záhlavím o ní jednal: přece v témž díle zřetelně pronesl se, že slovenština přese všecky přednosti, kterými ve příčině libozvuku před češtinou předčí, cti státi se jazykem spisovným účastna býti nemůže: »Položení Slovenska a lidu slovenského, historie minulých vzdělání jazykovému příznivých dob, ustavičné všeobecně zavedené užívání řeči české za řeč spisovnou a církevní u Slováků protestantských v spůsob domácího nářečí tisíceronásobně proměněného, anoť i moudrá opatrnost takové novotě se příčí.«

Ačkoli Šafařík tehda sobě přál, aby Čechové starší formy do jazyka svého spisovného přijali, přece nebyl tak krátkozrakým užívati ve spisech tištěných forem od spisovného jazyka odchylných. Nicméně však nebyl spokojen, že Čechové snahám Kollárovým vstříc jíti nechtěli; nesl nelibě výtku, že nemístně literaturu slovenskou v díle svém zvláště položil od české ji odděliv; píšeť Kollárovi 6. srpna 1826: »Jungmann i v listě na mně hořekuje, že sem v hist. Lit. Slovákóv od Čechóv oddělil; ale co s tím? Čechové jsou neustupni v nepravé při. Jim se líbí nade všecko jejich nemotornost. Jsou pravé opice. Jungmann píše, že jim jich čeština lahodně zní, tíže jim slovenčina naše, srbina zženilá. Drtina a Doležálek mi psali z Vídně: »»Ty slovakismy v Čítance (od Kollára vydané) sú nám nesnesitelné, mnohem nesnesitedlnější nežli naše germanismy.«« Oni vůbec za to mají, že nad lahodnost češtiny není nic na světě. Slovenská terminace a slovo jim hned zimnicu púsobí.« I následujícího roku 1827 navracuje se dne 18. května k též věci: »Čechóm se nelíbí, že sem jich nářečí přednost libozvučnosti nepřisúdil. Ale pro Boha, mohu-li to? Musel bych z rozumu vyjíti. Nelíbí se mi to, aby sme sobě sami společně lhali a sebe sami nepravdú lákali. Čech, jak vidím, o zvuku svého nářečí zhola není schopný súditi, an mu srbské nářečí lenivé, zženilé a jaksi hrubé pro mnohé *a*, *o* .... Odvolávají se Čechové na svú národní mluvu, na operu, že je líbezná: móže býti, ale mně to aspoň nepochopné, jak by ku př. dští mstem a jiná slova, jaková se v českých operách nalézají, v ústech zpěvákyně české lahodně zněla. Poněvač Čechové drsnatost řeči své, jaková ve spisích jejich panuje, naprosto uznati nechtějí, není tu ani naděje polepšení ... Nářek ten na oddělování slovenského nářečí od českého v mé literatuře jest věru bezzásadný ... Čechové tak na nás naříkají a sami ruky podati nechtějí.«

Ale krom těchto stesků Šafařík nikdy dále se nepustil, nýbrž nahlídnuv škodlivost takového novotaření jen spisovného jazyka užíval, kdežto Kollár ještě roku 1836 v blouznění svém potrval.

Druhá příčina, která jej odvracela od Prahy, byly zvláštní poměry, jež tehda v Čechách panovaly. Tu předkem vytknouti sluší ostudnou hádku o analogický a starší bratrský pravopis, která roku 1828 mezi Ypsilonisty a Jotisty nejvíce zuřivši příčinou hrubého nepřátelství mezi oběma stranama se stala, jež té výše dostoupilo, že J. Nejedlý se neštítil přívržence analogického pravopisu policii jako panslavisty udati. Příčina nepřátelství byla ovšem směšna a Klácel trefně o ní pravil v básních svých, že

Byl to epos novočeský,
Půtka dvou to obrů svět děsící,
Obra J a Ypsilona.

Ale půtka ta měla nemilé následky, ana mezi spisovateli mnoho hořkostí a trpkostí natropila a když listy soukromými ve širší známost se dostala, velikou rozmrzelost mezi vlastenci spůsobila a to tím větší, když listem Čelakovského se vyneslo, že Dobrovský, jenž za hlavu panslavistů udán byl, udavači pravil: »Mýlil jste se v osobě«; narážel na Jungmanna, jehož příznivcem tehda nebyl.[1]) Uvážíme-li vřavu, která Dobrovským rozdmýchána byla o Libušin Soud, a majíce na mysli, kterak se tento jinak velezasloužilý muž ve sporu o tu starou památku vášnivě choval, an obrance Libušina Soudu nebezpečným u tehdejší vlády jménem »přemrštěných vlastenců« naděloval, dáme Čelakovskému za pravdu mluvícímu o tehdejších poměrech pražských: »U nás domácí války a kaceřování trvají neustále, tak že není hodno s kým v bližší známost vstoupiti«; a v jiném listě pronáší se týž: »Nejedlý, Tesař a Dobrovský dělají triumvirat pekla zasluhující.« Nelíbily-li se tyto poměry těm, kteří již v nich žili, mohly tím méně lákati koho do Prahy, který jsa nepřítelem všech pletich jen pokoje ku svým studiím hledal. Také nezůstalo tajno, že novým do Prahy příchozím literátům se všelikými nesnázemi úmyslně strojenými zápasiti bylo, které Hanka obávaje se o budoucí slávu svou osno-

---

[1]) »Ale šibal jest Dobrovský přece; vymlouvaje se (u censora) prý doložil: Sie haben sich in der Person geirrt, tak jakoby říci chtěl: ne já, ale baťuška (Jungmann).« Čelak. sebr. listy str. 123.

val,[1]) nehledě ani k starostlivé policii, jež každým šustem péra nějakého spisovatele českého hrozivé hromy panslavistické slyšela.

Jestli tyto všeobecné poměry pražské v Šafaříku nevzbuzovaly chuti, na Prahu jako budoucí bydliště své pomysliti, odrážela ho od toho zajisté také povaha Dobrovského, který tehda diktaturu nad českou literaturou vykonával. Úspěchy, kterých na poli vědy a literatury sobě dobyl, naplnily ho mohutným, ovšem oprávněným sebevědomím, které však ve spojení s jeho přirozenou dráždivostí, jež časem až k chorobě mysli vedla, se proměnilo v nesnesitelnou jiným pánovitosť a diktatorství literární. Co on za pravdu uznal, měli uznati všichni, čemu on odpíral, měli zavrhovati všichni. Tato vlastnost, která velikému tomu spisovateli mnoho trpkých okamžiků spůsobila, neochabovala, když věku kmetského dokročil, nýbrž se povážlivě vzmáhala. Čím starším se stával, tím bezohledněji si počínal, nejen proti jednotlivcům, nýbrž proti vlasteneckým snahám vůbec. Jungmanna pro Libušin soud nazval ovšem jen narážkou: Impostor, Betrüger, Schlaukopf, dummer Einsender atd. a v listě daném Pogodinovi dne 17. srpna 1828 praví o témž šlechetném muži »Jungmann und Leute seines Gelichters.«

Pro podobné nezdvořilosti a bezohlednosti nepožíval Dobrovský v posledních létech svého života již té lásky a vážnosti jako dříve a když Jungmann ho zdvořile sice ale jadrně odbyl a Svoboda mu v Hormayerově Archivě na výtku »überspannte Patrioten« úštipně odpověděl: »ist es denn eine Ehre keiner zu sein«, nastala mezi spisovateli, zvláště mladšími, radost z toho veliká. Tak psal Čelakovský r. 1824 Kamarytovi: »Dobrovský zase po medvědsku zahučel« a o jeho předběžné odpovědi Svobodovi: »jest zase z hrubé kuše střela«; r. 1825: »Dobrovský starý kutil — opět se svým hrubianstvím zalezl do Jahrb. der Lit.«, a když se v Praze rozneslo r. 1826, že zaslal recense o Šafaříkově a Jungmannově historii literatury do týchže listů vídeňských, praví Čelakovský, že »jsou mastné t. j. palicú bijicie«. I důvěrný přítel Dobrovského, Kopitar, psal r. 1826 Šafaříkovi, ohlásiv mu nové pojednání Dobrovského o sv. Cyrillu a Metoději: »auch nicht befriedigend; der gute Dobrovský wird alt«. Kterak autorita jeho již r. 1823 byla zviklána, kterak nedůvěřivě praví vlastenci k němu se chovali, poznává se nejlépe

[1]) Viz Život Jungmannův od V. Zeleného p. 266.

z listu Jungmannova Markovi daného dne 13. února téhož roku, v němž ctihodný muž tato slova o Dobrovském položil: »Mýlili jsme se v tom člověku? čili má on zvláštní příčiny toho jednání? Já vždy myslival, že jest ne Čech, ale slavisirender Deutscher. K čemu ona slova jako: der Bohemismus steckt den Leuten im Kopf? K čemu ono Preslovi a mně za odpověď na jistá slovce v Logice: Man soll von solchen Dingen nicht böhmisch schreiben. Bude tuším čím dále kyselejší, protože čím dále tím více odpůrců najde v mnohých svých výpovědech.«

Majíce v paměti zásluhy Dobrovského o vědecké vzdělání jazyka českého a dávajíce jeho neustupnost učeneckou na vrub jeho chorobné dráždivosti nechávali čeští spisovatelé starého pána s pokojem; nicméně ale měli velikou radost, když Angličan Bowring v časopise Foreign Quaterly Review, February 1828 o něm se pronesl: »cokoli píše Dobrovský, oplývá učeností, ačkoli kritické a filosofické jeho zásluhy nerovnají se snad jeho vědomostem.« Na díle měl Bowring pravdu; neboť co se týče kritiky aesthetické — a tu mínil Bowring slovem »filosofické« — nehodil se Dobrovský k ní pro hroznou suchoparnost svou; zajímavý o tom doklad zachoval se v listě Čelakovského daném Kamarytovi 23. ledna 1827: »Ondyno jsem byl u něho (Dobr.) a srdečně jsem se zasmál: »já nevím,« pravil, »co lidé s těmi srbskými písněmi jen chtějí; to všecko Kopitar tak vykřičel, pak namydlili něco Götheovi a nyní dělají tolik křiku. A jsou to přece jen pouličné písně! (Gassenhauer). Něco jiného jsou písně ruské, ty přece ještě mají v třetí osobě sing. staré Tъ.« To byl aesthetický úsudek o poetických zpěvích srbských! »Vidíš« přičiňuje Čelakovský, »tak posuzují gramatici básnické plody!« Všichni, kteří na pánovitost Dobrovského žehrali, měli z nezaobaleného úsudku Angličana upřímnou radost a od té doby odvážili se o Dobrovském i veřejně souditi, jak Kamaryt v listě k Čelakovskému dne 3. května 1828 o tom vypravuje.

A o tohoto muže, jehož umíněnost a sebevědomí jiného mínění nesnášely, zavadil také Šafařík psav o Libušině Soudě v Gesch. der sl. Spr., že Dobrovský teprv nedávno o jeho pravosti marně pochyboval, an ten zpěv sám sebou se ohlašuje za pozůstatek jiné svěžejší, umělou nadšeností nenahraditelné doby a že takovým se věky věkův osvědčí. To ovšem byla opovážlivost veliká, když jedenatřicetiletý Šafařík takového něco naproti

třiasedmdesátiletému Dobrovskému tvrditi se osmělil. Dobrovský se mu odměnil kritikou o jeho díle Gesch. der slav. Sprachen, která r. 1827 ve Wr. Jahrb. vyšla; v kritice té kárá více to, což opominuto, než aby chválil, co v skutku dobrého, neváže, že jemu snadněji bylo v Praze, ve Vídni, v Rusku mnoho spisů viděti, než Šafaříkovi v Novém Sadě jen jméno jich uslyšeti.

Výtky sobě činěné snášel Šafařík klidně; píše o tom Kollárovi dne 30. května 1827: »Dobrovského pletky sem ještě nečítal ani pospíchám. Dosti času, pokud nové vydání hotoviti budu. Opravy omylóv vděčně přijmu, má kniha není evangelium a nemóže ani nemá v ní všecko pravda býti.«

Jinak však smýšlel, co se týče starožitnosti slovanské, o které již tehda mnoho byl bádal a veliký material snesl, z něhož se přesvědčil, že Dobrovského názory a tvrzení o tomto předmětě jsou téměř venkoncem bludny a jen bezdůvodné výpovědi diktatorské. V té příčině vybízí Šafařík Kollára dne 4. prosince 1828, aby on dříve pracemi svými v oboru tom se vytasil, »než mne Dobrovský svým kyjem porazí. Nebo ovšem už zdvíhá ruku. Poručeno! Já hotov jsem potkati se, musí-li býti, i s ním. Čítáte-li Wiener Jahrbücher der Literatur? Hormayer recensuje Koch-Sternfelda, maje pomocníka Dobrovského. Tento člověk se nestydí býti slouhou a robotníkem zběsilého Němce! Jest mi on anjel i čert v jedné osobě! Tam ale se Hormayer na Koch-Sternfelda pro slovenčinu sápe, kde mu lživě a zlostně Vindomanii vytýká, sedí na Dobrovském jako na svém oslu. Všecko co tam Dobrovský o starožitnostech slovanských zpomíná, jest tak triviálné, tak bluznérské etc., že to až hnusno. Stokrát pověděné a stokrát poražené věci opět opakuje a připomíná. Nezasluhuje to všecko, aby sme to čtli.«

Chování se Dobrovského k Šafaříkovi a názor toho o Dobrovském zajisté nepřispěly, aby Šafaříkovi učinily Prahu vábivější, vítanější, o níž z dopisů přátelských dobře věděl, že tam pobyt upřímnému vlastenci slovanskému pro slídění policie a rozhárané poměry vlastenců českých mezi sebou příjemný býti nemůže. Nicméně však představoval si Šafařík, že poměry, co se týče podporování literatury, v Čechách jsou skvělejší, nežli skutečně byly a tenkráte býti mohly. Když předplatitele na Gesch. der sl. Spr. po Čechách sbíral a výsledek nebyl jaký očekával

stěžoval si Kollárovi 20. února 1826: »V Čechách tedy pro mne tak prachmálo předplatcóv. Ve dvojím ohledu mi ta věc těžká, jednak že pomúcka, které sem se odtamtud nadál, odpadla, jednak že to slabý znak horlivosti slovenské Čechóv.« Ale kdyby byl věděl, že Čechové tehda v království a v markrabství úsilovně agitovali, aby na Musejník, jenž také česky se vydávati měl, sehnali slušný počet abonentů, a že sotva 500 předplatitelův získali, nebyl by je vinil slabou horlivostí slovanskou: vždyť ve příčině té vypadaly poměry české zevně mnohem skvěleji nežli ve skutečnosti byly. Ale skromný výsledek prenumerace přidružil se k ostatním příčinám svrchudotčeným, pro které Šafařík z Čech mnoho radostného neočekával. Když Kollár od Maďarů ukrutně pronásledovaný v listě prohodil, že by do Čech se odstěhoval, kdyby věděl, že tam dobře pochodí, psal mu Šafařík dne 17. března 1828: »Dobře soudíte, že v Čechách není čeho hledati a počíti. Tam je bída bez konce« a 8. června téhož roku: »Ale co počnete v Čechách? Já aspoň Vám upřímně radím, abyste se do Čech nepouštěli. Příčiny Vám vykládati netřeba. Znáte je dobře.« Teprve když surové útoky Maďarův na něj v N. Sadě se staly nesnesitelnými a naděje býti do Petrohradu povolánu, jak svrchu dotčeno, r. 1832 se zmařila, když nemoc na nemoc rodinu i jej sama sklíčovala a zároveň přátelské jeho dopisování s Jungmannem a Palackým čím dále důvěrnějším a upřímnějším se stávalo, uzrálo v něm nezvratné předsevzetí stůj co stůj z N. Sadu se vystěhovati a nové vlasti si hledati; pomyslil předkem na Prahu a kdyby tam uchýliti se nemohl, byl odhodlán, někam do Němec za docenta na universitu se odebrati. Žádal tedy Palackého dne 10. října a Jungmanna dne 17. října 1832, aby mu pomocí přátel a vlasteneckých pánů ceských nějaký jakkoli skrovný soukromý útulek zjednali, věda, že jsa protestantem veřejného postavení v Čechách dostati nemůže.

V listě k Palackému velmi dojemně zračí se jeho skromnost a zápal vlastenecký: »aniž se které práce třebas nejmozolnější lekám a štítím, když jen pro národ náš budu pracovati moci.« Příteli Kollárovi zjevuje svůj úmysl dne 25. října 1832: »Já jsem, milý příteli, naposledy na té myšlénce ustrnul, abych se, padni co padni, v Praze osadil. Psal jsem již o tom obšírně Palackému a na krátce Jungmannovi a prosil jich, aby mi tam nějakého místa vyjednati hleděli. Já úřadů, hodností, titulů, bohatství atd.

nehledám, aniž jich co evangelík v katolické Praze míti mohu; kdybych jen poctivé vyživení v Praze najíti a literatuře slovenské zachován býti mohl! Nyní tedy Vás, příteli milý a věrný, snažně prosím, abyste i Vy ze své strany Jungmannovi psali ... Kdyby mi aspoň na tři léta u některého z pánův českých místo nějakého bibliotekáře nebo archiváře, sekretáře atd. s hospodou (t. j. bytem) a s nějakým platem vyjednati mohli! Pomyslete, co bych v Praze pracovati mohl při encyklopedii české, časopisu atd. ... Naproti tomu nebude-li to věčná hanba národu našemu, jestli já anebo i s rodinou svou u těchto neznabohů zahynu anebo Němcům duši prodám. Nebo já, příteli, nenaleznu-li v Praze místa, budoucího března věci své rozprodám a někam do Němec na universitu co privátní učitel za'ezu, abych aspoň na německé zemi kosti složil, jestli pro ně na slovenské místa není.«

Utlumený žal, který se v posledních slovích toho listu více skrývá než ozývá, zjevuje nám nicméně rozchvělou tehda mysl Šafaříkovu; on, který v srdci svém veškeré Slovanstvo nosil, byl na tom sám ze zemí slovanských se vyhostiti a s rodinou utonouti v moři germanském, o němž s velikou bolestí pravíval, že tolik kmenů slovanských v něm se utopilo. Tato rozechvělost ukazuje se ještě v listě Maciejowskému daném dne 17. února 1833, když Šafařík již nějakou subsistenci v Praze pojištěnu měl: »Koncem příštího měsíce opustím Nový Sad a postěhuju se prozatím do Prahy. Pozbyv vší radosti na zdejším svém úřadě pozbyl jsem též naděje, že bych mohl prospěti Srbům. Usadím se v Praze jako soukromý učenec (s malou podporou z nějakého soukromého fondu). Tento poslední krok chci totiž ještě zkusiti než prodám svou nebohou duši německému Michlovi a snad potáhnu na některou německou universitu. Dopadá to, můj drahý příteli, mizerně ba zoufale s naší slovanskou věcí. Obětoval jsem se slepý nadšenec této věci na 16 let a zničil jsem sebe při tom. Kdybych neměl rodiny, dětí, nelitoval bych toho i nyní: tak však pojímá mě strach.« Z posledních slov jde, jak trudné myšlénky Šafaříka někdy v Novém Sadě napadaly, tak že někdy až na zámezí zoufalosti zabíhaly, jakž z téhož listu patrno: »Což máme jen my spisovatelé povinnosti k našemu národu a ne též národ k nám ... Veškeré naše spisovatelování a literatura jest diletantismus .... Národ nezná nás a nevyhledává nás. Dejž Bůh, aby se to změnilo, zlepšilo; já však nemám žádné naděje.« A proto blaze nám,

že přičiněním vlastenců českých Šafařík se do Čech a ne do Němec odstěhoval, že příznivý osud tuto ztrátu, která by věru byla nenahraditelna, od nás odvrátil. Zachován jest Slovanstvu a získán české literatuře i vědě genius, jemuž podobného národ český do té doby nezplodil, a zachován jest účinným přátelstvím Jungmanna a Palackého, kterýžto několik vlastenců povzbudil na pět let se zavázati k měsíčným příspěvkům, aby z nich Šafaříkovi subsistence opatřiti se mohla.

Jak horlivě Palacký té věci se ujal, viděti, že na list Šafaříkův daný 10. října již dne 6. listopadu 1832 Šafaříkovi zprávu dáti mohl, že podpiskou několika pánů bezejmenných pojištěn jemu na pět let důchod prozatím 350 zl. ročně s tou jedinou při tom výminkou, by už napotom psal jenom po česku; a dne 16. února 1833 oznámil Palacký opět, že se nalezlo devět přispívatelů a že subvence roční 480 zl. obnáší. Přispívatelé byli: kníže Rudolf Kinský, hrabě Kašpar Sternberk, hrabě Jan Krakovský z Kolovrat, J. Jungmann, Palacký, J. Presl, A. Marek, Vinařický a první rok také J. N. Štěpánek. Ani Šafařík ani kdo jiný za živobytí jeho nedověděl se jmen přispívatelů; aby pak pro všecky případy podpora měla formu jemnou, vzal celou tu záležitost výbor musejní na sebe, jehožto snešení ve příčině té zde klademe: »Sbor uváživ, jaký prospěch literatuře naší získáním toho muže a zase, jaká škoda jeho ztrátou nastati by musily, přičinil se o to a zjednal jemu předběžně na pět let jistý měsíčný plat, jejžto jednatel sborový po každé u několika milovníků a podpůrců literatury naší k tomu se uvolivších vybírati a p. Šafaříkovi dodávati má. Vybírání to počalo se měsícem lednem 1833 a oučty o něm zvláště se vedou, protože ušlechtilí dárcové všickni na tom se usnesli, že jména jejich jak vůbec tak i zvláště před panem Šafaříkem tajena býti mají. Avšak pro uvarování všelikých z toho povstati mohoucích nedorozumění a mrzutostí letošní jednatel Palacký zjednání toto jak nejvyššímu purkrabímu hr. Chotkovi tak i policejnímu direktoru ryt. Hochovi oznámiv přivolením jejich se ubezpečil.«

Jaké úcty již tehda Šafařík sobě dobyl pro práce své vědecké, zajisté vyjadřuje toto snešení výboru musejního; jaké lásky mezi vlastenci českými požíval a jaké naděje tito veň skládali, zjevují nám dojemná slova J. Jungmanna tehda šedesátiletého, která z listu jeho daného dne 16. února 1833 k Šafaříkovi zde

klademe: »Již tedy s Bohem vykořeňte strom ten ušlechtilého života svého z půdy nevděčné a přesaďte jej v náš ne sice ráj, ale také dobrý kraj, kdež dá bůh silnější kořeny požene a líbezně se rozvětví. S Vámi, naději se, nová hvězda literatuře naší zasvítá, jejíž světlo utěšené dej mi Bůh spatřiti, pak jako Simeon dny své poslední blažiti budu.« A vzešla hvězda ta, zářila, září posud a zářiti bude nevyhasně na nebi slovanském!

Takto horoucí tužba Šafaříkova se splnila: nalezl útulek, ale nemaje na sobě žádného břemena úředního všecek se vědám zalíbeným oddati a věnovati mohl. Dne 11. dubna 1833 z N. Sadu po 14letém tam meškání vyjel se vším bohatstvím, které tam získal, t. j. manželkou, se tchýní, dvěma dítkama a s knihami svými. Navštíviv na cestě příbuzné v Uhřích a zastaviv se ve Vídni u Kopitara dojel dne 4. máje 1833 do Prahy. A tak potomek českých exulantů, jehožto předky pro víru z vlasti vyhnané Slovensko pohostinsky přijalo, nalezl pro národnost osočovaný útulek v Čechách, které se jemu pravou vlastí staly.

Nepřátelé Srbů jásali, když Šafařík Nový Sad opustil, ale jásali také čeští vlastenci, že tak drahou duši z pekla maďarského nebi slovanskému vykoupili. V Praze byl Šafařík od přátel svých srdečně a nadšeně vítán; sotva že se usadil, neunavný jeho duch mu nedal pokoje a pobádal jej k práci. Již 27. října 1833 psal Jungmann A. Markovi: »Šafařík pilně spisuje všeslovanskou literaturu. Úvod k ní bude obšírný a velmi důležitý; mám potěšení nad tím, že jsme si ho jaksi uvázali a češtině dobyli.« On sám chválí si svůj pobyt v Praze; ač prostředky hmotné, jichž pro sebe i rodinu užiti mohl, byly velmi skrovny, přece byl v duši spokojen, poněvadž měl poklid vší silou vědeckému badání se věnovati. Vděčně zpomíná si přátelství Palackého, jenž hlavní původce jeho do Prahy přesídlení byl: »Palacký,« píše dne 5. října 1833 Kollárovi, »jest mého bytu a pohodlí zde jediným původem.« Přátelství obou těchto mužů již v mládí jich rozkvětlé den ode dne se utužovalo; pomáhali sobě na vzájem v pracích literárních a Šafařík byl Palackému věrným pomocníkem jmenovitě při redakci Musejníka a tím získal tento čas starati se o práce a záležitosti mimoliterární, které však pro rozvoj národního života velmi důležity byly. Brzo po příchodě svém do Prahy psal Šafařík Kollárovi: »Bez Palackého zde věci nejdou nijak; on jest jediný, který to všecko v běhu udržuje. Výborný Jungmann celý

ve Slovníku vězí a ovšem dobře dělá.« A v listě již dotčeném 5. října: »Palacký ... jest duše všeho našeho jednání; on sám má volný přístup ku šlechtě a stavům; Matice jest jeho stvoření; kníže Kinský jemu jest přátelsky nakloněn a na jeho slovo vykázal Čelakovskému pensi.« Jsa původcem, že Šafařík do Prahy se přistěhoval, dbal Palacký, seč byl, aby materielní starosti přítele jeho co možná málo tížily; proto žádal výboru musejního, aby Šafaříkovi, jenž při redakci Musejníka platně vypomáhal, nějaký honorár se vykázal, načež Šafaříkovi 60 zl. ve stř. na r. 1833 z fondu musejního poukázáno bylo; první tohoto spůsobu plat z Matice české.

Ale důvěrné obcování s Palackým mělo pro Šafaříka také nemilé následky. Policie totiž pozorovala úzkostlivě každý pohyb tehdejších literátův a jmenovitě literátův a vlastenců českých; čím méně něco nápadného při někom z nich vyslíditi mohla, tím podezřelejším jí byl; konec referátu o takových osobách obyčejně zněl: »chová se velmi opatrně domnívaje se, že naň se pozor dává, ale tím bedlivějšího zkoumání jest při něm potřebí.«

Takového »bedlivějšího zkoumání« a pozorování bylo se stanoviska policie ovšem při Palackém velice zapotřebí; každé vlastenecké hnutí v Praze pocházelo od něho, ale při tom se choval vždy tak ostražitě a loyalně, že policie na něm nejmenšího stínu naleznouti nemohla; však právě proto střehla ho jako matka nemocné dítě, t. j. nespouštěla s něho oka slídivého. Rovněž loyalně choval se Šafařík; ale policie vidouc důvěrné jeho obcování s Palackým vzala jej v podezření a dozor jako toho, anoť u větší; neboť Palacký maje jako historiograf dobrý plat a jsa jinak také v příznivých poměrech mohl — tak se zdálo policii — luxus spisovatelství prováděti: ale odkud bral Šafařík, vzdav se placené profesury, prostředky, aby s rodinou slušně žil? Že by kdo jistých důchodů se odřekl, jen aby bez vytrhování vědecké práci se věnoval, stává se málo kdy, ale policie tehdejší takového heroismu ani pochopiti nemohla, a proto Šafaříka velice bedlivě pozorovala.

Jak svrchu dotčeno, oznámil výbor musejní policejnímu řediteli, že Šafaříkovi pojištěna subvence 480 zl. stř. na pět let; a když nicméně pražská policie vyzvědače k Šafaříkovi posýlala vyptat se na něm, odkud jest, proč do Prahy přijel atd., nelze pochybovati, že jednala tak podle vyššího rozkazu a sice z Vídně.

Jestli příčinou toho byl, jak tehda v Praze se domýšleli, Kopitar, na jisto tvrditi nelze, onen Kopitar, jehož veliké učenosti v slavistice velikost karakteru jeho se nevyrovnala. Běda tomu, kdo se odvážil jiný než on náhled míti o věci učené; na takového stříkal jed a obsypával jej i sprostými, člověka vzdělaného nehodnými nadávkami. Poněvadž Kopitar bez všeliké viny, jak níže se uvidí, nebyl, že Šafaříka policie takořka pronásledovala, sluší nám, abychom poměr Šafaříka ke Kopitarovi aspoň stručně vylíčili.

Kopitar záhy poznal nevšedního ducha Šafaříkova a snažil se, tak výtečnou sílu získati sobě, aby mu byla podporou v šíření a utvrzování učení jeho o staroslovanském jazyku, o apoštolování sv. Cyrilla a Metoděje atd. Šafařík však jsa zvyklý sám bádati a vlastním snažením pravdy hledati, ve mnohých věcech s Kopitarem se nesnášel; věda pak, že Kopitar všecek odporný náhled nemile nese, velmi mírně a opatrně k němu se choval a vyhýbal se všemu, co by jej rozdrážditi mohlo. Tak psal 9. ledna 1826 Kollárovi: »Přišel jsem sídlu staré církevní Slovenčiny na stopy. Tuším jsem Vám o tom zmínil cosi. Prosím, račte to pro sebe zadržeti... Obávám se, aby Vuk a Kopitar na mne neudeřili.« A 20. února téhož roku: »Stopy staré Slovenčiny Vám tak na krátce ukázati nemohu. V Turecku více kmenóv slovenských, než se pp. Vukovi a Kopitarovi snívá... Zatím se neračte o tom pronésti, abych se do pútky s p. Kopitarem pro jeho Karantanii nevpletl.« Šafařík považoval Kopitara za člověka ješitného a potutelného jen v příčinách literárních; když Hanka, Metelko a Dainek začali posavádní abecedu v českém a slovinském jazyku měniti měníce buď litery buď nové vymýšlejíce, věděl Šafařík dobře, že to jsou loutky, které Kopitar řídí; psal dne 1. března r. 1826 Kollárovi: »P. Kopitar vlastně původcem všech těchto abcdování jest, ale sám své výmyslky světu přednésti se s t y d í, nýbrž se pořád jen jiným, Hankovi, Dainkovi, Vukovi atd. za hřbet strká« a dne 16. srpna téhož roku: »Mně jen divno; že Kopitar a jiní Dainka, Metelka atd. podpalují k těm obrovským skutkóm a sami múdře a opatrně mlčí! Proč naši patriarchové s něčím takým nechtějí vystúpiti na světlo?« Co se týče literárních věcí, znal Šafařík Kopitarovu ješitnost dobře; svědčí o tom také jeho list dne 21. dubna r. 1826: »Kopitar mi psal a knihu (t. j. Geschichte der slav. Spr.) až do nebe chválil, tak že se této chvály téměř o b á v a t i musím, aby s k o r o n e s p l z l a.«

Že by však Kopitar schopen byl nějakého nešlechetného neb hanebného činu pro různost náhledů vědeckých, o tom šlechetná povaha Šafaříkova dlouho neměla tušení, jak dokazuje list jeho Kollárovi daný 17. března 1828: »Kopitar ovšem v literném ohledu studenější a nepřístupnější než v morálném. Jemu se se vším svěřiti můžete.« A ještě roku 1836 měl jej za přítele, ač věděl, že Kopitar za příčinou různých jeho náhledů vědeckých na něj se horší; neboť psal dne 21. února roku dotčeného Pogodinovi o Kopitarově Glagolita Clozianus: »Nechci nic míti s dílem ani se spisovatelem, který ostatně mým přítelem jest« Ale pojednání, které Kopitar v časopise »Ausland« r. 1836 o stáří kyrillice a hlaholštiny uveřejnil, v němž odpůrcům svým, kteří totiž kyrillici za starší měli, než hlaholštinu, sprostým spůsobem nadává, otevřelo Šafaříkovi poněkud oči. Varoval se od té doby »dvorského slavisty a sofisty«, jehož od té doby také jmenuje Mefistofelem vídeňským; podezření, které v něm na Kopitara se ujalo, vyjádřil v listě daném Pogodinovi dne 23. máje 1837: »Listy a balíčky pro mne, které do Vídně zasýláte, neračte adresovati Kopitarovi, nýbrž přímo mně. Zevrubnější Vám o tom zprávu dám z Vídně.« Tušil tedy Šafařík, že Kopitar naň zanevřel a že jest třeba jeho se varovati a důvěrných dopisů rukoum jeho nesvěřovati. Kromě všeobecně literárních důvodů rozhněval se Kopitar na Šafaříka hlavně proto, že ho od přátelství k Čechům, které Kopitar velice nenáviděl, odtrhnouti a k tomu navésti nemohl, aby Libušin Soud a Kralodvorský rukopis za falsifikáty vyhlašoval a pouhé jich Kopitarem zapírání důvody vědeckými podpíral.

V té příčině psal Šafařík již dne 11. října 1830 Palackému: »Jemu je Praha jen zběř šibalův a klamstva sídlo ... i mne za bratra z Vašeho družstva drží, ba za mistra v šibalství a lotrovství ... Píše mi on přečasto a příliš upřímně chtěje mne na svou samospasitelnou víru obrátiti a domnívaje se, že pod zástěrou přátelství nejlépe jiným se rouhati a jim ubližovati se dá. Mně každé tyranství nesnesné.« Nicméně však Šafařík jeda r. 1833 do Prahy ve Vídni u Kopitara se zastavil a jsa tehda ještě na velikém klamu, že dvorskému slavistovi »v morálném« ohledu důvěřovati lze, otevřel mu celé srdce, jak o Slovanstvu a vzájemnosti slovanské smýšlí, nemaje tušení, že »Mefistofelovi« perly své ukazuje, který jsa duchem věčného záporu jen v nenávisti a zášti si

libuje; ostatně znali již vrstevníci Kopitara dobře, jak poznati lze z listu Čelakovského daného dne 10. ledna 1838 Vinařickému: »Kopitar psal recensi do Gersdorfova Repertorium na Palackého historii. Kopitar a na Palackého! můžete si pomysliti. Že by však takový . . . a . . . byl, toho jsem přec do něho nehledal, ač jsem ho sic dosti poznal.«

Taková byla povaha Kopitarova v »morálném« ohledu a takový byl poměr Šafaříkův k němu. Zdali Kopitar Šafaříka zrovna u policie vídeňské podezříval, nelze ztvrditi přímými důkazy; to však jisto jest, že Kopitar k úřadníkům vídeňské censury často se pronášel o Palackém: »ten dávno patří na šibenici«, o Šafaříkovi: »to jest nejnebezpečnější panslavistický rýpal« (Wühler) tak že ti úředníci sami Palackého na tyto utrhačné pomluvy upozornili.[1]) Na každý spůsob však přičinil se Kopitar o rozšiřování takových pomlüv a jimi se vysvětluje, proč Šafařík nejen hned po příjezdě svém do Prahy, nýbrž také později policií a vyzvědači pozorován a špehován byl.

Sotva že několik neděl v Praze meškal, vyslán k němu úředník Preininger, muž dobromyslný, který Šafaříkovi bez obalu vyznal, čím jest a proč ho navštěvuje, že má na něm totiž vyzvěděti, proč se profesury v N. Sadě vzdal, proč do Prahy přišel, z čeho se živí, s kým obcuje, co pracuje atd., načež Šafařík sám odpověď na všecky punkta Preiningrovi diktoval. Tak hladce ovšem pozdější návštěvy policejních zřízenců se neodbývaly, jak na svém místě vyložíme. Avšak tenkráte mohutný duch Šafaříkův nedal se odstrašiti nočním ptactvem, které smělému jeho vzletu k jasným výšinám vědy překážeti chtělo. Tenkráte rozvinula se jeho gigantická síla pracovní a zdolil práce, jak málo kdo před ním a po něm.

Hlavní činnost jeho věnována ovšem sepsání Starožitností Slovanských, ale mimo to dával vzácné příspěvky do Musejníka a redigoval, k vůli chlebu vezdejšímu, r. 1834 a 1835 Světozor, obrázkový týdenník, který však r. 1835 nedbalostí nakladatelů zanikl, ač obsahem svým výtečný byl. Ubylo tedy Šafaříkovi důchodu; ale nedbal toho jak z listu jeho 21. února 1836 Pogodinovi zaslaného jde: »Můj Světozor v prosinci 1835 došel konce a s ním také můj nepatrný honorár; ale nelituji toho, tím více budu se moci věnovati jiným pracím.« Oddán jsa tak ohromné

[1]) Věc vypravoval mi Palacký sám.

práci — Starožitnostem Slovanským — žil v Praze jako poustevník a manželka jeho pečlivě a svědomitě se starala, aby od pokoje, kde pracoval, i ten nejmenší ruch se odvaroval, by veliký učenec z práce vyrušován nebyl. Seděl a pracoval až do noci, tak že přátelé se obávali, by se neúmornou pilností o zdraví nepřipravil; psal Čelakovský dne 24. máje 1835 Vinařickému: »Měli jsme úmysl já a Chmelenský na letnice k Vám se podívati a vzíti s sebou Šafaříka, který samým sezením a namaháním div o zdraví se nepřipraví, by za několik dní na cestách aspoň trochu se protřásl.« A dobře měli starostliví přátelé; Šafařík již r. 1835 nebyl zdráv a r. následujícího navštívil ho host, jenž se ho již v N. Sadě zmocnil, dna totiž, která od r 1836 již ho neopustila. On ale překonával bolesti tělesné zmužilostí podivuhodnou nedaje se jimi z prací vědeckých vytrhovati; ba zdá se, že do hlubin dávnověkosti slovanské tím více se ponořoval, aby zapomněl na starosti vzcházející mu z toho, že překročiv rok 40tý věku svého ničeho neučinil, aby rodinu zaopatřiti mohl. Ale v tom právě viděti nadlidskou téměř sílu ducha jeho, že přes všecky starosti o budoucnost svou i rodiny své duch jeho neochábl a jasnost, pružnost, bystrost kritickou si zachoval, které se při Starožitnostech jeho obdivujeme, na nichž věru poznati nelze, že spisovatel jich často bolestmi tělesnými a zármutkem srdce tížen býval. Jen v listech k šlechetnému příteli svému, ruskému učenci Michalu Pogodinovi ob čas ulevoval srdci rozbolestněnému hledaje a nalézaje u něho útěchy a posily. Vešel s tímto šlechetným mužem a znamenitým učencem v důvěrnou známost a upřímné přátelství, když on roku 1835 Prahu byl navštívil.[1]

Pogodin (nar. 1800) byl o pět roků mladší než Šafařík; zanášel se jako Šafařík se starožitnostmi a s historií, jejížto profesorem r. 1835 na universitě moskevské se stal. Poznav Šafaříka blíže upřímným k němu se naklonil přátelstvím a vida Starožitnosti na polo hotové žasl nad ohromnou spoustou materiálu v nich spracovaného; litoval toho, že takový muž, jenž by v jiném státě dávno býval postaven na místě vyznamenaném, v Rakousku říkajíc nouzi tříti musí. Proto již za pobytu svého v Praze přimlouval mu Pogodin, aby se přestěhoval do Ruska, jehožto vláda by ho jistě ráda skvělým postavením opatřila a profesorem na universitě Moskevské ustanovila, a zakazoval se mu v té příčině, že všeho svého vlivu užije, aby co nejdříve do Moskvy povolán byl.

Šafařík neodřekl se naprosto myšlénky Rusko za novou vlast si vyvoliti, ale chtěl dříve všecky západo-evropské prameny prozkoumati, jak to byl učinil v N. Sadě s prameny jihoslovanskými; psal se strany toho dne 26. září 1835 Pogodinovi tehda na zpátečné cestě ve Vídni meškajícímu: »Dotýkám hned hlavní věci, přesídlení se totiž do Moskvy. Prosím Vás, byste zatím příliš na to nenaléhali. Sám chápete, že mým nynějším pracím a studiím i společné věci, slovanské totiž literatuře, jest prospěšno, když ještě rok neb dva roky zde zůstanu, abych západní prameny pro svou sbírku tak vykořistil, jak jsem to již dříve s jihoslovanskými učinil. Pak nebudu od toho, abych do Ruska přišel; avšak o tom podruhé si promluvíme.« S největší upřímností předkládá Pogodinovi, jaké podpory z Ruska si přeje a očekává: prameny a knihy, a každý list k Pogodinovi obsahuje od té doby děkování za knihy zaslané a prosbu o nové zásilky. Slova listu dotčeného k té věci se vztahující zjevují nám náležitě snahu Šafaříkovu, skromnost i nezištnost jeho: »Ježto Vaše laskavost ke mně žádných mezí nezná, chci také já otevřeně a upřímně Vám vstříc jíti. Pravím tedy a prosím, aby všecko, co v můj prospěch činiti chcete, prozatím k tomu směřovalo, abyste mi zprostředkoval takovou podporu z Ruska, které ve svém nynějším spůsobu a postavení potřebuji, abych začaté práce dokonati mohl. Vždyť víte, že jsem při svém přespřílišném horlení pro účely intellektuální na hmotné potřeby téměř zapomněl a jich zcela zanedbal, tak že se i s rodinou svou ve vzduchu vznáším. Hodností, tytulů, řádů a diplomů chci býti ušetřen; tyto dětinské titěry zůstavuji rád svému příteli Hankovi, jehož srdce s radostí směšnou na takových věcech visí a po nich prahne. Zásilky ruských kněh, jichž k pracím svým potřebuji a zde dostati nemohu, budou mi vždy vítány .... Žádosti slávy osobní a cti jsem chvála Bohu prost, sice bych již od počátku své plány byl jinak zřídil; cesta k tomu již několikráte se mi otevřela.« A tak se začíná a končí téměř každý jeho list s prosbou za opisy listin a jiných pramenů a zaslání kněh; dojemný v té příčině jest list Šafaříkův daný dne 2. října 1835: »Na přiloženém lístku jest seznam kněh nyní mně velice potřebných, jiné sám k tomu přidáte. Pro Boha, neptejte se, k čemu těch kněh potřebuji! Až jednou moje Starožitnosti Slovanské přečtete, již ptáti se nebudete, k čemu tolik kněh jsem potřeboval. Nemyslím, abyste všecky ty knihy pro mne kupoval;

vím že k tomu náleží malý kapitál. Doufám však, že naleznete prostředky, byste učinil, co možná jest. Mecenášové ruští snad všichni s Rumjancovem nevymřeli! Vydejte oběžný list k svým četným přátelům v můj prospěch, učiňte pro mne sbírku kněh u ruských spisovatelů v Moskvě atd. Mnohý z nich snad prozatím svou knihu oželí a časem opět si ji nahradí. Mně však tím se dostane veliké podpory a vědě se znamenitě prospěje. Nežebrám pro sebe, žebrám pro vědu.«

Jsa takto zahrabán do svých badání o starožitnostech slovanských byl Šafařík v měsíci únoru r. 1836 překvapen návrhem kuratora moskevské university, hraběte Stroganova, který mu profesuru slavistiky a s ní čestné postavení a skvělé zaopatření hmotné nabízel. Ale Šafařík opět se odřekl výhod životních a zůstal v Praze; dne 21. února 1836 psal Pogodinovi, jenž to nové povolání do Moskvy spůsobil, udávaje mu příčiny, za kterými tak skvělého návrhu přijati nemůže: »Netrpělivě jsem očekával jistou zprávu o Vašem do Moskvy návratu, jinak bych Vám již dávno psal! Kdybych to byl jen učinil: byl bych tak předešel návrh Jeho Ex. hraběte Stroganova! Za Vašeho zde pobytu upřímně jsem zjevil svou nechuť opustiti zdejší své krajany, příbuzné a přátely a též jsem v listě Vám do Vídně zaslaném opětoval... Dnes posýlám Jeho Exc. list, v němž za důvěru a čest mně prokázanou děkuji a povolání nepřijímám. Příčiny, za kterými jsem se tak rozhodnul, široce rozkládati bylo by zbytečno, proto jen některých krátce dotýkám. Již od několika let churavím dnou, proti které jsem posud lékaři a lázněmi marně se bránil. Neduh ten vzmáhá se znepokojivým spůsobem a není tedy radno, abych do ostřejšího severního podnebí se přestěhoval. Ještě více tomu se příčí churavost mé paní, která nevyléčitelnou nemocí prsní stonajíc dle výpovědi lékařské cesty do Moskvy by nevydržela... Také si neslibuji z mého ustanovení v Moskvě těch výsledků vědeckých, kterých Vy snad očekáváte. Moji přátelé (a k nim čítám také Vás) rádi mé vlohy a vědomosti přeceňují: ale jsem — cítím to sám nejlépe — v té příčině venkoncem jen člověk prostřední a nemohu při sobě nic chváliti, leč trochu dobré vůle a pilnosti. Moje mateřská řeč jest čeština; co jsem si theoreticky z jiných jazyků slovanských osvojil, nedostačuje, abych v Moskvě prakticky působiti mohl... a jako cizý, jako Němec tam nikdy bych se ukázati nechtěl. A naposledy, což nejdůležitější

jest, jsem já k Praze, k Čechám a Rakousku tolika svazky vděčnosti a lásky připoután, že jich dobrovolně a pokud svým krajanům budu moci prospívati, nikdy neopustím. Znám výhody, které se mně z Moskvy podávají, a vím, že zde nic jiného mne nečeká než chudoba a nouze; toho však se nelekám. Mám příliš mnoho stoické odvahy, odhodlanosti, vytrvalosti, resignace, než abych k vůli světským, pomíjitelným účelům obětoval a zapomněl na duchové t. j. na vědecko-literární prospěchy svých krajanů zdejších. Těm abych před jinými užitečen byl, velí mně povinnosť; jsou-li moje literární práce toho spůsobu, že také jiní z nich užitek míti mohou, tím lépe. Ve všem ostatním doufám Bohu, který svých neopouští. Vážnosti a lásky u lidí dobromyslných i zde, při chudobě mé se mně nenedostává. Děti své vychovám v tomto smýšlení a v těchto názorech. Vzdejte se tedy myšlenky, že bych kdy do Moskvy se přestěhoval. Rusko má muže a zkvétá mu jich ročně několik, kteří mě na učitelské stolici slavistíky trojnásobně nahraditi mohou. Já zůstanu zde; to jest má pevná, nezměnitelná vůle. Byl bych Vám to vše psal dříve, kdybyste se tou věcí nebyl přenáhlil.«

Takové byly tehda poměry: »surové« Rusko, jak se tehda všeobecně jmenovalo, volalo učence Šafaříka do Moskvy a v Rakousku tehdejší vláda se ho dala ptáti, co v Praze dělá; Rusko mu nabízelo skvělé zaopatření, a v Rakousku se ho policie ptala, z čeho žije; v Rakousku nebylo proň místa ani na gymnasium, a ruská akademie poslala mu r. 1836 velikou medalii za vědecké jeho práce a zásluhy![1])

Uvažujeme-li tyto protivy, tím zračitěji vystupuje na jevo neobyčejná skromnost i obětivost Šafaříkova; zůstal v Čechách, ač věděl, že zde mu napořád s vezdejšími potřebami zápasiti bude. Nicméně jej však vyznamenání, kterého se mu dostalo od ruské akademie, velice těšilo, jak poznati lze z listu 23. máje 1836 Pogodinovi daného: »Upřímně vyznávám, že mě tato zpráva velice překvapila, an jsem takového vyznamenání od akademie

[1]) Dostal tu medalii zároveň s Hankou. Zajímavo, co při té příležitosti dne 23. máje Pogodinovi psal: »Mnoho literárních zpráv a dopisů od Hanky neračte očekávati; neboť jest zcela jinými tretami a tretkami zaneprázdněn. A když teprve zlatá medalie přijde! Pán Bůh pomoz jemu a nám! Ještě o tom neví; já jsem mu to nechtěl říci, obávaje se, že by ho radostí mohla mrtvice raniti, a nerád bych byl příčinou a svědkem toho!«

neočekával a myslím, že ono mnohem vyšší jest než skromné zásluhy mé o literaturu.«

Ale i jiné účinné podpory se mu dostalo z Ruska. České Museum sice podporovalo vydání Starožitností, poněvadž však současně platilo na Jungmannův slovník, nebyla podpora Starožitnostem dosti výdatna. Pogodin dověděv se o tom, poslal Šafaříkovi směnku na 500 rublů, aby tou sumou podle libosti naložil; pln radostí psal mu Šafařík dne 23. máje 1836: »Směnka, za kterou Vám a svým neznámým příznivcům a přátelům srdečně děkuji, byla mi řádně vyplacena. Polovici vynaložím na urychlení tisku Starožitností, který budoucí týden začíti se má. Bez této podpory nebyl bych mohl tisk tak záhy zříditi, poněvadž předplacení mimo všecko nadání špatně dopadlo... Druhou polovici obrátím na cestu do Teplice, kam se v srpnu na tři neděle podívati chci užívat lázní proti dně. Toto zlo od poslední zimy velmi se u mne vzmohlo; ale doufám, že se mu pomocí boží aspoň potud ubráním, abych na několik roků od něho pokoj měl.«

První polovice sumy zaslané užil Šafařík skutečně jak udal; druhé však nikoli, neboť nejel do lázně, nýbrž vynaložil 250 rublů, jak dne 4. července 1836 Podoginovi zprávu dává, na spůsobení nových cyrillských liter, ku kterým vzory sám nakreslil. Jako zanedbával materielních prostředků, tak i nedbal zdraví svého, ač srdečnou vděčnost vyslovoval všem, kteří naň laskavě pamatovali, jak to dojemně vyjádřil v listě k Pogodinovi dne 24. října 1836: »Hluboce dojat jsem byl mnoha důkazy Vašeho nezvratného ke mně přátelství, jichž i poslední Váš list takové množství opět v sobě zavírá. Bůh Vás žehnej a chraň; mně nic jiného nezbývá, než toho Vám přáti — neboť odměniti se Vám nemohu ničím. Pokud takové přátely mám, nesklesne má mysl a nedá se zlomiti žádným ni protivenstvím ni neštěsiím a pokračovati budu na dráze, kterou jsem sobě vykázal, abych světlo rozsvítil a pořádek uvedl na nejpustějším poli naší literatury.«

Mohutný duch jeho ovšem ono světlo rozsvítil, ale srdce jeho zastíraly starosti tmou, kterou v té době jen málo kdy slunce života prorážело. Při veškeré kritičnosti a ostré i bystré soudnosti, které celý svět při něm se obdivuje, byl Šafařík povaha měkká a nad míru poetická; duch jeho obrovský překonával všecky trampoty, protivenství a svízele, ale srdce jeho bývalo tíženo často starostmi o rodinu svou. V takových okamženích

nemohl odolati citům truchlivým a svěřoval se příteli Pogodinovi zakrývaje bol duše své před přátely pražskými, aby — manželka a tchýně nějak se o tom nedověděly a smutkem stíženy nebyly. I to mu leželo jako kámen na srdci, že pořád podpory roční béře od šlechetných přátel, kteří k tomu se na pět let byli zavázali, a byl pevně odhodlán, déle než pět let jí nepřijímati. Lhůta ta však měla vypršeti začátkem r. 1838 a nebylo čáky, že by do té doby nějaké veřejné služby v Čechách dosáhl; k tomu přišel nepříznivý výsledek prenumerace na Starožitnosti, na které velikou naděj byl skládal. Není se tedy diviti, že Šafařík, který bez toho od přírody k melancholii nakloněn byl, smutným citům někdy se neubránil: »Jsem sice dnou často navštěvován«, píše 7. listopadu 1836 Pogodinovi, »ale nejsem fyzicky nemocen. Jen duch můj ochabuje často a klesá pod tíží prací, jimž se podrobiti musím, a pod nátlakem tvrdého osudu, kterým stíhán jsem. Potřebuji času, abych se zotavil.« A tak se skončil čtvrtý rok jeho přebývání v Praze dosti smutně: »Vydáním svých Starožitností uvrhl jsem se do velikých starostí. Příjmem neuhrazují se bohužel posavadní výdaje. Upřímně se Vám přiznávám, že nebýt obětí Vámi a Vašimi přátely tomuto podniku věnovaných, Starožitnosti by ani nevycházely«, psal Šafařík 19. prosince 1836 Pogodinovi a v témž listě naráží také na budoucnost svou: »do toho roku (1838) ustálí se snad také má budoucnost zde určitěji, t. j. tmavěji, jak se obávám. Nepřál bych si začátkem r. 1838 býti nucen, privátní službu přijati; byla by to smrtelná rána pro mé vědecké práce. A přec se obávám nejhoršího!«

Rok 1837 přinesl Šafaříkovi, co se týče důchodů peněžitých, nějakou úlevu aspoň v té příčině, že se mu naskytla příležitost, sprostiti přátely pražské povinnosti, kterou se r. 1833 sami byli zavázali. Toho roku umřel totiž censor českých kněh Zimmermann (neblahé paměti) a Šafařík byl nejvyšším purkrabím hr. Chotkem vyzván, aby o to místo se ucházel, které mu také propůjčeno jest, a stal se tedy prozatímným censorem v oboru beletristickém a smíšeném, na věčnou škodu vědy. Neboť bylo mu každou knihu, jak Slovník Naučný praví, každý bídný škvár čísti, jenž v oboru tom tehda vycházel, a nebyl by téměř nic vědeckého mohl pracovati, kdyby — jeho paní práce censorské na větším díle místo něho nebyla vykonávala. Za to měl mizerný roční plat 400 zl. stř.

Jinak ale r. 1837 byl pro něho pln strastí. Začátkem března onemocněla manželka nebezpečně; psal o tom Pogodinovi 23. máje 1837: »Má dobrá manželka byla od začátku března několikráte nebezpečně nemocna. Chvála Bohu jest zachována; ale teď ještě třese se mi ruka strachem a starostmi, které jsem vystál.« — V srpnu téhož roku mu umřel syn pětiletý, Bohuslav, v říjnu ulehla paní opět, on sám pak byl trápen dnou a neduhem očním. »Tolikeré rány osudu«, píše 25. října 1837 Pogodinovi, »a nepřetržené práce podrývají úplně mé zdraví; dna se zas ukazuje velmi silně. K tomu jsem nemocen očima (taraxis rheumatica) a proto velice sklíčen. S takovými neblahými tušeními a vyhlídkami jdu zimě vstříc prose Boha, aby nejhorší od nás odvrátil.« Nejvíce ovšem si stěžuje na neduh oční, poněvadž mu překážel ve psaní, a tudíž práce vědecké na nějaký čas poodložiti musil: »o svých literárních zaměstknáních Vám,« píše Pogodinovi 30. prosince 1837, »nic určitého psáti nemohu. Připravuji všelicos, ale hotovo není nic. Jsem z prací svých vyrušován; předkem kolísá se mé zdraví, ne tak fyzické, to by bylo ještě snesitelné neb zhojitelné, nýbrž mysl má jest napolo zlomena, sklíčena, ochábla. Proti tomuto zlu jest boj těžší: ale doufám Bohu, že i to překonám a že čas mnoho zhojí, co přítomnosti nezhojitelným býti se zdá. Při takových okolnostech nelze na nové literární podniky pomysliti. Znenáhla přípravy pro lepší budoucnost činiti, jest všecko, co konati mohu. Příští rok přál bych si v Karlových Varech a Teplici se léčiti, povyraziti a posilniti.«

A opět nepřijal Šafařík nabídnutí Pogodinovo přestěhovati se do Moskvy; psal mu totiž 25. října 1837: »Z mých předešlých listů bez pochyby dosti zřetelně ráčil jste poznati, že nemám úmyslu do Ruska se odstěhovati. Mé přání jest zde zůstati a ve prospěch vědy a lidské vzdělanosti působiti. Jest tedy zbytečno, na tu věc se navracovati, jelikož mé předevzetí jest pevné a nezměnitelné.« Ale přese všecky tyto útrapy vzpružil se duch Šafaříkův, kdykoli nějakou zprávu slyšel, která se mu pro jeho studie a badání zdála důležitou. Zajímavý doklad toho zachoval se nám v listě Čelakovského ke Chmelenskému, právě z r. 1837; píšeť totiž Čelakovský dne 1. září roku dotčeného: »Palacký . . . nalezl v Rajhradě jakési staré písmo cyrillské a vypravovav o něm Šafaříkovi, jej celého do ohně přivedl — a to víte, když on do ohně přijde, že není k obstání. I vrtí mu tento antikvárský

červík pořád mozkem, až ani spáti mu nedaje a nedám mnoho za to, že se co neviděti na Moravě neoctne; kdyby poslední svazek[1]) již byl dotištěn, zajisté by ho Morava již viděla. Vybývá však ještě asi 6 archův a než ty se dodělají, chladnější podzimní povětří nepochybně i jej ochladí.« Ale neochladil se Šafařík, nýbrž zajel skutečně roku 1838 do Rajhradu. Roku toho byl si umínil, jak svrchu dotčeno, zdraví svému v lázních hověti, doufaje, že prodej Starožitností prostředky k tomu poskytne; ale naděj ta jej sklamala: »Mé zdraví jest velice podemleto«, píše 4. března 1838; »měl jsem tento rok do Karlových Varů, ale bohužel nemám k tomu peněz . . . Co mi Starožitnosti měly vynésti, pohltili kněhkupci: já mám jen námahu a mrzutost z práce, oni zisk. Jsou to praví upírové naši knihkupci, běda tomu, kdo jim do rukou přijde«. Mezi tím však byl pracoval pilně, ač dle listů z r. 1837 se domníval, že práce jeho neprospívaly. Zanášel se mapami ku Starožitnostem, připravoval material k druhému svazku toho díla, připravoval k tisku a komentoval cyrillský životopis sv. Cyrilla a převzal v máji r. 1838 redakci Musejníka za roční honorar 120 zl. stř. Přibylo mu práce a praví sám, že to »jest podnik pro lenivost a nevšímavost českých spisovatelů velmi nepříjemný.«

Pracemi redaktorskými byl ovšem od jiných zaměstnání vědeckých zdržován; ale více mu vadila dna, která ho z jara několik neděl lámala a ve psaní mu překážela, ještě více však churavost manželky, jež v měsíci březnu neduhem prsním nebezpečně onemocněla: »Nevíme, jaký to konec vezme«, psal 3. dubna 1838 Pogodinovi, »Bůh jest všemohoucí a může to ještě k lepšímu obrátiti.« Okříváním manželčiným okřívala také mysl jeho a v dubnu téhož roku byl opět v plné práci; čím se zanášel tehda, poznáváme z listu jeho dne 24 dubna Pogodinovi daného. Pogodin totiž se obával, že Šafařík snad pro nebezpečnou churavost práce své dohotoviti a do tisku dáti nemůže: „To ať Vás neznepokojuje«, píše mu Šafařík, »že s tiskem svých na díle již vypracovaných na díle připravených prací nerychlím. Spisy jako Starožitnosti (II. díl), Monumenta Serbica, Dějiny literatury atd. nelze improvisovati ani z rukávu sypati . . . Také jsem sám sobě i rodině své povinen, abych po namáhavých

[1]) t. j. Musejníka, jehož redakci Šafařík prozatím vedl, pokud Palacký v Praze nebyl.

pracích buď přestávkou anebo méně unavujícím zaměstknáním sobě trochu pokoje přál. Ovšem rozličné úřední (censorní) a jiné povinné práce berou mně nyní mnoho času; ale tyto překážky věčně nepotrvají. Znenáhla vklouzne všechno opět do pravých koles. Hlavní věc jest nabyti zdraví«.[1])

O zdraví své Šafařík toho roku skutečně dbal; neboť Pogodin a jiní ctitelé Šafaříkovi postarali se přátelsky o prostředky a tak se vydal dne 3. července do Karlových Varů, kde do 24. t. m. pobyl, avšak velikého prospěchu z toho neměl; neduh jeho totiž vrazil se na prsa a lékaři zapověděli další užívání vody Karlovarské i zrazovali mu z cesty do Teplic, jejichžto lázně v nynějším stavě jeho by mu prý nebyly prospěšny. Vrátil se tedy do Prahy a vydal se odtud dne 2. srpna na cestu do Rajhradu ohledat tam v tak zvaném Martyrologium Odonis přípisek cyrillský roku minulého Palackým nalezený. Dává o tom zprávu Pogodinovi dne 28. srpna 1838: »Jest to začátek homilie Jana Zlato-ústého v den narození Matky Boží. O stáří přípisku lze jistotně jen to tvrditi, že písmo jest starší než codices z XI. století. Písmo téměř zcela zmizelo a zůstaly jen stopy bývalých liter. Tyto stopy jsou nyní zelené, jako v Zelenohorském rukopise, důkaz to, že staří Čechové zvláštní, mědí smíšený inkoust měli... Dle hodnověrného doslechu vyslovil se Kopitar, který rukopis ve Vídni měl, velmi nepříznivě o tomto cyrillském přípisu, proto že prý řecký original se nenachází. Avšak v takových věcech věřím vlastním očím a vlastnímu názoru více, než všem autoritám světa, ač milerád každému volnost přisuzuji, souditi jak chce. Písmo jest staré, velmi staré, a proto pravé, ryzé zlato.«

Ohlédnuv vzácnosti bibliotéky rajhradské zastavil se Šafařík k pozvání preláta Nappa v Brně, u něhož několik dní v Králové klášteře hostem byl. Té příležitosti užili vlastenci brněnští a věnovali slovútnému učenci stříbrný pohár s nápisem: Spisovateli Starožitností slovanských. V Brně dne 11. srpna 1838, a brillantový prsten, v němž vyryta slova: Šafaříkovi Moravané 1838, kterýžto dar i s básní Klácelem složenou a skvostně tištěnou prelát Napp hosti svému jménem Moravanů odevzdal.[2])

---

[1]) Od 4. máje tohoto roku (1838) bydlel Šafařík v Štěpánské ulici č. 614; odtud se přestěhoval v srpnu 1841 do č. 146 v Jirchářích.

[2]) Prelát Napp (nar. 5. října 1792 v Jevíčku, † 22. července 1867) pocházel z rodičů německých, ale poznal záhy, že všecko usilování o vzdělanost v Čechách

Báseň Klácelova zní:

Vy co úsměsným povykem voláte,
Žeť se Fénix nevznese víc slovanský,
V prach jsa obrácen plamenem nevěrným,
Průvěje zános;

Vy co úsměšným povykem voláte,
Že plané stojí dřevo bezjadrné
V háji světském bez šumu bez svatého
Lípa slovanská:

Vizte, pohřebná vaše trouba šálí,
Už se náš Fénix v popelišti kývá,
Lípa zas vonným je jarem nalívá,
Mrť ale vy jste!

Péče mistrovská to je Tvá náš hoste!
Srdce Ty's volné nezadal halúzce,
Než zdělávav peň připravil's společnou
Obživu všechněm.

Zrak jen obrovský zde na nás obrátiž,
V nitru bezdílné klokotá Slovanství,
Z venku jest lístku zelená osobnost
Větve Moravské.

Ta se vděčností chvěje k zásluhám Tvým,
Ta se Tvým světlem lakomá napájí,
Rdí se Tvou láskou čekajíc svadební
Rozkvětu slavnost.

Řekni, až přijdeš, Vyšehrad kde tvrd náš,
Řekni, že bratr Moravan posoudil,
V čem se rozvážná zdařilost synovstva
Platně jevívá.

Pocta Šafaříkovi vzdaná překvapila tím více v Čechách, čím ochablejší byl tehda národní život na Moravě, o čemž zde

a na Moravě zůstává pouhým žvastem, nezaloží-li se na základě mateřštiny. On byl první, který stavům vnuknul myšlenku při stavovské akademii v Olomouci zříditi stolici českého jazyka. I jinak osvědčilo se šlechetné jeho smýšlení. Věděl dobře, že Šafařík stojí pod policejní dohlídkou, ale nicméně ho k sobě pozval. Totéž učinil v nejtrudnější době života Palackého, když tento muž z Výboru Mus. vyloučen a rovněž policií pozorován byl; pozval ho (tuším r. 1853) do Brna, dával emu k poctě hostiny, ku kterým byrokracii zval, a tím udělal mu větší službu, než by se leckomu zazdálo. Když prelát katolický a tak konservativný muž protestanta a polopsance tak ctil, nemohl tento — tak se skutečně soudilo — přece tak nebezpečným býti!

se šířiti, bylo by zbytečno: prosvítaly teprvé první červánky českého vlastenectví na Moravě, hlavně zásluhou Moravana Fr. Sušila,[1]) který je jako prof. bohosloví v Brně posluchačům svým vštěpoval a tolik apoštolů mu získal, že posud se zachovalo, ač rozvoj jeho ovšem není takový, jak by žádoucí bylo. Pocta ta pak zároveň dokazuje, v jaké vážnosti Šafařík již tehda pro učenost svou byl a jaké lásky jako muž a karakter mezi vlastenci požíval, o čemž se nám ještě několik jiných dokladů z té doby zachovalo. Tak psal Chmelenský dne 2. září 1837 Čelakovskému: »Šafaříkův pátý svazek Starožitností jsem přečetl a věru divím se jeho lásce k našemu jazyku, že se odhodlal tak nezištně takové věci jazykem českým vydávati. Kolik medle jest osob u nás, kteří tuto geniální práci jen trochu oceniti mohou? Jak ze všeho viděti, jest Šafařík, ať patříme na kterou koli stranu, veliký muž.« I rodinné neštěstí Šafaříkovo nalézalo soustrast; psal Chmelenský dne 11. září 1837: »Šafaříkovi umřel synáček. Škoda, když již tak velký hoch a k tomu ještě Šafařík umříti musí!« a dne 15. září: »Ubohý Šafařík, pakli mu choť umře!«

Z Moravy navrátil se Šafařík dne 20. srpna do Prahy a jal se hned pokračovati v pracích, jmenovitě v mapách, při čemž mu synovec jeho dr. Med. Jan Šafařík pomocen byl. Ale ještě než rok 1838 se ukončil, zakusil dvě trapné věci. Jak svrchu dotčeno, posílána mu občas z Ruska podpora hmotná, vždy pod jemnou barvou, aby toho na vydání nějakého spisu anebo podle libosti užil. Ruští ctitelé Šafaříkovi měli při tom šlechetný úmysl; vidouce a vědouce, že znamenitý učenec jistého postavení se vzdal, jen aby tím vydatněji Slovanstvu vědeckými spisy posloužiti mohl, a tím sám hmotné tísni a nedostatku se vydal, považovali za svou povinnost, na podobný spůsob ho podporovati,

---

[1]) Českému ruchu mezi bohoslovci brněnskými přál na velikou mrzutost policie tehdejší šlechetný biskup A. Gindl, rozený sice Němec, ale Čechům příznivý. Vida, že diecese jeho obydlena jest ohromnou většinou Čechů, měl alumny k pilnému se učení jazyku českému. Biskupoval v Brně 1832—1841. Símě, kterému on přál, vzmohlo se radostně, když Sušil 20. února 1837 profesorem ustanoven jest. K těmto potěšitelným poměrům vztahují se slova listu Chmelenského dne 2. září 1837 Čelakovskému daného; »Palacký mi pravil, že se, jak doslýchá, v Brněnské diecesi pro naši literaturu všelicos dobrého stává. V olomoucké diecesi, předešlé mnohem větší, neděje se v tomto ohledu nic. Aspoň já jsem po čas celý nikde ničeho nespatřil, co by potěšitelného bylo.«

jak to čeští vlastenci byli učinili. Vláda tehdejší neučinila pro Šafaříka nic, bylo tedy slušno, že národ sám ujal se učence, jenž celý svůj život národu nejen věnoval, nýbrž obětoval.[1]) Pojímaje podporu s tohoto hlediště mohl Šafařík ji přijímati a to tím nerozpačitěji, že ji na větším díle vynakládal na tisk svých spisů a na skupování vědeckých kněh; stěžoval-li si v listech k Pogodinovi, zajisté tanula mu jen na mysli budoucnost rodiny. Proto byl velmi nemile dojat, když mu Purkyně na začátku prosince z Vratislavi poslal červencový sešit ruského Žurnalu narodnago prosvěcenja, v němž výtahy z listů Šafaříkových a Bodjanského, Šafaříka se týkajících, vytištěny byly, a podotknuto při tom, že takový učenec věhlasný s nouzí a bídou zápasiti musí. Možná, že ti, kteří ty výtahy do tisku dali, měli ten dobrý úmysl spůsobiti, aby rakouská vláda se zastyděla a Šafaříka nějakým důstojným spůsobem zaopatřila; nicméně to však bylo nerozmyšlené jednání, poněvadž tím policie rakouská ještě více ponuknuta jest, aby na »panslavistického rýpala« bedlivější pozor dávala. Bez toho vtíral se toho roku (1838) jakýsi B— tak drze do Šafaříkovy domácnosti a nemotorným láním na vládu atd. tak křiklavě na odiv stavěl, čí chléb jí, že Šafařík mravně nejhlouběji uražený a zbouřený přímo k purkmistrovi Müllerovi šel a žádal, by dotěravce zbaven byl, což se také stalo. Ale tím nemilejší bylo Šafaříkovi ono uveřejnění v ruském žurnále, jak jde z listu jeho dne 9. prosince r. 1838 Pogodinovi zaslaného: »Aby literární no-

[1]) Vyjmouc jen málo osob vedlo se vůbec českým literátům velmi špatně. Tak na př. geniální básník Čelakovský byl nucen přijímati přátelské pomoci hmotné ovšem velmi jemně podávané; píše 31. července 1837 Chmelenskému: »Při vší až i nejnuznější skrovnosti přece posud klín klínem se vyrážel a šlo to; teď ale mne již tak ztuha dojalo, že jsem Bůh ví nevěděl, odkud nastávající činži zapraviti, ano se opět přísloví ztvrdilo, když nouze nejvyšší, Bůh nejbližší. Předevčírem opět prostřednictvím arcib. tiskárny došel mne zapečetěný holý list, v němž tolik bylo složeno, jako v onom lonského roku v měsíci lednu. Řečeno mi, že neznámý mladý člověk tam to odevzdal, by mi dáno bylo jménem upřímného přítele. Zdali to z též ruky prošlo, jako prvé, nevím; zatím Bůh žehnej šlechetného dárce, ať on kdokoli.« Sám Chmelenský podporoval přítele svého Čelakovského; píše mu 5. srpna 1837: »Od koho Vám pomoc přišla, tuším já dobře snad; přišla jistě ze šlechetných rukou a tak ji směle přijmouti můžete. To však nemůže stačiti. Zde Vám přikládám cedulku, již, až se Hasner do Prahy vrátí, jemu odevzdáte. On neví účel cedulky té a jest odemne jen žádán, aby Vám 50 zl. stř., jež mu při odjezdu odevzdám, doručil. Pomohu-li jen sobě z dluhů, které mne ještě od promoce doktorské tíží, pomohu dále svému věrnému příteli.«

viny z listů mých se uveřejňovaly, proti tomu nejsem; ale zajisté neměly by se hltavým žurnalistům u vědomost dáti privátní záležitosti muže, který bez hluku a bez pokušení světa svým literárním vrtochům žíti chce. Vyznávám, že ta věc mi dělá velikou starost a mrzutost ... Takové přátelské služby mají vždy tajemstvím přátel býti a zůstati. Chladně to uvážíce sám poznáte nejemnost a neslušnost, která v tom jest .... Nad to více jest vylíčení věci velmi přehnáno. Nebyl jsem chvála Bohu nikdy v bídě a nouzi; o mé i rodiny mé zaopatření bylo vždy postaráno. Byl-li jsem vydávaje Starožitnosti, jež mne 1500 stř. stály, někdy o peníze na rozpacích, není divu, něco podobného stává se také bohatému. Vždyť p. Bodjanského nemohlo zůstati tajno, že mi z jara roku 1837 propůjčeno jest provisorní censorství s ročním platem 400 zl. stř., od r. 1838 mám za redakci Musejníka ročně 120 zl. stř., činí ročně 520 zl. stř. jistého důchodu, což mé domácnosti stačí. O nouzi a bídě nelze tedy ani mluviti. Nemohu si věc jinak vyložiti, než že jste se mýlil a mé literární potřeby za jiné měl. Avšak, cokoli zde příčina jest — takové věci nenáleží do žurnálu a veřejnosti. Prosím Vás tedy co nejsnažněji, abyste budoucně žádných zpráv o mně a mé domácnosti do žurnálu nedávali, ač-li mne milujete, o čem posud jsem nepochyboval.« Ještě více nežli tato za tehdejších poměrů ovšem nemilá věc dojala Šafaříka kritika, kterou jizlivý Kopitar o Starožitnostech slovanských ve Chmelově »Der österreichische Geschichtsforscher« 1838 str. 501 sl. vydal. Jest psána Kopitarovským spůsobem, když o literárních odpůrcích psal: místo inkoustu jed, místo péra palice, místo slov bláto, místo upřímné snahy po pravdě jízlivost a — trochu denunciace. Slova uznání pro toto velikolepé dílo nemá; chytá se věcí jednotlivých, stran kterých Šafařík jest jiného náhledu než on, tedy věcí sporných, ale mluví ex cathedra a třiská své anathema nejen proti Šafaříkovi a Palackému, nýbrž rve zemřelému již Dobrovskému vousy (čehož za jeho živobytí by se nebyl odvážil), haní slavného Jakuba Grimma, poněvadž ten se náhledů Šafaříkových zastává atd., zkrátka, trká na všecky strany jako vzteklý. Z celého článku, jenž ovšem hlavně proti Šafaříkovi směřuje, srší slepá, neukrotitelná zášť a nenávist; aby pak nešlechetné vlastnosti jeho se dovršily, neostýchá se Kopitar ani denunciace. Co jiného než denunciace jest, když Šafaříkovi vytýká za tehdejších poměrů protestantské předsudky proti

katolicismu,[1]) státnímu tehda náboženství (str. 511)? Anebo když o něm praví, že proti Němcům brojí (str. 512)? Vždyť Jungmann horšil se r. 1824 na Dobrovského, že ho nazval »vlastencem« (patriot), poněvadž »to u nás tolik jest jako karbonář«; jaké následky tedy takové podezírání pro Šafaříka míti mohlo, když se vyhlašoval za nepřítele katolicismu a Němců? Že udavačství Kopitarovo skutkem nemělo horší pro Šafaříka následky, to nebylo zásluhou onoho jízlivce, jenž jiného hanebným jednáním nedocílil, než že sám svou čest u potomstva pokalil.

Avšak i praktický úmysl měl Kopitar psav svou kritiku(!); neboť, ač sám dřívější náhledy příležitostně opravoval, praví na konci svého článku: »Běda kdo na dřívější důkazy Šafaříkovy se odvolává; jen nejnovější jest platný. Měli bychom tedy jen ta jeho díla kupovati, která po smrti jeho vydána budou (opera posthuma),« t. j. rada, aby kniha Šafaříkova se nekupovala, poněvadž jí by se šířily náhledy, jež neomylnému Kopitarovi odporují.

Ani Palacký ani Šafařík na hrubé útoky Kopitarovy neodpověděli; že však jmenovitě Šafaříka se bolestně dotekly, jde z jeho listu dne 8. prosince 1838 Pogodinovi daného: »Snad již víte, že Kopitar dlouho zadrženou zášť na mě s takovou zuřivostí vychrlil, která jiného účelu nemá, než mě literárně a morálně zavražditi. Já jsem tomuto falešnému a nesvědomitému zlosynu (Bösewicht) jak živ nic neudělal, leč že jsem neštěstí měl, historii Cyrillo-Metodějskou podle svého vědění a svědomí jinak líčiti, nežli jemu se líbí.«[2]) Nicméně však zlostnou kritikou Kopitarovou z cesty nastoupené se odstrčiti nedal; píše v témž listě: »Neustávám v práci, i kdyby to měly býti opera posthuma, jak mi Mephistopheles ve Vídni dobromyslně radil.« Čeho ale Šafařík do něho se nadál, jde z téhož listu: »Köppen a Vostokov mi již delší dobu ani řádku nepíšou; bezpochyby mě Mephistopheles již také u nich očernil.« Ale chybili Šafařík a Palacký, že Kopitarovi neodpověděli; neboť mlčením jich drzost jeho rostla a roku 1839 v doslově k Hesychiovu epiglossistovi ještě hruběji na oba učence naše si vyjel. Teprv když ho r. 1840 ve spise

[1]) Vytýkaje Šafaříkovi zde t. r. 1839 protestantismus mínil Kopitar vládu upamatovati na nebezpečnost jeho a nespůsobnost státi se profesorem; bez toho platila od r. 1825 zásada, že protestant profesorem se státi nemá.

[2]) Podobně si stěžoval Maciejowskému; viz Slovan. Sborník 1884 str. 601—603.

»Die ältesten Denkmäler« tak odbyli, jak toho zasluhoval, zamlčel se a dal jim pokoj.

Vyjmouc tyto nepříhody uplynul rok 1838 Šafaříkovi dosti tiše; manželka zdržujíc se v letním bytě před Prahou okřívala utěšeně, tak že 1. července psáti mohl Pogodinovi: »Mám všecku naději, že Bůh ji mně a dětem ještě několik roků zachová.« Za to však na podzim začala stonati tchýně, o níž 8. prosince píše: »Tchýně jest od několika neděl nemocna. Nedužení její potrvá dlouho a jest žel Bohu nezhojitelné.«

Osočování a denunciace Kopitarovy neměly pro Šafaříka těch následků zlých, které onen šlechetník snad očekával; ale v Šafaříku zůstala nechuť proti vídeňskému Mefistofelovi, kterou spanilomyslný Pogodin marně uchlácholiti se snažil. Ten totiž toho litoval, že nepřátelství osobní odpuzuje od sebe dva muže učené, již jeden obor v studiích svých t. j. slavistiku si obrali, která zajisté by mnoho získala, kdyby na přátelském spůsobu jsouce společnými silami za jedním cílem se byli snažili. Avšak Pogodin marně se o sblížení se obou mužův pokusil; neboť Šafařík dobře znal svého soupeře ješitného, znal úskočnou a podskočnou jeho povahu a věděl tudíž, že by Kopitar každý pokus, který by Šafařík na sblížení se učinil, považoval za kapitulaci toho a za triumf svůj, jehož světu ohlásiti ani chvíle by nemeškal. Odvětil v té příčině Pogodinovi dne 25. července 1839: »Co se přítele Slovanův, jmenovitě Rusův a hlavně mladého Strojeva, K.(opitara) totiž dotýče, prosím snažně a jednou navždy, abyste teď i příště mnou před ním tak nakládal, jako bych nebyl, a jím přede mnou, jakoby on nebyl; neboť, když on mne miluje, já ho nenávidím a jím opovrhuji a dobrovolně nechci s ním míti co činiti ani na tomto ani na onom světě.« V témž listě vyslovuje také několik jiných přání, z kterých jde, že se »černého« kabinetu obával, jenž tehda při každém poštovském úřadě zřízen byl: »Ve psaních na mě račte zásilky kněh tak vysvětlovati, že mi je posíláte na díle náhradou a výměnou za knihy ode mne Vám zaslané, na díle pro české museum. O rozdávání kněh jiným račte se co možná málo zmiňovati; dostačí záznamka na knihách samých, komu se dáti mají. Zaslaly-li by se peníze na podporu mých literárních prací, račte v listě toliko udati, že ty peníze jdou na účet za knihy, rukopisy atd., které jsem pro Vás buď již koupil neb kupovati mám. Přeji si, aby o zásilkách kněh a peněz na

mě v ruských listech úplně se mlčelo. V takové rozhárané, kvasivé době, jak jest naše, jejížto pokolení tak zvrhlé a egoistické jest, sluší dobré jen v tichosti činiti, když lepší nemá se státi obětí zlého. Vůbec si přeji, aby o mé osobnosti a domácnosti mými přátely v listech veřejných nic se nehlásalo, i kdyby mě nevědomci a zlomyslní sebe více osočovali a hanili. O mých dílech a spisích podle libosti souditi a psáti zůstaniž přátelům i nepřátelům nezabráněno.«

Ač se o příčinách této opatrnosti nerozepisuje, snadně se jich domysliti; obával se, aby policie, jež ho měla za panslavistického agitatora, ho nepovažovala za pensionara ruské vlády, který ob čas od ní peněz dostává. Vědomí, že policie ho pozoruje, trudilo jej velice, a uvážíme-li k tomu, že opět nemoci rodinné ho tížily, že práce při censuře a redakci Musejníka nedovolovaly, aby tolik vědecky pracoval, jak by si byl přál, nedivíme se, že ho někdy melancholie napadala; jen bohužel, že každý podobný nápad zhoubné následky na nervy jeho a tím i na mysl zanechával, které pak tak hrozným spůsobem se ukázaly. Duševní jeho stav tehdejší poznati lze z listu, který dne 14. července 1839 Pogodinovi do Marianských lázní zaslal: »Má paní nebezpečně onemocněla den po odjezdě paní Šubutové; od té doby postonává a nemoc její mne naplňuje obavami. Má tchýně jde hrobu vstříc. Mám malé děti. V takovém jsa postavení nemohu své rodiny na delší čas opustiti; povinnosti k ní jsou mi první a nejsvětější; neboť vše ostatní, co pro svět konám, může sto a tisíc jiných lidí právě jako já anebo lépe působiti — ale rodině mé při takovémto spůsobě nenahradí mne žádný.«

Zároveň si stěžuje, že se mu nedostává času, spracovati materialie, které od několika roků byl sebral, stesk to, s kterým se často v jeho listech potkáváme; tak již r. 1838 byl psal Pogodinovi: »Několik článků, které učené společnosti a Musejníku dlužím, jest jen napolo vypracováno. Vidím nyní potřebu do svého času a svých prací jiné hospodářství zavésti. Zamýšlím r. 1839 všeho ostatního i Musejníka se vzdáti, bych se všecek svým spisovatelským pracím a dohotovení svých dávno začatých děl věnovati mohl.« Týž stesk opakuje r. 1839 dne 27. října: »Od Vašeho odjezdu pracuji ustavičně o mapě historické. Práce jest namahavější, než jsem si představoval, ale státi se to musí a já chci něco výtečného urobiti. Pak přijde řada na II. díl Starožitností

a na literární historii. Vydání Monumenta Illyrica musím prozatím odložiti... Dá-li Bůh život a zdraví, spůsobím snad ještě to a ono. Ale s časem musil bych jinak hospodařiti. Jak to nyní jest, nepřijdu se svými literárními pracemi daleko. Povinné práce při censuře a redakci berou mi ostatní čas a vymáhají na mně nejlepší síly. Také nyní, co v létech pokročil jsem, již tak rychle nepracuji jako dříve, zvláště při stísněném spůsobu svém domácím. Toho dotýkám úmyslně, abych Vás a jiné přátely k trpělivosti naklonil.« Podobně si povzdechuje r. 1840. Tento nedostatek času, nejistota budoucnosti, zvýšené potřeby domácnosti, které tou měrou rostly jak děti dorůstaly, churavost manželky, která r. 1840 opět nebezpečně plícemi neduživa, smrt tchýně († 7. července 1840), která, pokud byla zdráva, místo manželky domácnost opatrovala, — to vše působilo, že Šafařík konečně do opravdy na to myslil, aby dosáhl veřejného postavení a s ním jistého platu i vyhlídky na bezpečnější budoucnost. Píše r. 1840 Pogodinovi: »Moje domácí poměry jsou posud jak byly. Tchýně vadne, manželka postonává ustavičně. S dětmi mně rostou starosti. Přeji sobě, abych se mohl zprostiti všech vedlejších prací, které mi času a sil odnímají, abych všecek literatuře žíti mohl; ale věc ta má své zvláštní nesnáze. Bez jistých důchodů nelze žíti, tím méně vědě. Doufám však, že i mne čeká lepší budoucnost. Proto strpení! Více o tom příště.«

Naděj ta zakládala se na neurčitých ovšem zprávách, že vláda vídeňská konečně něco pro Šafaříka učiniti chce; možná, že za tím účelem dostal v době té (1839—1840) několik návštěv výše postavených osob přímo z okolí — policejního ministra, jimiž hr. Sedlnický nejtajnější hlubiny Šafaříkovy vyzpytovati chtěl, zdali v nich místo rakouského vlastenectví ruské rubly skryty nejsou. Následkem těchto návštěv byla svrchu dotčená opatrnost se strany zásilek z Ruska, za kterou Pogodina žádal.

Ale kdož ví, jak dlouho by Šafařík byl čekal na »lepší budoucnost« z Vídně, kdyby ho opět cizí vláda nebyla volala do ciziny, a sice pruská. Mefisto vídeňský ovšem také r. 1839 Šafaříka podezříval a osočoval hanebným spůsobem v doslově ke spisu Hesychii Glossographi Discipulus, co možná ještě sprostějšími nadávkami než r. 1838; neboť domníval se Kopitar, že nepříliš chvalná biografie jeho tehda vyšlá od Šafaříka pochází. Šafaříka, jemuž všecka sprostota v duši odporna byla, věc ta ne-

mile se dotekla; psal o tom 1. června 1840 Pogodinovi: »Sotva vydány jsou Hesychii Glossae a již mezi zdejšími učenci šířilo se mínění, že ruské glosy vydavatelem samým podvrženy jsou, který na výpadku liter ъ a ь co neviděti nové plány stavěti bude. Já o tom nemohu a nechci souditi, poněvadž jsem glos nečetl a nevezmu knihy do ruky, ve které proti mně a mým přátelům takový neřád a takový duši vraždící jed vychrlen jest. Odevzdávám ji satanáši, který ji do světa mrštil. Biografií Mephistophelovou tak nevinen jsem jak Betlemské nemluvňátko.«

Avšak, ač Kopitar Šafaříkovi trudné okamžiky spůsobil, přece nekalého úmyslu, podkopati autoritu Šafaříkovu ve věcech slovanských, nikterak nedošel. Již v létě r. 1840 proskakovaly pověsti, že v Berlíně se zřídí stolice slavistiky a že na ni Šafařík povolán bude. Sám píše o tom Pogodinovi dne 31. října téhož roku: »Mluvení o slovanské katedře v Berlíně jest beze vší podstaty; víte velmi dobře, že vlasti své opustiti a služby mimo Rakousko přijati nechci. Také nevěřím, že v Berlíně slovanská stolice se zřídí. Ale — Bůh to dej.« A 9. března 1841: »Jsou zprávy na slyš, že v Prusku zamýšlejí dvě stolice slavistiky na vysokých školách v Berlíně a ve Vratislavi zříditi. Věc jest teprvé na začátcích, a proto lépe, nedělati hluku, až bude hotova. Více o tom Vám napíšu snad příště.« A skutečně dává příteli ruskému již dne 18. dubna 1841 opět zprávu: »Sotva jsem minulý list na Vás odeslal, přišla zpráva o zřízení slovanských kateder v Berlíně a ve Vratislavi novinami také k nám. Brzo na to byl jsem tázán, zda-li bych povolání do Berlína přijal? Odpověděl jsem záporně. Důvody Vám vykládati, trvalo by dlouho; větší část jich snadně uhodnete. Nejdůležitější jsou: nechci se od nejbližších krajanů svých, Čechů, odtrhnouti a nechci se dáti na novou dráhu nyní, kde věk můj poněkud již pokročil a sil mně patrně ubývá. Žijeme jen jednou na tomto světě, a kdo vždy znovu začíná, nebývá s ničím hotov. Odporučil jsem několik cizích a zdejších učenců, mezi těmito Čelakovského. Posud nestala se volba ... Dejž Bůh, aby na tato krásná a důležitá místa znamenití mužové se dosadili.« Začátkem máje byl Šafařík od státního ministra Eichhorna do Berlína dožádán přispět svou radou, jak dotčené stolice se zaříditi mají; tu konečně začali se ve Vídni rozpomínati; Metternich sám řekl: »Přeji si, aby Šafařík za každou cenu u nás zůstal

a jsem předkem se vším srozuměn, co hrabě Kolovrat k tomu konci navrhne.« Konec byl, že Šafařík dne 22. máje 1841 jmenován jest mimořádným kustosem universitní knihovny pražské dostav plat — 800 zlatých! Udělali si cenu ve Vídni věru lehkou, jmenovitě u porovnání se skvělým nabízením berlínským.

Do Berlína odebral se Šafařík dne 9. máje. Poznav okolnosti berlínské, pokud se vztahovaly k nově založeným stolicím, odevzdal ministrovi Eichhornovi pamětný spis nadepsaný: »Gedanken über die Einrichtung des slavischen Sprachstudiums auf preussischen Universitäten Sr. Ex. dem kön. preus. geh. und wirklichen Staatsminister Eichhorn überreicht im Mai 1841«, spis to dosti obšírný, ve kterém o spůsobě a rozměru, jak a pokud by se slavistice na těch vysokých školách vyučovati mělo, pojednal. Poznavše nyní osobně tohoto muže výtečného dali si ministři i přední učenci v Berlíně opět záležeti, aby Šafaříka pro stolici berlínskou získali, i domlouváno mu opět, aby profesuru přijal. Když nabízení opět odmítal, domýšleli se, že výminky jemu podávané nejsou dosti skvělé, a referent universitní bez obalu mu pravil: »žádejte tedy, co chcete«; ale Šafařík zůstal na svém úmyslu a vrátil se začátkem června do Rakouska, kde ho »za každou cenu osmi set zlatých« podržeti chtěli. V Berlíně však navzdor tomu odmítnutí zanechal dobrou po sobě paměť; důkaz toho, že poslán mu r. 1845 řád »pour le mérite« a sice divnou hrou či ironií osudu týž, který Kopitar († 11. srpna 1844) byl nosil.

Obdržev skrovné sice, ale přece pevné postavení, myslil Šafařík do opravdy na to zbaviti se vedlejších prací, které jej od čistě vědeckých badání odtrhovaly. Úmysl již r. 1838 vyslovený, vzdáti se redakce Musejníka, uvedl ve skutek dne 14. prosince r. 1842; psal ve příčině té Pogodinovi dne 14. listopadu 1842: »Koncem prosince odstoupím od redakce Musejníka; snad si spůsobím i jiné úlevy, abych se všecek druhému svazku Starožitností a dějinám literatury věnovati mohl«; a 8. prosince: »Prostředkem měsíce tohoto složím redakci Musejníka, jelikož jinak literatuře se zachovati nemohu. Ovšem odpadne mi ročně 120 zl. stř., kterých bych já a jmenovitě má rodina a četné moje děti dobře potřebovati mohli; ale těším se, že Bůh pomůže a nahradí a já též zaháleti nebudu.«

Ještě více než Musejník tížily jej ostudné práce censury, úřad to, jehož z celé duše nenáviděl, poněvadž jasný jeho duch

ošklev měl před otrockými okovy, které censura na volný ruch duchový vrhala. Jedna jest jen chvála Šafaříkovi, kterak mírně a shovívavě úřad svůj vykonával; pro tuto mírnost měl často půtky a nesnáze s policií, zvláště od té doby, když péro Havlíčkovo v novinách českých rejditi začalo; Šafařík propouštěl mnohý článek, který se moudré opatrnosti policie nebezpečným zdál. Proto již dne 30. listopadu 1841, jak Pogodinovi v listě dne 15. pros. oznámil, zadal žádost, aby úřad ten s něho sňat byl. Tenkráte žádosti jeho se nevyhovělo, ale nicméně zůstala v něm horoucí touha zbaviti se toho břemena, ač ztráta ročních 400 zl. mu tehda byla velice citedlna.

Když úřad svůj i nadále mírně vykonával, nedůvěra »s hůry« osvědčila se Šafaříkovi tím, že mu trestem odňata censura českých novin; tu přišla sice horší věc, ale taková, která mu příležitost dala, toho břemene se zbaviti. Když Zap totiž vydal svůj spis Cesty a procházky po halické zemi (1844), cítil se kdosi v Haliči uražena a podal žalobu na Šafaříka, že knihu tu bez závady k tisku propustil a imprimatur jí udělil; Šafaříkovi nařízeno, aby se ospravedlnil, a on to učinil v obšírném spise, jenž, jak J. Jireček praví, měl větší cenu, než Zapova kniha.

Ač ospravedlnění za platné bylo uznáno, rozmrzela ta věc Šafaříka tak velice, že energicky žádal za propuštění z úřadu, jenž mu byl již dlouho nesnesitelným a nedůstojným břemenem; žádost jeho byla přijata a on propuštěn z censorství v červenci r. 1847. Tím důchody jeho opět o 400 zl. stř. ročně se ztenčily; ale doufal, že se mu dostane náhrady a sice na spůsob, který by vládě byl učinil čest, jemu pak a vědě prospěch mnohonásobný. Šafařík totiž dávno si přál, aby slavistika na rakouských universitách, jmenovitě v Praze, se pěstovala, a domníval se, že rakouská vláda tím méně od toho bude, když již v Prusku dvě stolice slavistiky se založily; ovšem si dělal naději, že by na pražskou stolici byl dosazen on.

Arcivévoda Štěpán, od r. 1845 gouvernérem v Čechách, jsa o přání Šafaříkově zpraven, plánu tomu se naklonil a Šafařík vyzván, aby jemu památný spis v té příčině podal. Památný tento spis byl arciknížeti doručen v lednu 1846, tedy když Šafařík ještě censorem byl, a podán byl Fr. Palackým, který ke spisu přítelovu několik doporučujících slov přičinil, jež o šlechetném jeho srdci krásné svědectví dávají: »Doplňkem k přiloženému

památnému spisu o potřebě, že stolice slavistiky na pražské universitě zříditi se má, dovoluji sobě zvláště podotknouti, že tato stolice podle nynějších poměrů jen pod tím prospívati může, když Šafařík na ni se dosadí; pilná potřeba jejího zřízení i tou okolností se zvyšuje, že tento neobyčejný muž, aspoň fyzicky, nesmrtelný není a že by zároveň s ním kdysi nevyčerpatelný zdroj vědomostí se pochoval,[1]) který by dlouho nenahraditelným zůstal, kdyby se postaráno nebylo, aby ještě žijící jím poděleni byli. Vědomosti jsou mocí a nemůže našemu státu býti lhostejno, jestli tato moc v hranicích jeho se zdvíhá neb padá, zvláště hledí-li se na severního souseda, v jehožto rukou by hegemonie slovanských studií ani nepatrným ani nepovážlivým momentem nebyla. Mimo to činil ministr Uvarov našemu Šafaříkovi již několikráte skvělá nabízení chtěje ho Rusku získati; zkázal mu, aby sám podmínky ustanovil, že se mu všechno povolí, čehokoli žádati bude. Jaké návrhy se mu z Pruska činily, již na nejvyšším místě jest známo. Již proto, že ze skutečné náklonnosti k vlasti takové návrhy odmítal, zasluhoval by — avšak oceniti jeho zásluhy není účelem řádků těchto, nýbrž přání, aby posavadních prací jako úředník bibliotéky a censury byl zproštěn, jež jeho čas a jeho ducha umořují, k nimžto by méně nadané osoby dostačily, kdežto on znamenitější věci vykonávati i povolání i schopnost má, než katalogy kněh spisovati a k výrobkům žurnalistiky na větším díle mizerným dohlížeti. Ostatně, cokoli s vrchu v jeho prospěch se stane, v šírých slovanských zemích považováno bude, že se to k vůli slovanským národům v Rakousku stalo: neboť dnešního dne není již ani jednoho vzdělaného Slovana, jemuž by jméno a postavení Šafaříkovo lhostejno bylo.«

Byla to krásná slova, jež i Palackému i Šafaříkovi ku cti jsou; ale proto přece v Praze tou věcí nehýbáno. Šafařík vida, že v Praze k ničemu se nemají, zaslal žádost dobře odůvodněnou v měsíci únoru 1847 k císaři samému, v níž prosil, by se mu dovolilo přednášeti na universitě pražské o slovanské jazykovědě, a velmi skrovně a jen z daleka narážel, aby se mu za to nechal plat, který jako censor měl. Toho náramného platu (400 zl.!) ale studijní komise ve Vídni se zhrozila a žádala na Šafaříkovi, aby se s kolejným od žákův spokojil, což Šafařík ovšem odmítl, načež zase táž komise žádost jeho zavrhla (20. listopadu 1847).

[1]) Šafařík měl tehda 51. rok.

Avšak z jara r. 1848 nastal u věci té příznivý obrat. Dne 2. února zahájila nově založená císařská akademie ve Vídni první posezení své; Šafařík jsa císařem za člena jmenován, odebral se koncem ledna do Vídně, by slavnému zahájení přítomen byl. Mimo nadání jeho přišla příležitost, že on, slovanský učenec a »panslavistický rýpal« ujímati se musil slavného německého jazykozpytce Jakuba Grimma, jehož věrným přítelem a ctitelem od mnoha let byl. Když se totiž historicko-filologická třída akademie sešla, aby cenné otázky v oboru svém ustanovila, navrhli Endlicher a Wolf, by se vypsala cena 1000 zl. na historickou srovnávací mluvnici slovanských jazyků podle gramatiky Grimmovy sepsanou, kterémužto návrhu président akademie Hammer-Purgstall odporoval a místo toho navrhoval, aby cena se vypsala »na prostonárodní tabellární gramatiku německých nářečí.« Vládní rada Auer ujal se návrhu Hammerova, praviv že gramatika Grimmova není přehledna a ve mnohých věcech ne dosti zřetelna; že nelze pochopiti, kterak gramatika ta má býti vzorem gramatice slovanské nejsouc ona ani hotová, poněvadž každé nové vydání nový text přináší; že Grimmovo dílo jest jen skladištěm materialií, jež teprv náležitým spracováním vzdělancům učiniti lze přístupným atd. Šafařík slyše tyto úsudky o Grimmovi, kterého si velice vážil, nemálo byl zaražen a když žádný z německých akademiků se neujal znamenitého jazykozpytce německého, učinil to sám řečí vzletnou, ve které zásluhy Grimmovy na svícen postavil a lichost Auerových důvodů usvědčil, tak že Hammerův návrh osmi proti čtyřem hlasům odmítnut a původní návrh na srovnávací mluvnici slovanskou přijat jest. Cenu vypsanou obdržel později Miklosič za zvukoslovné dílo své.

Statečnost, s kterou se Šafařík Grimma ujal, uznána všudy a získala mu důvěru i tam, kde jí posud neměl, u presidenta totiž studijní komisse, barona Pillersdorfa, který měv rozmluvu se Šafaříkem se strany profesury slavistické konečně spůsobil, že se mu dostalo povolení o slovanském jazykozpytu na pražské universitě přednášeti a že mu ustanovena roční za to remunerace 600 zl. Císařské rozhodnutí u věci té dáno dne 11. března 1848 — ale dva dni na to nastal revoluční ruch ve Vídni, který měl události v zápětí, jimiž Šafařík bohužel od profesury odvrácen jest. Píše o tom Pogodinovi dne 31. března 1848: » . . . . císař mi v tomto měsíci dal povolení, abych mimořádně přednášel

o srovnávací mluvnici slovanské, literární historii, slovanské archeologii atd. za skrovnou remuneraci z veřejných fondů. Avšak s přednáškami začíti nemohu — naši studující jsou ve zbrani. Také mě překvapilo povolení a nejsem připraven. Nejraději začal bych čísti v létě neb na podzim. Také mám naděj, že obdržím místo bibliotekáře universitního.« Toto místo, které také obdržel, bylo mu hned v únoru ve Vídni slibováno. Mezi tím však byl povolán ministrem Somarugou do Vídně (3. dubna 1848), aby zároveň s některými jinými učenci přispěl radou, kterak veřejné vyučování v Rakousku opraviti a zvelebiti by se mohlo. Za tohoto pobytu ve Vídni jmenován jest bibliotekářem (25. dubna 1848), avšak hodnost ministeriálního rady, kterou mu ministr vyučování nabízel, nepřijal obávaje se nemilých kollisí, které by mu z toho vzejíti mohly, že byl protestant.

V Praze zatím se konaly přípravy ku sjezdu slovanskému; mužové, již v čele toho podniku stáli (hr. J. M. Thun, hr. J Kolovrat, hr. Fr. Dejm, baronové Hildtprandt a Villani, rytíř Neuberg, Palacký, Erben, Hanka, Rieger, Tomek atd.) přáli si, aby Šafařík poradám přítomen byl, a jménem jich psal Neuberg Šafaříkovi, aby rychle z Vídně se navrátil: »Vy jste naše vůdcovská hvězda; čím více nám světla dáte, tím bezpečněji budeme postupovati.« Tak Šafařík okolo 17. máje se vrátil do Prahy ku sjezdu slovanskému, který tak smutný konec vzal. Nyní ovšem víme, že povstání pražské v červnu bylo dílem revoluční propagandy evropské, které na tom záleželo povstalé Maďary tím podporovati, že bouřkou v Praze část císařského vojska v Čechách zadržena býti musela. Když povstání však rychleji bylo potlačeno, než podmychači jeho očekávali, roztrušována nesmyslná zpráva v listech, že Čechové připravují Němcům Sicilské nešpory, jen aby vojsko z Čech vytrhnouti nemohlo; příčinu toho povstání a té zprávy nyní víme, ale tehda účastníci sjezdu sami nevěděli, kdo za jejich zády karty míchal. Zajímava v té příčině je zpráva, kterou Šafařík dne 30. července Pogodinovi dal: »Co se týče neblahých událostí zdejších od 12. do 17. června, varuji Vás abyste německým listům ani zbla nevěřil. Ruch nebyl národní nýbrž ryze politický, bylo to povstání, v němž Němci i Češi účastenství měli. Sjezd slovanský s tím nemá co činiti. Teprv po katastrofě svedla se všecka vina uměle na Čechy. Co německé listy o spiknutí českém proti Němcům bájily a bájí, jest

nestydatá lež. Čas, který vše objasňuje, dříve nebo později také na světlo vynese, jak se vlastně pražské události měly.«

Zevrubněji běhů tehdejších se dotýkati, bylo by zbytečno, jsouť obecně známy; jen to připomínáme, že Šafařík i na sjezdě radil k opatrnosti, ku mírnosti a že se osvědčil jak upřímným Čechem tak pravým rakouským vlastencem; slova jeho ohnivá roznítila všecky posluchače; »on řečnil,« praví svědek, který ho slyšel, »poslední a s účinkem největším; kdo tenkráte viděl mohutnou postavu i líce, slyšel hlas i řeč jeho, krátkou sice ale vulkansky zachvacující, ten jich nezapomněl nikdy.« A jaké vážnosti i v oné době rozpoutané také u mládeže požíval, viděti z toho, že studující, kteří hraběte Lva Thuna pro podezření, jakoby s kn. Windischgrätzem v tajném spojení byl, v zajetí drželi, k Šafaříkově (a Palackého?) přímluvě na svobodu propustili.

Slovanský sjezd byla jediná příležitost, při které Šafařík v politice účastenství měl; avšak tato činnost znechutila se mu tak, že se naždy od ní odvrátil; proto také nepřijal mandát, když v Berouně za poslance na říšskou radu vídeňskou volen byl; volbu v Chrasti do českého sněmu sice přijal domnívaje se, že ve prospěch veřejného vyučování na něm působit bude; ale sněm ten se nesešel. Také nepřijal předsednictví spolku »Slovanská Lípa« koncem máje r. 1848 založeného. Ponořil se do úřadních prací jako bibliotekář a zbývajícího času užil k zalíbeným pracím historickým a jazykozpytným, ač mu času mnoho nezbývalo, jelikož administrativní práce biblioteky ho říkajíc úplně zahrnovaly. Proto také vzdal se profesury slavistiky (8. února 1849), ač snad také úmysl jeho byl udělati Čelakovskému místo, jenž posud ve Vratislavi meškaje po návratě do vlasti prahnúl a skutečně ještě téhož roku do Prahy povolán byl. Z prací svých však opět vytrhován byl a sice r. 1849 povoláním do komise vídeňské, která složiti měla slovanskou terminologii právnickou a r. 1851 do komise, jíž nařízeno, sestaviti vědecké názvosloví české; práce ona vyšla r. 1850, tato pak r. 1853. Že Šafařík duchem obou komisí byl, netřeba dotýkati. Roku 1852 opět byl volán do Vídně od ministra císařského domu za člena komise, která měla opraviti zřízení císařské bibliotéky, proti nimž mnoho stížností bylo; téhož r. 1852 vyzval ho ministr Thun, když Čelakovský umřel (5. srpna), aby pro-

fesuru slavistiky převzal, ale Šafařík opět se poděkoval. V březnu r. 1856 poslán jest ministrem Thunem do Gotink zakoupit tam pro pražskou biblioteku knihy po zemřelém filologu K. F. Herrmannovi; v máji jel do Vídně k sezení císařské akademie; vyjmouc r. 1860 byla to snad poslední jeho cesta do toho města.

Jsa jmenován bibliotekářem nesnažil se Šafařík více po nějakém jiném postavení. Tím jeho veřejná »kariera« se skončila. Nežli však se pokusíme vylíčiti trpké zkušenosti a rozrytý jeho duševní stav v posledních letech života jeho, které hroznou katastrofu dne 23. máje 1860 a potom předčasnou jeho smrť zavinily, klademe zde v chronologickém pořadě uznání, jímž učené společnosti jej a tím i sebe ctily. Stal se Šafařík členem těchto učených spolkův a družstev: dopisující člen učené společnosti Krakovské 1826; Varšavského tovaryšstva přátel nauk 1827; čestný člen českého Musea 1830; Základu Osolińskich 1834; řádný člen české učené společnosti 1838; akademie Petrohradské i Oděsské společnosti milovníků dějin a starožitností 1839; akademie Berlínské 1840; National-Institution ve Washingtoně 1841; družstva srbské slovesnosti a archeografické komise v Petrohradě 1842; dopisující člen akademie Mnichovské 1843; učené společnosti Estonské 1844; histor. spolku Korutanského 1846; ruské společnosti geografické, university Charkovské, císařské akademie Vídeňské, čestný úd pražské filos. fakulty 1847; člen hist. společností Jihoslovanské a Švýcarské, čestný člen Petrohradské bibliotéky 1850; nizozemské učené společnosti v Lejdě 1853; Gotinské společnosti nauk 1855; řádný člen akademie Mnichovské 1856; Vídeňské archeol. komise 1857. Praha pak jmenovala jej r. 1848 čestným měšťanem, r. 1845 byl vyznamenán pruským řádem pour le mérite, r. 1850 řádem Františka Josefa a r. 1857 ruským řádem sv. Anny II. třídy s brilanty. —

Již několikráte měli jsme příležitost zmíniti se o neduživosti Šafaříkově, která jmenovitě roku 1824 v nebezpečnou nemoc vypukla, jež zárodek k dalším nervosním nemocem v něm zanechala. Od r. 1841 často si naříká také na bolení očí a dnu; dotčeného roku píše dne 15. prosince Pogodinovi: »Jsem s sebou velice nespokojen, nejde to ani se zdravím ani s pracemi ku předu. Očný neduh ob čas se navrací; jest to chronický katarh a následkem toho slabota v očích.« Do téhož si stěžuje dne 23. srpna 1842: »Z výletu svého po Čechách vrátil jsem se s nemocnýma

očima a musím nyní oči své hojiti, nežli do Marianských lázní odcestuji.« Lázně ty také mu mnoho nepomohly; neboť 8. prosince 1842 píše: »můj chronický neduh (dna) velmi se rozzuřil« a ještě více stěžuje si 5. února 1843: »Se svým zdravím v zimě jsem velice nespokojen; zdá se mi, že jsem tuze oslaben a choulostivější proti změnám počasí. Trpěl jsem nevýslovně. Ale proto nemá duch podlehnouti;« a 23. března: »můj neduh dnový roste a trápí mě čím dál více. Očekávám, že jen v hrobě toho zproštěn budu.« Během léta 1843 užíval studených lázní, ale místo polepšení zla nastalo zhoršení; dává Pogodinovi zprávu dne 22. října: »Rád bych Vám psal více, kdyby se dna má nebyla ode dvou minulých měsíců zhoršila, tak že mi u volném užívání mých duchových sil překáží. Nemoc vrazila se mi do hlavy a hrozí mně hluchotou. Zdá se mi, že studenými lázněmi jen se zhoršila.«

Jest na bíle dni, že ustavičné churavění nemile na nervy jeho působilo a to tím více, čím pilněji pracoval a od prací odtrhovati se nedal. Ale neméně měly škodlivý vliv na stísněnou jeho mysl neurovnané poměry hmotné, ve kterých jednak pro skrovné důchody, jinak vydáváním spisů a kupováním kněh se nalézal. Chtěje vydávati Národopis píše stran nákladu na něj: »Moje hospodářské poměry jsou úplně porušeny. Těch devět roků v Praze zažitých bylo pro mě velmi těžkých; ze vší práce a lopoty mám jen dluhy na krku, z kterých se sotva kdy vypletu. Ovšem jsou tím na větším díle kněhkupci vinni, kteří mě vždy a se všech stran ometali.« Knihy své jmenuje v listě 2. března 1845 vinou svého nedostatku (materiam peccati): »Jsem ve velmi stísněných poměrech... Již jsem do opravdy na to myslil svou celou bibliotéku prodati; ale mám tuto materiam peccati přenáhleně do všech úhlů světa roztrousiti?«

Tou dobou všemi silami věnoval se studiím jazykozpytným, neměl však potřebných k tomu kněh ani peněz na ně; odhodlal se tedy osm svazků Perzových Monumenta za 100 zl. prodati »aby jazykozpytná díla si zakoupil;« ale povzdechl si v listě dne 16. srpna 1845 daném Pogodinovi: »S takovými nesnázemi bojovati jest spisovateli, jenž se zanáší s vědou, za kterou nyní vládnoucí peněžná a světová moc od Lissabonu a Neapole až k Moskvě a Petrohradu nedá groše, poněvadž žádné páry neobsahuje!« Neštěstím jeho bylo, že při něm duch takovou moc

měl nad tělem; on překonával bolesti tělesné a zdolil tím ovšem práce nesmírné, ale znenáhla slábl jeho organismus nervový. Přátelé mu ovšem radili, aby na nějaký čas ulevil si v práci, aby se každoročně zotavoval přestávkami na zdravém povětří; ale marny bývají rady takové. Kdo práci duchové přivykl, jakoby opium přivykl; nelze mu jí nechati a ustává v ní obyčejně, když je pro tělo pozdě; zhoubné následky ukazují se v začátcích nepatrně, ale vzmáhají se čím dále více.

Již r. 1842 bylo na něm chvílemi pozorovati jakousi zamyšlenost, která při náklonnosti jeho k melancholii tenkráte nebezpečnou se nezdála; štítil se jmenovitě nových známostí; píše o tom 28. srpna téhož roku Pogodinovi: »Přeji si, abych za pobytu svého v Marianských lázních zcela se oddati mohl samotě a pokoji a vyhnouti se všem novým známostem.« Nepříjemně také naň působily tehdejší poměry policejní, zvláště r. 1843, kteréhož na jaře velmi příšné vyšetřování zavedeno bylo v Praze, v Brně a jiných čelnějších místech českých i moravských, jmenovitě u mužů slovanským smýšlením vynikajících a u takových, na nichž podezření bylo, že jsou v nějakém styku s Poláky vystěhovalci. Záminkou toho vyšetřování byly jakési pikle panslavistické, v pravdě však dělo se to následkem blouznivých pokusů polské emigrace v Paříži, osvoboditi nešťastnou Polsku. Žeť ono vyšetřování se provádělo v širších rozměrech, patrno jest z dopisu, jejž v červnu téhož roku Šafařík odeslal Klácelovi do Brna: »Co živ jsem, ještě žádného roku mne tolik smutných zpráv ze všech okolí slovanských, z jihu, severu, východu a západu nedocházelo jako tohoto léta, tak že by nebylo divu, kdy bych se při tom v Joba obrátil, ačkoli toho daleký jsem. Ano duch můj nikdy nebyl poklidnější a spokojenější a o konečném vítězství dobré věci utištěných, osočených, veřejně a pokoutně pronásledovaných Slovanů přesvědčenější, nežli právě nyní, ačkoli snad mnozí, jižto mne neznají a znáti nepotřebují (jichž proto rád při tom nechávám), jinak o mně smýšlejí. Abych Vám o tom široce psal, pokládám za zbytečné. Mnohých věcí i Vy sám buď očitý buď aspoň ušitý svědek jste, a jestli třebas i všeho, co se za oponou děje, nevíte a nevidíte, tím lépe pro Vás, přejte toho sobě rád. Bez bouřek a zemětřesení nemůže na zemi, v povětří a v moři býti, náleží to k celku. Jaké símě rozsívají, takové obilí, takovou úrodu pro sebe sklidí.«

Ač v druhé části tohoto listu se jakási klidnost mysli Šafaříkovy ukazuje, přece ono vyšetřování stalo se příčinou, že Šafařík od té doby velmi ostražitě se choval a mnohým, jichžto povahy do jádra nevyzpytoval, nedůvěřoval a jmenovitě také o to dbal, aby jeho spojení s ruskými učenci příčin ku křivým výkladům dáti nemohlo. V té příčině psal Pogodinovi dne 27. pros. 1847: »Prosím, neposílejte žádných kněh pro cizí osoby na mne. U nás se mění mnoho, především lidé.«

Stav se bibliotekářem byl sproštěn aspoň na větším díle hmotných starostí; ale byt v Klementině mokravý a chladný mu nesloužil; sám psal o tom 1850. dne 15. ledna Pogodinovi: »Ve Vídni byl jsem zdravější než zde. Pražské mokrostudené povětří a syrostí naplněný vzduch v Klementině mi neslouží. Avšak — mějme strpení; to se na tomto světě již měniti nedá... Máme totiž v Klementině vedle bibliotéky prostranný pro mě však nezdravý byt, poněvadž vlhký a studený jest.« Vůbec činí r. 1850 důležitý obrat v jeho stavě zdravotním a tím i v náladě duševní: od té doby pronášel se ústně a písemně častokráte, že dráha jeho života již nevystupuje, nýbrž k západu se chýlí. Tak pravil k manželce: »Myslil jsem kdysi, že s 50 léty teprvé pořádně začnu pracovati a do té doby jenom budu sbírati materiál; nyní pak vidím, že musím přestati tam, kde jsem někdy chtěl začíti.« A Pogodinovi psal 10. máje 1850: »Vstoupili jsme v jinou dobu a musíme jiným duchům místo udělati.« Ovšem že ho přibývajícím věkem kromě starostí o rodinu také jiné věci hnětly: pracemi bibliotekářskými byl zdržován od zamilovaných prací vědeckých a vidíval v sebe méně důležitých případnostech záměry neb často nebezpečí, které prý jen proti němu se osnují. Tak si stěžuje 8. září 1850 Pogodinovi: »Já si nedám pokoje a neustanu v pracích, ač mě stáří tížiti začíná, zrak tupne a ruka těžká jest, any mě starosti a trampoty před časem starým učinily. Největší starost mi dělají děti, z nichž by dvě již do světa měly. Při bibliotéce a v bibliotéce doufal jsem naleznouti pokoj, ale i ta naděj měla býti sklamána. Professorské kollegium činí nároky na můj byt, což by pro mne bylo ranou bolestnou. Moje hmotné poměry nejsou dobré a naděj, aby se zlepšily, mizí čím dále více. Já jsem — ztratil, v idejích — snil: teď jest pozdě.« Poslední bolestný výkřik prozrazuje hluboký žal, jenž šlechetné duše Šafaříkovy tehda se zmocnil.

Též r. 1851 stěžoval si v podobném smyslu: »Nikdy jsem se nevyhýbal práci, ale nemohl jsem vždy jíti po pudě srdce, nýbrž často jsem poslouchati musil rozkazu nouze a povinnosti a ne jednou jsem se klátil anoť klesal jsem pod tíží života.«

Takové ob čas se opakující bolné výkřiky a vzdechy jsou známkami, že melancholie, kterou ovšem rodině zakrýval, mysl jeho podrývala; on se sice téměř po každém takovém návalu vzpružil, ale zlo opět přicházelo, zvláště když chronická dna ho trápila. Posílaje »Památky Hlaholské« dne 23. máje 1853 Pogodinovi píše: »Tento měsíc byl mně těžkou zkouškou. Paní velice onemocněla... Přiložené listy odesílám jen proto, byste poznal, čím jsem se v minulých dvou létech zanášel. Ve službě musí se člověk vyšším rozkazům a přáním podrobiti. Kniha ta mne stála mnoho času. Nyní však se vrátím k oblíbeným studiím a nic mě již nemá od nich odtrhovati. Ovšem již se u mne stmívá. Kdybych jen o deset let byl mladší a více pánem svého času...« V zimě r. 1853 až do února 1854 trápen byl opět dnou; píše 27. února 1854 Pogodinovi: »Po své nemoci jen na polo jsem se zotavil, následky trvají pořád; také nemám naděje na polepšení, pokud nenastane teplejší a sušší počasí. Zlo to jest u mne hluboce zakořeněno, mohu to jen mírniti a na čas dusiti, avšak něco podstatného pro své zdraví učiniti, nelze mi pro nedostatek prostředků. Syrý vzduch Klementina a Starého Města jest mým smrtelným nepřítelem. Tento kolísavý stav mého zdraví a jiné někdy velmi obtížné vyrušování překážely mým literárním pracím, a ještě jsou vyhlídky pro ně pošmourné, velmi pošmourné. V poslední nemoci své slíbil jsem Bohu, že přede vším své zemské záležitosti v lepší pořádek uvedu, než posud byly. Úplně se mi to ovšem nepodaří; ale lépe jest něco činiti než nic... Příštím májem bude mi 60 roků, příčiny dost k tesklivým citům, zvláště ohlídnu-li se na své poměry a na budoucnost rodiny své.«

Poslední nápad dny byl pro něj osudný; trpíval již dřívější léta bolením hlavy, ale od nemoci té zdá se, že se začal vyvíjeti organický neduh mozkový, který měl tak zhoubné následky; píše dne 20. června Pogodinovi list, v němž patrně se přemáhá aby rozrytý stav vnitra svého neukazoval, nicméně však cítíme, jmenovitě ze závěrku listu, hluboký bol, který duši jeho skličoval: »Má poslední nemoc zanechala mně tvrdošíjné bolení hlavy, které

mě ob čas trápí a k pracím nespůsobným činí; měl jsem asi 14 dní bolení v uších, že jsem byl téměř hluchý. Zatím se nashromažďují úřední práce, rostou domácí starosti. Nacházím se v lese, z něhož jiného východu nevidím mimo onen poslední, kterého žádný nechybuje. Toť jediná příčina, že jsem Vám tak dlouho nepsal; žalostného psaní jsem odeslati nechtěl, nýbrž rád byl bych něco psal, co by Vám radost udělalo: ale k tomu nemohlo přijíti. Ve stáří 60 roků velikou naděj v budoucnosti skládati bylo by nemoudré. Všecko mi připomíná známou průpověď: contrahe vela, collige sarcinulas. Na poli mé vědy nelze zde nyní nic začíti. Jsem osamocen. Píše a tiskne se sice ještě česky, ale všecko musí míti materielní, praktickou, prospěchářskou stránku. K tomu jsem nebyl nikdy spůsobilý. Také jsem nikdy řemeslu kněh nerozuměl a musím nyní za to pykati. Památky hlaholské mě dorazily; má to býti poslední! Nyní všecka má starost věnována jest uspořádání mých — chcete-li — posledních věcí. Bibliotéka má, ač není veliká, nejvíce mne tíží, já bych ji rád o polovici zmenšil. Že slavica, která jen nějakou cenu mají, neodprodám, buďte ujištěn. Ty držím železnýma rukama: cetera habeant sibi Judaei. Mých osiřelých rukopisů račte Vy se jednou ujati; přijímám poslední slova Camerariova[1]) za svá:

Cogitavi multa, tentavi aliqua, feci paucula,
Inchoata sunt relicta generis omnis plurima.
Otium neque suppetit, nec tanta vis fuit ingenii,
Ut liceret instituta corrigendo absolvere,
Aut caput quasi corpori informato adhuc imponere.[2])

---

[1]) Jachym Camerarius (nar. 12. dubna 1500 v Bamberku, † 17. dubna 1574 v Lipsku) nejslovutnější filolog 16. stol. v Němcích, humanista a polyhistor výtečný, jenž také s náboženskými otázkami se zanášel a ve příčině té zajímavý také pro náš spis o českých bratřích, k nimž jako Šafařík upřímnou láskou lnul, Historica narratio de fratribus orthodoxae fidei in Bohemia sepsal. Ač tolika starostmi zevnějšími jako Šafařík tížen nebyl, jsou přece oba mužové co do povahy, učenosti, pilnosti, nezištnosti, skromnosti a vytrvalosti, avšak také co do duševních i tělesných žalů a trápení sobě velice podobni. Spisy jeho, jmenovitě výklady římských a řeckých klasiků, jsou posud čtení hodny. I Cameraria snažili se rozliční mocnářové svým zemím a učilištím vysokým získati, ku př. již r. 1525 kurfirst Braniborský, r. 1568 císař Maximilian II. atd.

[2]) Zamýšlel jsem mnoho, pokusil se o leccos, spůsobil pramálo, velmi mnoho začatých prací všeho druhu zůstavil jsem. Avšak ani prázdeň nestačila, ani síla ducha nebyla taková, abych byl mohl spisy své opraviti a dokončiti a jako hlavu na těle posud nezdobném postaviti.

Síla životní Šafaříkova chýlila se skutečně k západu; radost utvářeti z ducha hlubokého díla, která dříve tak mohutně v něm sálala, opouštěla ho očividně; píše dne 17. září 1854 Pogodinovi: »Nezahálím nikterak; jen se snažím nyní více, abych před odchodem svým do pravého domova svého ducha oživoval a vzdělával, než jiné poučoval. Nynější svět přestává na své moudrosti; my (i sám Jakub Grimm!) jsme u něho jen »starý cop«, jen překonané stanovisko« ... Co se mne týče, zůstanu při své jemné bohyni, gramatické Muse, které jsem nezrušitelnou věrnost slíbil... Vaše naděje a snahy vším právem směřují ku předu, já však znenáhla stárnu a toužím, když mě má ochranná bohyně opustí, jediné po Uranii«. A 19. listopadu téhož roku vzdychá si opět: »Léta síly a snahy po činnosti minuly a nepřinesly nic, pranic: stáří se svou mocí a se svým přívrženstvem jest zde ... Vyjmouc dceru[1]) jsou ostatní děti v domě; potřeby zároveň s nimi rostou a síly, o ně se starati a jim vyhověti, ubývá. To vše není spůsobilo mysl vesele naladiti. Co mně času a síly po úředních pracích zbývá, vynakládám na studie od mládí zamilované, ač dobře vím, že k naší době se nehodí; avšak myslím, že, cokoli nedokonám, jinému přece prospívati může. Zatím živí a vzdělává se jimi můj duch — pro jiný, lepší svět.«

Takovýto spůsob nálady duševní nepřispíval ovšem, aby tělo se sílilo, a nervy rozdrážděné opět překážely, že duše se rozjasniti nemohla; byl to circulus vitiosus, jako vždy bývá v podobných neduzích. I roku 1855 dorážely starosti na tichého učence; z jara rozstonal se syn Jaroslav tyfem, manželka postonávala a slábla velice, ministr Uvarov, veliký Šafaříkův příznivec, umřel, kterážto smrt ho velice dojala: »Smutnou zprávu o smrti hraběte Uvarova« píše 26. srpna 1856 Pogodinovi, »s velikým zármutkem v listech jsem četl. Tak dobří staří jdou jeden za druhým! Kdo je nahradí? Požehnána buď nám jeho paměť! Kéž syn s jménem otcovým také cnosti a slávu otcovu rozplodí![2]) Toho tím více jest si přáti, ježto vstupujeme v dobu, kde čistě a opravdovsky vlastenecké cnosti a jmenovitě nezištná láska k vědám se ztrácejí a sobectví

[1]) Dcera Božena vdala se r. 1853 za J. Jirečka.

[2]) Přání Šafaříkovo se vyplnilo; neboť syn hr. Uvarova náležel k nejvzdělanějším kavalírům ruským a byl jmenovitě presidentem Moskevského archeologického spolku, který pro objasnění ruských starožitností dobyl si zásluh neocenitelných. Bohužel i on již umřel.

a pachtění po hmotném prospěchu vrchu si dobývají.« Sám pak Šafařík opět churavěl hlavou a trpěl tím od začátku července až do konce srpna: »dostal jsem bolení hlavy, katarh, jenž mi zalehl v uši a šest neděl trval. Byl jsem téměř hluchý a pro hrozné hučení v uších nemohl jsem nic pracovati, ač jsem veliké bolesti neměl.«

Ale nade všecky trpké zkušenosti toho roku dojala ho zpráva, že syn jeho Vojtěch[1]), tenkráte supplující professor na realce, dráhu tu bude museti opustiti, poněvadž následkem konkordatu žádný protestant na středních školách skutečným učitelem státi se nemůže. Psal v té příčině dne 22. října 1855 Pogodinovi: »překážka ta jest neodstranitelna, jak ministr se vyjádřil. Hned něco jiného před se vzíti synovi nelze, jelikož prostředků úplně se nedostává.« Starost o tohoto syna mu ovšem umenšena, když r. 1856 obdržel vládní stipendium, aby v chemickém laboratoriu v Gotinkách u Wöhlera studia konati mohl; ale tížila ho nicméně několik měsíců a byla kapkou ku kapkám, jež konečně spůsobily, že číše trpkostí zakusených přetekla. K tomu čekaly druhého syna, Jaroslava, rigorosa a tím otce nové starosti koncem r. 1856.

Téhož roku však sběhla se událost, která duši jeho bez toho znepokojenou rozryla v nejhlubších hlubinách. Vrátiv se z Gotink, kde jak svrchu dotčeno, bibliotéku Hermannovu kupoval, překvapen byl zprávou, »že několik nedomácích zastavatelů svrchovanosti Pražské university nad knihovnou císařskou Šafaříkovi svěřenou právům svým také tím důrazů dáti chtělo, že žalobu na špatné vedení knihovny podali.« Šafařík nejvýše uražen podal ospravedlnění, na které se mu plného zadostučinění s hůry dostalo. Nicméně však útokem tím přetrhla se hráze, kterou Šafařík silou ducha svého proti výbuchu nemoci dávno v něm vzniklé vystavěl. Sám o sobě píše 1. října 1856 Pogodnovi: »Jsem na těle a duchu zlomen a churav . . . Začíná pro mne a okolo mne býti ticho a prázdno, snad ne bez mé viny, ač-li v tom vůbec jaká vina jest: časy se mění a my v nich . . . Na změnu nyní, kde tři kroky od hrobu jsem, nemohu mysliti. Jsem stár, stonám ukrutnou dnou; již se nehodím k světu a k obcování, mám ještě tři nezaopatřené děti! Kam s tím? Kam s tím?« Tato churavost jevila se v začátcích úzkostlivou opatrností u věcech úředních zabíhající daleko za meze svědomitosti při něm obvyklé; trudo-

[1]) Jest to znamenitý přírodozpytec a profesor při české technice v Praze.

myslnost se vzmáhala tak, že jí již ani před rodinou, jak to posud činil, tajiti nemohl; s druhé pak strany zjevoval jakousi prudkost myšlení a nevrlost, kterých dříve na něm pozorovati nebylo. Když mu Pogodin psal, že on a Kokorjev míní poskytnouti prostředky, aby slovanská literatura mimo Rusko se podporovala vydáváním spisů a že si přejí, aby spisy Husovy v Čechách se vydaly, odpověděl mu Šafařík dne 25. ledna 1857 velmi živě a poznati z toho psaní některé myšlenky, které ho znepokojovaly: »Vaším plánem by sotva utlumené národní a náboženské vášně opět se probudily a rozplamenaly. Víte, s jakou žárlivostí, závistí a nedůvěrou každé hnutí Slovanů v literatuře a jinde se pozoruje a jak se na ně číhá. Takový plán tiskem vydaný padl by jako půma s nebe mezi národy; přišly by ostudné žaloby na Russomanii a panslavismus. Toho všeho a ještě horšího jsme se nedávno dožili... Husovy spisy žádný v Rakousku nebude chtíti vydati... K čemu také měly by se tisknouti? Snad aby roznítily slepé vášně lůzy? Kam by to vedlo? K novým svízelům a bídě! Nechme mrtvé v pokoji. Hus ne nominetur quidem aut uratur denuo.«

Zima mu nepřála žádné úlevy; dna ho lámala hůře než kdy dříve, rheumatický katarh v očích opět ho trápil a stěžuje si, že zrak a pamět ho opouštějí. Tak píše Pogodinovi dne 22. února 1857: »teď mě trápí chronický neduh oční; oči mé velice slábnou« a 22. března: »dal bych leccos do tisku, kdyby mé zdraví to připouštělo; měl jsem zimu velice zlou. Zrak a paměť mě opouštějí.« Tu ku všemu přišla začátkem února (?) z Berlína zpráva, že tam syn Vojtěch onemocněl; píše o tom dne 22. února 1857: »Můj Vojtěch v Berlíně velice onemocněl... Již se sice zotavuje, ale nemoc jest povážliva a jest se obávati odnepadání. Organismus srdce jeho jest prý nepravidelný.« Když pak zprávy o synovi přicházely opět znepokojující, zemdlena jest poslední síla Šafaříkova ducha jindy tak mohutného. Sám píše o tom Pogodinovi dne 8. dubna 1857: »celý ten čas žiji ve velmi stísněné náladě mysli a nemohu téměř nic pracovati.«

Tato »stísněná nálada« konečně zrodila v něm děsivé utkvělé myšlenky. Tanulo mu na mysli, kterak on v Uhrách jako Slovan a protestant byl pronásledován, kterak syn jeho pro vyznání náboženské reálku opustiti musil; všecky příšery vlády policejní, která před několika léty Strobacha s úřadu svrhla,

několik rad vyššího soudu trestem z Prahy přeložila, Palackého z Musea a Matice vytlačila, anoť i internovati chtěla, Havlíčka do vyhnanství odvlekla a veškerému národu českému hranu odzváněla, rejdily před duchem jeho strašíce a zatemňujíce síly jeho. Nemoc skutečně zachvátila ducha Šafaříkova a zjevovala se tím prudčeji, čím déle ji skrýval a přemáhal. Od polovice dubna trápily ho bludné myšlenky nejstrašnější; »syna mněl otrávena, sám sebe střežena, stíhána jako oběť nevyhnutelného vězení nebo něčeho ještě horšího nevýslovného, rodinu svou už viděl ve vyhnanství, bídě a hanbě.« Domnívaje se býti krutě pronásledován obával se také prohlídky svých papírů a za tou příčinou zničil tehda všecky dopisy zaslané jemu od Gauppa, Grimma, Preisa, Pogodina a jiných, nejen na ujmu životopisu jeho, nýbrž také na velikou škodu vědy. Procitl-li na čas z těchto hrozných vidění, hledal potěchy a rady u bližších a dalších přátel, »kteří v tichém žalu hleděli na srdcelomné divadlo, velikého ducha, jindy skalopevného, světlého, vůdce svého národu, nyní sobě samému odňatého. Přislání ruského řádu sv. Anny touž dobou nikoli nepotěšilo, spíše ještě zhoršilo trapné rozčilení, ovšem hlavně vinou surovosti policejní, která muže všeobecně váženého, jehož choroba žádným tajemstvím nebyla, bez udání příčiny na policii obeslala, by teprvé tam mu oznámila čestné povýšení.«

Teprvé začátkem července laskavou přímluvou vznešených příznivcův trochu se upokojil a chorobě poněkud uniknul. Ale, ač hrozných vidění a obav byl prost, přece mysl jeho byla pořád zviklána a rozryta; rodině ovšem opět se tajil, ale příteli Pogodinovi trápení své odhaloval, tak že psaní Šafaříkova z doby té více než jiné zprávy neduh jeho objasňují. Píše na př. 16. července 1857: »Mně se vede od polovice dubna špatně, velmi špatně; jsem ustavičně nemocen a k pracím hlavou nespůsobilý. Proto jsem nemohl psáti a píši i dnes jen krátce. Více budu moci teprvé psáti, když Boží všemohoucnost a milosrdenství tak těžkých zkoušek ode mne sejme. Neštěstí mé nemocí mého syna Vojtěcha — kdysi mé pýchy a naděje — jest zdvojnásobeno. Jest to nervosní nemoc, při níž konce předvídati nelze.« Dne pak 20. července: »Vaše psaní mne velice bolelo obsahujíc výtky, kterých nezasluhuji. Nevíte, bať ani netušíte, jaké neštěstí mě zastihlo. Byl jsem od polovice dubna do polovice července ne-

mocen, velice nemocen. Nemoc dojala silně mysl mou. Štěstí a pokoj na dlouhou dobu mě opustily. Mé neštěstí nemá mezí. I můj syn Vojtěch, dříve naděj má a pýcha, jest nemocný, nešťastný člověk. Trpí nervy a vyléčení a konce nemoci nelze předvídati. Poslední Váš list mne, jsoucího na takovém spůsobu, dvojnásobně anoť trojnásobně bolel prudkostí, tvrdostí svou a výtkami.« V dalším textě tohoto listu opět pozorovati jakousi prudkost a rozdrážděnost, které potom Šafařík pykal a dne 29. července se Pogodinovi omlouval: »Mezi 16. a 20. t. m. poslal jsem Vám list, který Vás uraziti a na mně rozhněvati musil. Srdečně lituji, že jsem ho psal a poslal. Odpusťte mi a zapomeňte ho. Psal jsem to v návalu nervosního paroxismu. Trpím již ode tří měsíců rozladem nervů. Sám Pán Bůh všemohoucí ví, kdy a jak má trápení přestanou. Jsem velice nešťasten. Ach má ubohá dobrá manželka, mé ubohé děti! Jak mi nemá srdce usedati, když je vidím? — Děkuji Vám za všecko dobré, co jste mně prokázal. Bůh Vám to i Vašim dětem odměň!«

K radě lékařů odebral se v září do Nuslí a nařízeno mu, aby nic nečetl, co by ho drážditi neb znepokojovati mohlo. Odtamtud píše Pogodinovi, který se po jeho nemoci tázal, dne 9. září 1857: »Ptáte se po mé nemoci? Infandum jubes renovare dolorem — neboť: animus meminisse horret luctuque refugit.*) Sám Pán Bůh ví, odkud tyto nyní více již než čtyrměsíčné duševní a tělesné nevýslovné bolesti přišly; já to nevím; mohu to jen tušiti a to sotva... Zkouším, jak venkovský vzduch na mně působiti bude. Avšak vlastně jen zima rozhodnouti může, zdali živ zůstanu nebo odtud se odeberu. Nebudu-li moci starý žaltář vydati, učiní to Hanka a Miklošič. Kdyby mně prozřetelnosť jen několik roků ještě byla zachovala srdce nezlomené a ducha nezatemnělého, byl bych snad ještě něco v literatuře prospěl. Tak ale všecko jest nejisto; vždyť žádný není pánem své budoucnosti, nejméně nemocný. Musíte, máte se mnou míti nebeskou trpělivost. — Co z mého na mysli nemocného syna Vojtěcha — pýchy kdysi mé a naděje — bude, nevím. Jak mi srdce nemá ustati nad tolika neštěstím!« Dne 18. října dává opět zprávu: »Maje na několik okamžiků tišší mysl, chci Vám zprávu dáti o svém spůsobu. Pobyt v Nuslích neměl výsledku úplně žádoucího. Musil

[1]) Slova 3. a 12. verše z II. knihy Eneidy: »nevýslovný kážeš obnoviti bol... duch se zhrozuje upomínky na to a smutkem od toho se odvrací.«

jsem domů a zotavuji se pomalu. O průběhu mé nemoci napíše Vám můj syn Jaroslav, který sám jest lékařem. Já jsem jeho řádků nečetl a nevím, zdali mínění jeho jest pravé. Moji lékaři vydávají mou nemoc za neuralgii a dávají mi naděj na uzdravení. Dejž to Bůh k vůli mé ubohé manželce a mým ubohým dětem! Ale jsem posud velice churav a musím se šetřiti. Moc pracovati, čísti a psáti nesmím. Síla ducha, zvláště pamět, velice sklesla. Nejobtížnější jest mi slabost očí. Od 1. října chodím zase do bibliotéky na hodinu, nejvýše na dvě... Mějte nebeskou trpělivost se mnou, až se — jestli to vůle boží — zotavím.«

Syn Jaroslav pak dává téhož dne Pogodinovi tuto zprávu: »... Otec v poslední době, jmenovitě roku minulého, nepřetrženým pracováním a horlivostí ve svých badáních (o glagolici[1]) na tělesné zdraví zapomínal, tak že sobě ani dost málo zotavení nepřál a následky toho ukazovaly se již minulou zimu, an otec delší dobu churavěl. Když pak letos po velikonoci[2]) k tomu přišly leckteré starosti, těžká nemoc bratrova v Berlíně a jiné, jež mi nejsou známy, zhoršila se churavost na velmi smutný spůsob a jevila se lítostnou dojatostí myslí, hlubokou trudomyslností a hypochondrií. Obyčejných prostředků proti takovému nedužení n. př. cestování, studených lázní atd. nebylo lze užívati, poněvadž kleslost sil toho nepřipouštěla; avšak pětidenní výlet do severních Čech, ač veliké vedro červencové právě prospěšno nebylo, přec spůsobil nějakou změnu. Otec tehda nebyl naprosto s to, aby duchem se zaměstknával, poněvadž ob čas velmi silné návaly krve k hlavě se ukazovaly; omamující bolení hlavy a pocit cizího předmětu v mozku a bezsennost rozmnožily ještě smutný stav, tak že žádná příčina, ani příchod uzdravělého ač ještě slabého bratra, ani příjezd sestry naší s dětmi čipernými, ani moje promoce koncem dubna ho rozveseliti nemohla. Tento pro nás tak smutný, pro otce tak strastiplný stav trval do polovice července; tu, co se týče mysli, nastala úleva, ale co se týče těla, přišlo téměř zhoršení, poněvadž veliká slabost, která sotva malé procházky připouštěla, se vzmáhala. V poslední době, v září, odstěhoval se do letního bytu; za vedra letního zrazován mu pobyt na volném vzduchu pro symptomy mozkové. Léčen tak, aby se

---

[1]) Psal o tom Šafařík Pogodinovi 16. července 1857: »Před svou nemocí jsem v hlaholici mnoho badal a mnoho zajímavého nalezl.«

[2]) Velikonoční neděle toho roku bylo dne 12. dubna.

posilnil, a vyjmouc několik dní nastalo skutečně polepšení; od té doby nezměnil se spůsob jeho, tělesné funkce jsou dosti v pořádku, spánek ještě poněkud nestálý, návaly k hlavě několikráte za den přestávají a nejsou prudké a mysl je tišší, tak že otec nyní, ovšem ne tak často jako dříve, mívá i veselé okamžiky. Aspoň k tomu to přivedl, že biblotéku denně na hodinu navštíviti může, delší tam meškání ještě škodlivě naň působí. Nejtvrdošijnější a nejvíce znepokojující symptom však jest slabost očí, které posud přibývá. Náš výtečný oční lékař prof. Hasner zapověděl všecko delší čtení, psaní a jmenovitě všecko zaměstknání při umělém světle. Za příčinu nemoci považují lékaři nashromažďování se vody v mozku, kterážto nemoc jak obyčejně s návaly krevními začala, a všecky symptomy tuto diagnosu za pravou usvědčují. Není příčiny domnívati se, že voda se nevytratí, avšak věc jest na všecek spůsob velmi zdlouhavá a dobu určiti, kdy úplné uzdravení nastane, nikterak nelze. Nejvíce ještě slibuji si od příštího léta, jež toužebně očekávám a naději se, že posilňující lázně podstatně pomohou.«

Duševně se Šafařík poněkud zotavil tak, že i vědecky pracoval. Vždyť v listech k Pogodinovi, ve kterých svou bolestnou nemoc líčí, klade vědecké otázky a zprávy a v prosinci osudného roku 1857 dovršil své pojednání o původě a domovině hlaholice a r. 1859, když Büdinger a Feifalík ostudné útoky na naše staré památky činili, četl ještě v učené společnosti své Myšlenky o dědičném právě českém. Ale tělo chřadlo a vadlo, nedužením mozku trpěly nervy, trpěl duch; v posledním listě, který Pogodinovi dne 12. prosince 1858 psal, opět dotýká svého neštěstí: »Že jsem Vám tak dlouho nepsal, tím vinno jest všeliké neštěstí, které se od jara 1857 na mě shrnulo. — Nevýslovné, hrozné neštěstí rodinné zlomilo poslední pružnost ducha mého. Upadl jsem v nervosnost a často jsem od té doby churavěl. Pamět a zrak velice seslabeny jsou.« Nemoc nejsouc podněcována příčinami duševními pokračovala nyní říkajíc samostatně; neboť jedna veliká příčina, která Šafaříka velice tížila a starostmi naplňovala, byla odstraněna, ani synové jeho r. 1859 všichni byli zaopatřeni a tedy z té strany děsné myšlenky na něj již nepřicházely. Ale životní síla jeho byla smrtelně raněna; duch již nebyl s to, aby ovládal nervy, aby samovolně neutvářely přeludů, které silnějšími se osvědčily, nežli vědomá moc

duševní. Ovšem musil nepřejný osud mnoho let dorývati na tuto skálopevnou povahu, než ji podemlel: ale jako v dubě mohutném jest čára, přes kterou dřeň jeho raniti jest nebezpečno, tak má i duch meze v sobě, nad které bez újmy vědomé síly své raněn býti nesmí. Nemoc Šafaříkova ukázala se býti nevyléčitelnou; organický neduh mozkový působil u něho r. 1859 ustavičně návaly krevní k hlavě a tím i závratě, tma tížila oči a ošklivost v útrobách odpuzovala chuť k jídlu; přišly také křeče mozkové, které s podobným neduhem, když pokročil, vždy bývají spojeny. Poprvé omráčily ho prudké křeče v mozku dne 14. máje 1860 a svíraly ho dlouhou těžkou mdlobou. Probral se sice z tohoto návalu a zdálo se na oko, jakoby se opět sbíral a zotavoval; nicméně však opakovaly se návaly a křeče, ovšem slabší, v několika dnech, ale také on po každém návalu cítil se slabším: příroda sama mu vnucovala přesvědčení, že jeho neduhu není pomoci, že běh života rychle na konec pospíchá. Možná, že se bál úplného zatmění ducha; možná, že děsné myšlenky z r. 1857 prudkou mocí v něm se obnovily; kdož to ví? Život ducha lidského jest pln tajemství; ale kdo vyzpytovati může labyrinthické záhyby ducha nemocného, v nichž on bloudí nemoha nalézti východu? Kdo sluje jeho, v nichž na čas tiše dřepí příšery a obludy, ale časem se vyřicují a oběť svou jako litice pohánějí do šílenství a záhuby? Tyto nevyzpytatelné moci choroby duševní zachvátily také muže toho, jenž nad temným posud tokem dávnověkosti slovanské jasnou svítilnu rozžehal; dlouho se bránil podivuhodnou silou proti nemoci, která časem ducha jeho zatemňovala, ale přišel den jako inevitabile fatum, kterého síla ho opustila. Byl to pravý dies nefastus, den nešťastný, den 23. máje 1860, když Šafařík nepozorován z domu odešel a přijda k řetězovému mostu v okamžitém návalu do Vltavy se vrhnul hledaje ve chladném lůně jejím utišení a ukončení všeho trápení, jež ho tak dlouhou dobu až do nesnesitelnosti tížilo a skličovalo. Zatemnění ducha jest vždy smutnou podívanou; ale když tak obrovský duch, jenž byl sluncem vědy, temnem jest omráčen, mohla by hrůza z toho otřásati i bohy ve chladných výšinách trůnící! —

Šafařík byl šťastně zachráněn. Jako horoucí lásku, již k miláčku máme, tehda cítíme nejvěrněji a nejvroucněji, když nám hrozí nebezpečí ztratiti ho, tak veškeren národ český jako jedním srdcem cítil strašnou ránu, která mu dána neštěstím velikého

muže, a veškeren národ snažil se projevovati jemu nejen hlubokou soustrast, nýbrž úctu a lásku možno-li zdvojnásobenou. Byt jeho byl v pravém stavu obležení, každý chtěl zvěděti, zdali »chlouba Slovanstva« se zotavuje, a tisíceré poptávky přicházely telegrafem i poštou nejen z Čech a z Rakouska, nýbrž i z dalekých zemí slovanských, zda-li »kníže vědy« říši, která žádných hranic nemá, bude zachován?

Šafařík nad očekávání rychle se zotavoval, tak že již po osmi dnech bližší přátelé ho navštěvovati a s ním rozmlouvati mohli. K jich přimlouvání odhodlal se konečně, ovšem již pozdě, na delší dobu opustiti nezdravý pro něho byt tmavého Klementina a odebrati se na čerstvé povětří, aby síly tělesné opět se sbírati mohly. Zajel do Vídně, kde tehda dcera a dva synové jeho meškali, dcera vdaná za tehdejšího sekcijního radu (později ministra) J. Jirečka, syn Vojtěch jako professor na obchodní akademii a Jaroslav jako vojenský nadlékař. Z Vídně odejel Šafařík do blízkého Rodaunu, aby v letním bytě čerstvým vzduchem se silnil. Zde byl otočen dětmi a vnuky, mysl jeho se utišila, rozjasnila a za tři měsíce tak se tělesně zotavil, že všichni, kteří ho navštěvovali, tomu nemálo se podivili. I pamět se vrátila; měl účastenství v rozmluvách všeho druhu, neštítě se politiky, o kterou zavaditi v posledních létech až nápadně se vyhýbal. Nejraději ovšem mimo zpomínky na mladší léta se bavil hovorem o milých svých studiích, o starožitné historii slovanské, a tak živě mu tanuly věci sem náležité na mysli, že sedě v zahradě z paměti mapy staré Macedonie, Thessalie a balkanských krajů do písku kreslil. Jen když v řeči poustál a víčka velkých, výrazuplných očí sklopil, rozhostila se na tváři šlechetné jakási snivost, jakýsi nádech jemné melancholie, ale nikoli bolné, nýbrž tiché a klidné, jako slunce zapadající mírným leskem září.

V měsíci září vrátil se do Prahy, kde odstěhovav se z Klementina přebýval v Krakovské ulici v čísle 1362 (14 nové[1]). Děsivé myšlenky již ho nenapadaly; a to tím méně, když vlastnoručním listem císařským dne 30. října 1860 dán na zasloužený odpočinek s celým platem, »aby ostatní dny života vědeckým svým pracím věnovati se mohl.«

[1]) Na domě tom zasazena jest pamětní deska z červeného mramoru a se zlatým nápisem: Zde žil a 26. června 1861 zemřel Pavel Josef Šafařík.

Avšak k tvořivé práci již nepřišel; zimu 1860—1861 strávil klidně a pokojně bavě se s přátely, kteří ho častě navštěvovali; v hodinách osamocených četl spisy Schlosserovy neb díla jazykozpytná, ač mu čtení velmi bylo obtížno, jelikož čta jen jednotlivá slova zřetelně viděl a smysl jen kombinací mohl chápati. Ruka ztuhla, tak že jméno své jen velmi obtížně mohl podepsati. Ještě 24. června bavil se Jochmannovým dílem »o jazyku«. Tu však nenadále opět mozkovými křečemi prudkými a mdlobami byl zachvácen, z nichž jen chvílemi k jasnému vědomí procitoval a rozmlouval. Křeče vracely se slaběji a slaběji, ale zároveň s nimi slábio a uhasínalo vědomí. Jakoby příroda mu poslední okamžiky ulehčiti chtěla, uspávala jej v tichou agonii dvacet hodin trvající, až srdce jeho šlechetné, tolika boly a starostmi dříve rozrývané, srdce to veliké, v němž veškeré Slovanstvo mělo místo, bezbolestně, tiše a klidně ustálo a duch jeho tělesnou schránu v poledne dne 26. června 1861 opustiv se vznesl na »jiný, lepší svět«, v nějž věřil a po němž v posledních létech často již byl toužíval.

Nemá jen víra mučedlníky, má je také věda; oba zápasí se tvrdostí života a osudu, oba obětují život idei vědouce, že, ač tělo hyne, duch vítězí zároveň s ideálem, jemuž život věnovali a vzdali. Takovým mučedlníkem vědy byl také Šafařík; tělo jeho padlo v oběť vědě, ale duch jeho žíti bude nesmrtelně ve vědě slovanské, kterou na vysoký stupeň dokonalosti povznesl. —

Zpráva o smrti Šafaříkově dotknula se hluboce všeho Slovanstva. V okamžiku, kde světu nenahraditelně odňat jest, zjevila se velikost toho ducha v náležitém světle a podle té velikosti měřiti sluší ztrátu, kterou Slovanstvo jeho úmrtím utrpělo, a hlubokost zármutku nad ztrátou takovou. Nejen královská Praha zahalila se ve smutek; od temen Krkonošských až k výšinám Balkánu, od pramenů Vltavy až k »bělokamenné Moskvě«, všudy na tom ohromném prostranství, kde hlahol slovanský zavznívá, dán výraz veřejný upřímným citům hlubokého žalu, jímž srdce Slovanů naplněna jsou. Ovšem pak královská Praha vzdala poslední povinnou čest velikému buditeli Slovanstva a čestnému měšťanu svému sprovodivši u večer 28. června tělesné pozůstatky Šafaříkovy v tak slavném průvodě ke hrobu, že vladařům slavnějšího sotva se dostává. Ač z mračen chvílemi jen se lilo, přece na stotisíc lidí sprovázelo rakev, v níž vezli k věčnému odpočinku mučedlníka, nyní však již vítězoslavného heroa vědy. Na evangeli-

ckém hřbitově pod Žižkovem odpočívají tělesné jeho pozůstatky blízko kostela apoštolů slovanských, k nimž úctou a hlubokou vřelostí celého srdce lnul, jichžto život a neocenitelné zásluhy o vzdělanost Slovanstva tak věrně, tak nadšeně, tak úchvatně na odiv postavil. Na náhrobním pomníku, mohutném sarkofagu z českého mramoru rodinou zbudovaném, vyryt jest nápis: »Vь krasnichь mira sego vьspitalь se jesi otь junosti svojee«; jest to počátek starosrbského nápisu, jejž na hedbávném příkrovu zlatem vyšila a choti svému caři Lazarovi posvětila cařice Milice anebo (dle pozdějšího udání Šafaříkova) kněžna Eufemie, vdova Uglěšova.[1]) Jiný pomník zřízen mu k rozkazu císařskému, ano poprsí jeho zhotovené z kararského mramoru od sochaře Pilze postaveno jest roku 1866 ve knihovně pražské na znamení, že mocnář památku toho muže ctí, jehožto jméno daleko za hranicemi rakouskými s největší úctou se připomíná. Bibliotéka jeho, co se týče slavistiky asi do padesátých let úplná, jakož i literární pozůstalost a sbírky koupeny jsou od sněmu českého r. 1863 a postaveny v Českém museum.

II.

Spisovatelská činnost Šafaříkova zahrnuje v sobě dobře čtyřicet let práce pilné, plodné; důležitější díla jeho jsou tak hlubokého obsahu a dalekého dosahu, že téměř o každém z nich obšírné pojednání napsati lze jest: kde králové sejí, tam poklasných čeká práce veliká. Přestaneme na tom, vytknouti jeho výtečné vlastnosti spisovatelské a dovoditi o každém hlavním díle jeho, kterak se v duchu jeho ujímalo, kterak sbíral materiál, práce zneháhla rostla, až konečně plod dokonalý na světlo vyšel.[2])

[1]) Šafařík nápis ten dne 6. srpna 1829 ve klášteře Vrdniku sám přepsal a první uveřejnil v »Jihosl. Památkách«.

[2]) Proto také napomínal své přátely, aby s vědeckými pracemi příliš nekvapili. Tak na př. psal dne 20. prosince 1836 Maciejowskému, který tehda druhé vydání svého díla připravoval: »Zpráva, že jsi již s I. sv. v rukopise hotov, mě téměř poděsila. To jest příliš rychlé! V takém kvapu nemůže býti trvanliv a pevný. Sám jsi asi na Svých cestách při hlubším přemyšlování a badání dospěl k přesvědčení, že první 2 svazky potřebují pečlivého přepracování. Tedy festina lente. Stav pro věčnosť, jen to jest Tebe důstojné! Rádi chceme dále o rok počkati. Nezapo-

Jest pravda, že mnozí před Šafaříkem a po něm výtečná díla sepsali; ale málo kterému z nich bylo zápasiti při pracích s takovými nesnázemi a obtížemi jako Šafaříkovi, zvláště pokud byl v Novém Sadě. Tam na rozhraní světa vzdělaného a nevzdělaného, v době, kdy komunikace byla velice nedostatečná, v městě, kde biblioteky větší nebylo, byla již myšlenka oddati se studiím pramenným odvážliva; jen železná vůle Šafaříkova byla s to, aby nesnáze dotčené překonala, jen gigantická a tvořivá jeho pracovitost nedadoucí se ničím odvrátiti a odstrašiti mohla setrvati bez únavy v činnosti začaté, ona pracovitost, o níž starý Vergil tak pravdivě pověděl: labor impius omnia vincit.

Kdo, jako my za naší doby buď ve střediskách vědeckého života sedí, anebo jsa jich vzdálen po železnici bleskem k nim dostati se může, nyní sotva pochopí ty nesnáze, které tehda pramennému badání byly na závadu. Než kniha z Lipska anebo dokonce z Londýna nebo Petrohradu došla, co to stálo času a peněz! Listy Šafaříkovy, dávané ku přátelům po všecky doby života jeho jsou plny žádostí za knihy, za výpisky z kněh a jiných pramenů; tak píše 6. ledna 1823 Kollárovi: »Není-li Vám obtížno, opatřete mi u Eggenb. nebo Kiliana následující knihy: 1. Tablicův spis o star. veršovcích; já knihu mám, ale zůstala u otce a nemohu se jí doprositi; máte-li ji Vy, půjčte mi ji na krátký čas. 2. Valaského hist. rei publ. literariae in Hungaria. 3. Bartholomaeides not. stat. geogr. hist. comitatus Gömör ... Možná-li, dejte, prosím, skrze knihkupce ještě i tyto donésti: 1. Dobrovský Gesch. d. böh. Literatur 1818. — 2. Nejedlý Grammatik ...« A 2. února téhož roku opět píše: »Mne teď zanímají filologická a historická studia ... K slovenčině mi chybují všaké pomůcky ... k slovesnosti polské a vindické nemám ničeho. Bentkovského hist. lit. pol. není více v knihkupectví k dostání. Strojí se prý nové vydání. Kopitarovy gramm. jsem také ještě neviděl. Budete-li něco míti pohromadě pro mne, pošlete mi to po Liedemannovi: po-

mínej, že jsi Ty jedinou bílou vranou v Polsku, na jejíž hlas z blízka i z daleka slýchají. Prorok v pustině — ten jest mým mužem, dá-li svému hlasu zvučeti a budí-li duchy ze spánku smrtného. Pokračuj jen zmužile, avšak rozvážlivě, stále chovaje nepohnuté cíl před očima: ve svých dějinách práva Slovanům postaviti monumentum aere perennius. To všickni právem očekáváme od Tebe nejučenějšího a největšího právníka mezi Slovany.«

štovský vůz sice tadyto každý druhý týden chodí, ale to příliš drahá fůra.« A 13. června 1823: »Rakovieckého dílo stojí ve Varšavě 9 zl. stř. — ale knihkupec ve Lvově mi napsal 10; za Bentkovského hist. list. 19 zl. Na poštovském voze jsem platil porto 6 zl. C. M.« Radostí plesal, když knihy výtečnější ho došly; obdržev právě dotčená díla psal 24. máje 1823: »Vyznati musím, že co jsem živ nižádné slovenské dílo srdce mého tak neoblažilo jako toto. Otvírá se tu cele nový svět před očima zaraženého čtenáře. Z této bohaté studnice na potom čerpati budu hojně.« Anebo dne 11. srpna 1823: »Nedávno jsem z Vídně dostal Potockého převýborné dílo (Mový, pochvaly i rozpravy), které všecko, co jsem posud v slovanských nářečích četl, duchem, mocí a krásou převyšuje. Jak daleko jsme my za těmito bratry našimi!«

Nelitoval peněz, když knihu ke studiím svým potřeboval; byla-li příliš drahá aneb nebylo-li jí dostati, žádal o výpisy z ní; tak psal na př. 29. července 1827 Kollárovi: »račte mi skrze Pantelina nebo koho jiného z Verantiusa Iter Buda Hadrianopolim vypsati dáti . . . počnúc od Bělehradu to, co odtamtud až po Hadrianopolis má.« Anebo r. 1828 žádá na Kollárovi, aby mu vypsal z Pavla Diakona z knihy první hlavu třináctou, »kterak Longobardi s národy Vurgundaib, Anthaib, Banthaib vojovali;« jest to ono důležité místo, na kterém pak část nejstarší historie slovanské zbudoval! Bibliotéka biskupská a okolních klášterů sice mu pomáhaly; ale důležitějších spisů jmenovitě novějších v nich nebylo, tak že se dlouhý čas bez Ritterova díla obejíti musil. »Račte,« píše 4. listopadu 1827 Kollárovi, »v Ritters Erdkunde nomina propria: Sarb, Serb, Sirb, Sorb, Surb, Zarb etc. posbírati a mně poslati. My zde Rittera nemáme.« Až dojemné jest, co r. 1828 Kollárovi píše se strany dvou spisů: Voigt, Geschichte Preussens, a Evers, Das älteste Recht der Russen: »prosím Vás, přehlednite tyto dvě knihy aspoň kradmo u některého knihkupce a pište nám na krátce. My bysme je zde chtěli zakoupiti, jestli v nich co pro nás.« Ostýchal se již maně knihy kupovati: »já jsem za ty německé smeti a plevy už tolik peněz vyhodil,« píše 18. pros. 1828, »že se ostýchám novou německou historickou knihu, o níž nic neznám, koupiti.«

Přesídliv se do Prahy byl v té příčině lépe opatřen, ač i zde mnoho kněh zvláště ruských pohřešoval; nalezl však prostřed-

nictvím Pogodinovým, Maciejowského, Köppenovým atd. cesty, kterými nedostatek kněh odčinil. Již svrchu jsme dotekli, že roku 1835 Pogodina žádal, aby pro něj knihy v Rusku sbíral, dokládaje: »ne pro sebe, pro vědu žebrám.« Chtěje sobě opatřiti knihu k pracím svým potřebnou, prosbu o ni důtklivými, vřelými slovy podporoval; nemoha dostati kněh od Vostokova, u kterého snad Kopitar jej očernil, prosí Pogodina r. 1835 za přímluvu u něho: »Pište mu, aby prosbu mou vyslyšel a naplnil. Nezná mne. Pište mu, že nebude nehodného podporovati. Vložte mu důtklivě věc k srdci. Když Vy se jí neujmete, jak živ od p. Vostokova nic nedostanu. Buďte mým rukojmím a orodovníkem u něho. Zdá se, že mne má za jiného než jsem.«

Spisovav Starožitnosti velice pohřešoval Rumjancovův diplomatář, jehož aspoň při spisování druhého dílu užití chtěl. Píše tedy dne 4. července 1836 Pogodinovi: »Z ruských děl nejbolestněji pohřešuji Rumjancovo Diplomatarium, z kterého bych pro druhý díl Starožitností zlatá zrna sbírati mohl. Ale dílo jest příliš drahé, abych je nyní koupiti anebo příznivců a přátel svých v Rusku za ně žádati mohl, poněvadž bych dotěrným a nestydatým býti se zdál. V posledním listě daném p. Köppenovi zdaleka dotekl jsem, že bych knihy té potřeboval, a napověděl jsem, že bych náhradou za ni dal staré jihoslovanské cyrillské tisky nebo rukopisy, kdyby se nějaký Mecenáš našel. Snad by se tato výměna lépe v Moskvě podařila?« Prostřednictvím Köppenovým obdržel dílo to od Malinovského a v listě dne 24. října 1836, kde za to děkuje, opět již vyslovuje nedočkavost se strany kněh, které z Ruska přijíti měly: »Jak toužebně knihy očekávám, nemohu Vám ani vyjádřiti. Slovy Vám se poděkovati, považuji za zbytečné: díky své osvědčím pilným užíváním pokladů mně zaslaných . . . Kdyby jen zásilka v Petrohradě se neopozdila, neboť nevím, dokud tam plavba trvá! Bolelo by mne velice, kdybych kněh těch v oddílu o ruských dějinách jednajícím již užiti nemohl!« A tak se opakují žádosti za knihy, objednávky jich a výpisy z rukopisů v každém listě; ovšem byla někdy také obtíž výpisků dostati, žádal-li totiž opisů delších a z rukopisů starých, poněvadž se mu peněz na zapravení útrat nedostávalo. Žádaje na př. r. 1856 za opisy žaltářů ze stol. XI.—XII. píše Pogodinovi: »snad se odhodlá šlechetný Mecenáš K(okorjev?) za opisy zaplatiti?« Na vzájem však poděloval Šafařík ruské přátely spisy svým

posílaje do Ruska obyčejně po 50—60 výtiscích každého spisu svého.

Odloučenost od světa učeného bolně cítil, pokud byl v Novém Sadě a chtěje ji aspoň na díle odčiniti zamýšlel mezi přátely uherskými založiti spolek, ve kterém by vlastenci a spisovatelé důvěrněji se stýkali. Píšeť o tom dne 6. ledna 1823 Kollárovi: »Především bych přál, kdybych zde nějakou společnost stlouci mohl, o níž budoucně více. Za účel bychom si položili, abychom se ročně někde sešli a tam čas provedli, jako my v loni: aby každý o svém nářečí celoroční zprávu dal, se svého pracování v literatuře, napomáhání národství etc. počty složil, něco slíbil etc. slovem: abychom se takto vespolek posilňovali a co včeličky rozptýlené, sem i tam poletujíce po lukách snášeli naposledy výbitek prací svých do jednoho oulu.«

Pokud vím, nedošlo k tomu spolku; ale snaha sdíleti se o práce s jinými zůstala Šafaříkovi po všecky dny života. V pravém slova smyslu prahnul zvídati, co nového a důležitého vychází z oboru jeho studií a nemoha jinak zpráv se dopíditi rozesílal po všem vzdělaném světě listy žádaje, aby o všech novinách literárních zpraven byl. Odtud jeho rozsáhlá korespondence s Kopitarem, Kollárem, Palackým, Jungmannem, Köppenem, Pogodinem, Vostokovem, Sreznevským, Bodjanským, Grigorovičem, Grimmem atd., od nichž zpráv dostával a jimž opět zvěsti své posílal. »Račte mě pozorna učiniti na všecky zjevy literární, které mne zajímati mohou,« píše dne 20. března 1836 Pogodinovi, a co tomuto dne 25. září 1835 slíbil: »naleznete ve mně vždy ochotného literárního dopisovatele,« zachoval netoliko jemu, nýbrž všem, kteří ho za literární zprávy neb učené vysvětlivky žádali. Kdykoli nějaká důležitější kniha historie nebo starožitností slovanských se dotýkající vyšla v zemích českých, v Uhřích, Jihoslovansku a v Srbsku, ihned o ní dával zprávu Pogodinovi. A dověděl-li se on o nějaké věci zajímavé, nemělo ptaní se u něho konce. Když se roznesla zpráva, že známý orientalista Frähn v Tatrách (v Polsku) starožitné nápisy nalezl, psal Šafařík dne 7. srpna 1836 Pogodinovi: »Ohlašujete mi tolik nového, ale tak krátce, že má zvědavost sice velice rozdrážděna jest, ale nikoli ukonejšena není. Nejdůležitější jest mi zpráva Vás ze Lvova došlá o starých nápisech v Tatrách a nálezích Frähnových. Kdo Vám ze Lvova psal? Kde jsou ty nápisy? O tom jste mě měl (není-li

to tajemství) předkem zpraviti, abych dále se poptávati a něčeho jistého se dověděti mohl. Uveřejnil-li již Frähn něco tiskem o nálezích svých?« A dne 25. září 1847 píše témuž: »Prosím za zevrubnou zprávu: odkud víte, že Chrabr byl téměř vrstevníkem sv. Cyrilla a Metoděje? Kdo to nalezl a jaké jsou na to důkazy? Račte mě brzo o tom zpraviti, poněvadž ta věc pro mě jest velice důležita.« A dne 24. října téhož roku píše opět: »Zbývá-li Vám hodinka, ohlaste mi přece krátce: co o Chrabru se nalezlo? Odkud se ví, že byl vrstevníkem Klimenta Velického a Symeona?«

Věda, že sám se nemůže dočekati zpráv o věcech, které ho zajímaly, rychle a ochotně se sděloval s přátely buď o nové věci literární buď o zjevy a nálezy a výskumy vlastní. O martyrologiu rajhradském, o runách bamberských (s kterými ovšem nedobře pochodil) atd. zaslal zprávy ihned Pogodinovi a nad to více nerozmýšlel se výskumy své těm zjevovati, o nichž věděl, že jim při pracích jich vhod přijdou. Tak na př. píše dne 5. prosince 1847 Pogodinovi: »Nepochybuji, že zevrubný životopis sv. Cyrilla od biskupa velického, Klimenta, psán jest. »Pochvala« má jeho jméno; snad jsou také od něho sepsány »inventio Clementis Romani« a »Vita sancti Clementis«; naproti tomu pochází neúplná »Vita s. Methodii« s největší pravdě podobností od Gorazda. Na tyto okolnosti račte pány Undolského a Gorského upozorniti.« A v témže listě: »Čeho jsem o počátcích bulharské literatury od roku 863 až do r. 927 se dobádal, v delším pojednání jsem sestavil, které v Časopise Musejním okolo nového roku vyjde. Vy a ostatní přátelé obdržíte zvláštní otisky poštou, aby Undolskij toho ještě užiti mohl.« Obdržev od Vostokova spis: »Popis ruského musea Rumjancova«, píše 1842 Pogodinovi: »poslal jsem Vostokovi několik poznámek k jeho výtečnému dílu.«

Onoho úzkosrdího cechovství učeného, které výzkumy své tají, neznal, nýbrž oznamoval, cokoli nového nalezl, přátelům, aby jim práce badatelské usnadňoval. Mimo jiné máme na to zajímavý doklad z r. 1854, an dne 28. září Pogodinovi psal: »Konečně vyjasnily se mi dva výrazy srbských letopisů, kterých ani Kopitar vyložiti neuměl. Jsou to Ledjan, Ledjanskij kralj, Ledjanskij grad a Kiriopascha, Kiropascha; ono jest = Lengyel (maďarsky) t. j. Ljach Polan a Ledjanskij grad = Krakov; toto pak jest dvojitý svátek, velikonoce totiž a zvě-

stování Panny Marie (festum annuntiationis, blagověštenije od *κηρύσσω* annuntio padající na jeden den, totiž na den 25. března. Hádanka jest rozluštěna! Oznamte to přátelům, které to zajímá, ano řecké i slovanské slovo, pokud vím, v každém slovníku není.[1])

Jsa takto sdílný a nesobecký těžce to nesl, když na poptávky a přání svá odpovědi nedostával; psal v té příčině Pogodinovi dne 24. října 1836: »Byloby mně velmi milo, kdybyste od Kucharského vyobrazení run, které on viděl, dostati a mně poslati mohli. Já nesmím doufati, že od něho něčeho dostanu; nikdy ještě přání mého nevyplnil, ač jsem já pro něho již všelicos učinil. Jest to lenošný medvěd — ano, podobá se psu, který na seně leže jiným ho žráti zabraňuje, ač ho sám žráti nemůže. Takovéto lenošství jest však největší necnost Slovanů. Nám, příteli, jest potřebí pilných rukou, abychom literaturu svou na čestné místo přivedli.«

Ovšem se stávalo málo kdy, že by mu nějaký učenec zpráv žádaných nebyl popřál; vždyť se mu důvěřovali tak, že mu i rukopisy do Prahy půjčovali, kterým pak železnou píli věnoval; vypůjčiv si od Pogodina Chodakovského zeměpisný slovník, píše dne 31. října 1840 Pogodinovi: »Chodakovského slovník obsahuje pro mne mnoho zajímavého i co se týče historické mapy i archeologického oddílu mých Starožitností. Budu potřebovati celou zimu, abych jej četl a náležitě výpisky z něho si dělal; na jaře Vám jej vrátím. Dotud musíte míti trpělivost, kterou Vám moje historická mapa odmění;« a dne 5. ledna 1841: »Vaše Chodakovskiana dala mi mnoho práce, která však brzo bude překonána. Podivil byste se vida, kolik jsem z toho vypsal. I ostatní knihy musím čísti a výpisky z nich si učiniti!« Pravdu měl pověděv v témž listě: »Tolik žádostí jsem na Vás vznesl, že zajisté zvláštní seznam míti musíte, abyste na všecko mohl dáti pozor. Učiňte co možná jest; Bůh to Vám a Vašim dětem odmění.« Někdy ovšem se mu zdálo, že v žádostech svých za meze skromnosti zabíhá; tak píše 1842 Pogodinovi: »Prosil jsem akademie

[1]) Nezdá se, že toto vysvětlení ve širší známost vešlo. Neboť Jagič v Archivu für slav. Philologie 1877 str. 623 pozn. 1. chtěje slovo Ledjan vysvětliti ukazuje k maďarskému slovu »legény«. Na pravější cestu uhodil v témže sborníku 1878 str. 124—130 St. Novakovič, který slovo Ledjan tak jak Šafařík r. 1854 vysvětluje, avšak neví, že Ledjanskij grad jest Krakov: »Da das epitheton »Ledjanin« seinem Ursprunge nach dem Volke nicht ganz klar war, so wurde es als Bezeichnung eines örtlichen Ursprunges aufgefasst und daraus die Stadt »Legjan« abgeleitet.«

o akty a letopisy, které mi scházejí, což proto poznamenávám, abyste nějakému členu akademie, který má vliv, o tom psali, ale skromně, ne videamus importuni et impudici.« Jen jedinkráte podobnou žádostí uvedl Pogodina v rozpaky a stal se tedy »importunus«, tehda totiž, když Vostokov popis Rumjancovského musea tiskl; Šafařík věda, že Pogodin vývěškové archy od Vostokova dostává, žádal, aby mu je posílal; píše dne 20. července 1840: »Hotové archy díla Vostokova měl jste mně sub sigillo amicitiae ku přečtení poslati a půjčiti. S politováním vidím, že ještě plné víry nemáte. Ještě jsem žádného, co živ jsem, na rozpaky nepřivedl a nejméně bych Vám mohl ostudu připraviti. Na Vostokovi vývěšků žádati jest namáhání marné: kdy jich dostanu?«

Takto horlivě si dopisuje a záznamy z katalogů bibliotek si číně nabyl podivuhodné znalosti o tom, kde která vzácnější kniha neb rukopis se nachází, tak že číslo a místo, kde v které bibliotece postaveny jsou, mohl udávati. Píše n. p. dne 8. prosince 1838 Pogodinovi: »Codex chartaceus Vatikánské biblioteky v Římě č. XII. 4. saec. XV—XVI. obsahuje str. 85—105 Vita Cyrilli philosophi literarum slavicarum inventoris . . .« anebo dne 3. srpna 1839: »Žitije i žiznь sv. Symeona v kodexu Pověsti sv. otecь v Paříži na pergaméně v oktavě velice se osvědčilo; přemyšlete, jak bychom opis dostati mohli?« anebo 25. ledna 1840: »slovanský kodex z XII. století jest v Bononii v bibliotece S. Salvatoris, jiný v Petrohradě;« anebo r. 1856: »V Moskvě znám dva žaltáře, jeden v synodální bibliotece z r. 1296, který v popsání rukopisů str. 181 č. 13 naznačen jest, druhý v Čudovském klášteře z XI—XII. stol., o němž na str. 185 v poznámce zmínka se činí. V Petrohradě jsou též dva« atd.

Takto sám sbíraje a sám opisuje snesl Šafařík takový ohromný material, že každý, kdo ho v pozůstalosti jeho ohlídá, udiven se táže, kde ten muž, jsa úředními pracemi, rozsáhlou učenou korespondencí, kterou by několik svazků tištěných naplniti lze bylo, spisováním monumentálních děl zaměstnán a bolestným neduhem tížen, času nabral a zdali pro něho jako pro jiné smrtelníky den také jen čtyryadvacet hodin měl? Všecko jest čistou, zřetelnou rukou psáno, všecko podle látky a materií uspořádáno, všudy udáno, na kterou také jinou věc výpis se vztahuje — zkrátka i z těchto jeho zápisů a výpisů vztahujících se k historii, starožitnosti, paleografii, národopisu, jazykozpytu a literatuře slo-

vanské jest viděti jeho objemného ducha, který vždy celou vědu, jíž se věnoval, před očima měl.

Ale oddávaje se všecek vědě nezapomínal zvláště za mladších let na prostředky, kterými by prostý lid se vzdělávati a ke vlastenectví probuzován býti mohl: vždyť v něm samém bylo spisovatelství a vlastenectví slovanské za jedno! Již r. 1821 psal Kollárovi: »Ale to jiná otázka, čeho spisovatel slovenský v Uhřích nejvíce hleděti má. Zde myslím, aspoň nyní, ne tak vysokých ideálů jako raději hlubokého života našich zanedbalých bratří Slováků šetřiti třeba. Z toho budiž vyňato, co do něho vsazeno býti má.« A proto radí r. 1825: »K jinému raditi nemohu, než abychom se vyhotovení některých spiskóv pro národ náš, zvláště mládež ujali. Vy byste měli kratičkú slovenskú grammatiku pro školy sepsati. Já nevím, čeho bych se chytiti měl.« I na založení Slovenské Matice r. 1827 myslil, kterýžto úmysl jeho teprve později a jinými muži ve skutek uveden jest. Neméně staral se, aby v srbské literatuře jazyk národní t. j. ten, kterým národ skutečně mluví, vrch nad církevním obdržel; již výše jsme dotkli jeho o věc tu zásluh; Šafařík to byl, který snahám jemnocitného ale železnou energií výtečného Dositeje Obradoviče († 1811) a skalopevného genialního samouka Vuka Karadžiče, aby národní jazyk v srbské literatuře ku právu svému a platnosti přišel, mírností, oblíbeností a učeností svou ku šťastnému výsledku pomohl. Srbové to vděčně uznali; psaliť o něm po smrti jeho: »Když se u nás srbský národní jazyk za zpotvořenou odrudu jazyka kněh církevních měl a národ srbský tedy za nezdárné pokolení se považoval, byl Šafařík první, který dokázal, že národní jazyk náš byl jazykem našich králů a carů a stejného rodu s jazykem církevním a že lid náš není tedy nezdárným pokolením, nýbrž že jest jako kterýkoli jiný národem samostatným, jenž od původu svého vlastní řeč měl. Tak to byl Šafařík, který nás před námi samými zachoval.« A tak se vyplnila slova, která Šafařík sám po svém odjezdu z Nového Sadu o sobě pronesl, že »jeho činnost úřední a jeho zásluhy učitelské snad nejlépe ocení Srbové, mezi nimižto po 14 let pracoval o šíření zárodků nauk a vzdělanosti, on sám doufá, že jméno jeho mezi žáky a výběrem z národu ve vděčné památce potrvá.«

Jako v Srbsku, k jehožto lidu statečnému a výtečnými vlohami nadanému upřímnou láskou byl nakloněn, se ujímal litera-

tury a řeči národní, tak schvaloval plán Pogodinův sepsati pojednání, kterak by Rusové ostatním jazykům slovanským se naučili. Píše mu o věci té dne 24. října 1836: »Pojednání, kterak by se Rusové nejsnadněji jiným slovanským jazykům učiti měli, bylo by ovšem velice potřebí a Čelakovský mohl by nám to napsati.« On sám však první své spisy o historii slov. jazyků a literatur, o původě Slovanův a o srbském jazyku psal německy, hlavně proto, že považoval za důležitou věc, aby Němce, kteří posud tak křivě a nevědomě o Slovanstvu soudili, něčemu lepšímu poučil. Psal v té příčině dne 21. ledna 1824 Kollárovi ovšem jen, co se týče jeho dějin slov. jazyků a literatur: »Poznamenati pak musím, nad čím se snad nemálo narazíte, že to mé nerůdě v německém jazyku jest první a dá Bůh bude poslední spisovatelský hřích můj, který teď zjinačen býti nemůže. Vyznám se Vám, že mě ta věc teď velice mrzí, ale nechci-li plody téměř desítiletého sbírání do ohně hoditi, nesmím tomuto zmáhajícímu se citu nespokojenosti místa dáti, pročež i od Vás prominutí této slabosti žádám a očekávám . . . Knížka má měla ode všech charvatských, vindických, srbských, polských mladých (t. j. učiti se chtějících) literatorů čtena býti. Tytýž jsem i na ty zatvrdilé jinostrance — Němce — myslel, kteří by snad do toho spisku nahlédnouti a že v slovenském světě již svitlo (ne svítá) přesvědčiti se chtěli, ohled měl.« Ale slíbil, že podobné dílo pro Čechoslovany vypracuje.

Ač toho pro nával jiných prací neučinil, přece nezanedbával všímati si všech nových spisů slovanských a věnoval náležitou péči literatuře české, o které stručné sice ale případné t. j. málo kdy pochvalné úsudky pronášel. Tak psal na př. 22. dubna 1837 Pogodinovi: »Co mám psáti o našich literárních podnicích a pracích? U nás nevychází téměř nic důležitého. Nejlepší naši spisovatelé Kollár, Čelakovský a jiní skoro zcela umlkli. Dorůstek, mládež, málo slibuje, poněvadž se jí důkladných studií nedostává. Jest to doba povrchnosti, lapání prskavek. Smutné vyhlídky do budoucnosti!« Podobně dne 28. srpna 1838: »Naše česká literatura pokulhává, jak může. Důležitého, co by Vás zajímalo, nemáme téměř nic«, a 13. října téhož roku: »Naše česká literatura vleče se bídně, jako ten, který má úbytě . . . Naše belletrie jest pramizerná.« Ještě trpčeji psal v té příčině r. 1839 Maciejowskému: »Celá naše tak zvaná literatura skládá se z rymovaček několika

nezralých chlapcův a z bídných kompilací v denních listech, věcí, při jichž čtení člověku se dělá zle.« A dne 20. července r. 1840 psal Pogodinovi: »Zde se tisknou Jungmannovy sebrané spisy a dílo Všehrdovo. Krom toho nemáme v literatuře nic znamenitého. Od mladšího pokolení nelze mnoho očekávati, ani na Kampelíka, Podlipského atd. již nespolehám po nových trpkých zkušenostech. Lidí čistou horlivostí pro vědu nadšených, lidí karakteru pevného bývalo vždy málo, ale nikdy snad méně, než v naší době industrialismu, materialismu a egoismu.« Jen roku 1841 zmiňuje se chvalně: »Rok 1841 slibuje tedy nám Čechům, že bude hodně plodný.« Ale 19. listopadu 1854 opět si stěžuje: »Podle známého materialního a praktického směru naší doby přestává plodnost na knihách ve školách potřebných, pak pro mládež, technické potřeby a zábavu nejlacinějšího druhu. Hlubších studií ve filologii, historii, v archeologii a plodů jich nebývá si všímáno.« Ač tyto úsudky zdají se býti příkrými, jsou nicméně pravdivy a nebylo by se škodou, kdyby naše mladší spisovatelstvo je s dobrou volí uvažovalo; vždyť posud nemáme na zbyt těch, kteří by čistou láskou namáhavým vědeckým studiím se věnovali.

Nelze nepozorovati, že jmenovitě z posledního úsudku zní jakási nevole, ovšem oprávněná, poněvadž mladší spisovatelstvo té země, ve které Šafařík žil, na šlápěje jeho nenastupovalo a štítíc se namáhavých prací a studií vědu, ku které on mohutné základy položil, téměř úplně zanedbalo, tak že věda slovanských starožitností u nás téměř venkoncem úlehlí jest. Jinak v Rusku, kde právě od té doby, co Šafařík spisy své vydával, v duchu jeho pokračováno tak zdárně, že Rusové daleko a vysoko před námi předčí. Zdá se také, že ve příčině té Šafařík všecku naděj v Rusku skládal; protož při každé příležitosti toho pilně dbal, aby povzbouzel a ponoukal Rusy k pracím historickým a archeologickým, ač také jinak se vynasnažoval horlivost k věcem slovanským buditi. Když na př. John Bowring vydal ruskou a polskou anthologii, písemně ho vybídl r. 1826 »aby něco i z českého ku př. Rukopis Kralodvorský etc. přeložil.«

Pokynů však do Ruska, tu osobních tam věcných, jsou jeho listy k Pogodinovi plny. Tak na př. píše Pogodinovi dne 26. září 1835 do Vídně, když se z Prahy do Ruska vracel. »Přeji srdečně, aby Vás Bůh na dlouhé cestě Vaší chránil a domů doprovodil, byste tam osvěženými silami a neúmornou činností se věnoval

podpoře oněch studií, na kterýchž nám všem tolik záleží. Neustávejte zmužile a odhodlaně bojovati proti záhubným a mentem falešným názorům polovědců a švindlerů, proti Kačenovskému, Polevojovi, Senkovskému, Strojevovi a pomocníkům jich, jsa přesvědčen, že pravda brzo zvítězí. Vy jste ten, ve kterém my u věci té všechnu naděj skládáme, Vy povolání své, tím jsme jisti, vyplníte.« Jindy (23. máje 1836) zase pobízí Pogodina a Kirjejevského takto: »A nyní, příteli nejdražší, dovolte mi prosbu opětovati a pozornost Vaši na ty věci přivésti, jichžto vyřízení jsem Vám a p. Kirjejevskému tak důtklivě poručil. Míním zevrubné vyšetření, určení a roztřídění nářečí ruských a zhotovení ethnografické mapy evropského Ruska, zvláště co se týče slovanských kmenů v něm žijících. Ani mi nelze říci, jak mě ta věc pořád zajímá a zaměstnává. Přípravné práce své jsem ustavičně rozmnožoval. Slovanské Rusko celé musím zůstaviti Vám. Jen neváhejte a neodkládejte. Uvidíte, kolik nesnází při tom překonati jest a kolik času a námahy taková práce potřebuje. Pište mi, zdali již nějaký začátek, nějaký krok k tomu se učinil?«

Když Kollár vydal svůj německy psaný spis o vzájemnosti literární všech slovanských národů (1837), radí Šafařík Pogodinovi: »Dbejte přece, aby bez odkladu na jazyk ruský převeden a tištěn byl.« Slyšev, že Pogodin literární cestu do jižné Evropy před sebou má, radil mu dne 8. prosince 1838 takto: »Cestu oblibte si buď Varšavou buď Lvovem. Pojedete-li Varšavou, měl byste odbočiti do Vilna skupovat tam co možná bude litevských a lotyšských věcí, grammatik, slovníků, biblí, národních písní atd. I běloruské knížky tam vycházejí, jmenovitě vyšel r. 1835 běloruský katechismus, jehož nikterak dostati nemohu. Pojedete-li Lvovem . . . měl byste odbočiti do Dikova podívat se na literární poklady hraběte Tarnovského, mezi nimi bulharská Kormčaja[1]) z XII. stol. (? pochybuji). Až přijdete do Prahy, ujednáme ostatní ústně, ješto si přeji, abyste slovanských studií a badání více sobě všímal než jiní cestující Rusové, kteří peníze své po Evropě vyhazují. Ve mnoha bibliotekách a archivech leží ještě neužívané posud poklady, jichž Strojev, Terešenko a jiní ovšem nenaleznou.« A r. 1840: »Váš Bonnský runový kalendář jest velice zajímavý.

[1]) Kormčaja kniga (krmčí kniha) jest corpus juris canonici řecko-slovanské církve. Že exemplář hr. Tarn. z XII. stol. pochází, o tom Šafařík pochyboval dobře; neboť nejstarší exempláře v Moskvě chované pocházejí z r. 1282 a 1284.

Měl byste si s panem Veltmannem trochu hlavu lámati a jej vydati.«

Horoucně si přál, aby ruské národní epické zpěvy se vydaly; již r. 1835 dne 23. máje psal v té příčině Pogodinovi: »Co dělá Kirjejevský se svou sbírkou písní? Ať pro Boha již vydání déle neodkládá; my si přejeme těchto vzácných pokladů užiti, pokud žijeme a sil k tomu máme. Kdybych nyní, kde Starožitnosti sepisuji, tyto písně a zpěvy měl před rukama, jak by některé částky mého díla docela jinak vypadly!« A r. 1840 dne 20. července opět: »Co dělá K. se svými národními zpěvy? Dejž nám jich ochutnati ještě než do hrobu vstoupíme!« A téhož roku dne 20. září: »Podle mínění mého bylo by záslužnější tím nákladem útrat a sil nějaké staroslovanské rukopisy, jichž v Moskvě tolik máte, tiskem vydati. Vydávejte nám jen správné otisky svých četných rukopisů starých, snímky Vám darujeme!« A r. 1847 dne 5. prosince: »Nebylo-li lze jednoho z těch tří pánů (biskupa Philareta, archim. Makarijho, Gorského) pohnouti, aby sepsal komentar na pojednání: o knigach istinnych, i o sujeverijach? Sebral jsem sám leccos k věci té, ale ruský učenec mohl by to lépe a snáze učiniti. Též bylo by důležito, po řeckém originále Nikonova Taktikon pátrati. Psal jsem o to do Paříže a do Němec marně, — žádný to nezná — ale myslím, že to Montfaucon kdysi viděl v bibliotéce kardinála Ottoboniho v Římě a že to jmenoval Gerontikon.« Roku 1852 dne 28. června: »Hleďte přece ruskou sekci císařské akademie pohnouti, aby nám nějakého starého Apostola a nějaký starý žaltář dala otisknouti. Jest to bída, že akademie o zvelebení studia slovanského jazykozpytu pranic se nepřičiňuje. Nedostává se při studiu tištěných textů. Kdo pak má staré rukopisy? Kteří je mají, obyčejně jich nejméně užívají!«

Podobných dokladů mohli bychom zvláště z jeho spisů ještě mnoho přivésti; avšak přestaňme na těch, any dostačují, by se vidělo, kterak Šafařík všudy pobízel a ponoukal učence ku pracím, kterak vždy měl před očima to, co ve prospěch vědy a budoucnosti slovanské se činiti mělo. Z tichého klidu studií a spisů svých rozesýlal myšlenky povzbudivé a plodonosné do všeho světa slovanského, myšlenky, které jasností nejen duchy osvěcovaly, nýbrž hlubokostí svou i srdce rozplameňovaly. Vlnobitný ruch, který od čtyryceti let v národech slovanských proudí

má začátek svůj ve tvořivém duchu tichého učence, jenž od břehů Vltavy, kterou »zrádné« Labe hltá, jako strážce Sionský z husté noci dávnověkosti slovanské do »nedozírama daleka« Slovanstvu voláním mohutným ohlašoval, že také jemu již den se šeří, aby se tedy probudilo a probudíc se, aby bdělo a připravovalo se na onen rozhodný v dějinách světových okamžik, kde posavadní šero se z plna rozední a záplava na obzoru slovanském bílým světlem se rozleje a dějstvo ozáří, pod jehož uchvacujícím, neodolatelným a nezadržitelným postupem dvojí světa díl duněti bude. —

Činnost Šafaříkova na poli vědy slovanské byla mnohostranna, ana vyjmouc bohosloví a vědy přírodní ku všem odvětvím vědění se vztahovala. Ovšem nevynikal ve všem stejnou měrou; na dokonalost obsahu a uhlazenost formy měl jako u každého spisovatele veliký vliv věk mladší nebo starší, ve kterém které dílo sepsal: nicméně však jsou při něm jisté vlastnosti, které vynikajíce z hloubi jeho povahy všem jeho spisům jsou společny a karakteristickou známku jich činí.

Vilém Humboldt praví, že »každý opravdu veliký duch má v sobě něco básnického.« Ať si výrok ten vykládáme na hlubokost a vřelost citu, na vzlet řeči a pružnost názoru, ať si jej vykládáme vzhledem k tomu, že básník, nechť představuje cokoli, vždy závoditi má s krásnou skutečností, aby líčení své duchem živým prodechnul — v obojím případě má výrok Humboldtův plnou platnost při Šafaříkovi. Hlubokost citu jeho rovná se vznešenosti názoru, vřelost srdce energii ducha, smělá obraznost vzletuplnému výrazu, kterými myšlenky své vyjadřuje. Avšak na těchto vlastnostech nezakládá se vlastní význam Šafaříkův; ony jsou, řekl bych, velmi vítaným přídavkem; ale hlavní význam tohoto veleducha spočívá na přesnosti badání, na kritičnosti, kterou záhady vědecké rozebíral a vykládal, na objemném rozhledu, kterému, ač na výši vědy stál, přece nic neušlo, co v hlubinách jejích se ukrývá. V mladších létech svých sám skládal básně; ačkoli v nich skutečné nadání básnické se ukazuje, přece mu blahořečíme, že nechav básnění a vyvoliv si za obor práce duchové, očistění totiž a obranu starožitností slovanských, Slovanstvo zajisté větší službou a většími díky si zavázal, než kdyby několik svazků básní po sobě byl zůstavil. Oné démonické síly, která ducha nadaného teprve pravým básníkem činí, v něm ne-

bylo, aby se byl mohl státi na př. českým Mickiewiczem; a proto přejeme sobě štěstí, že bohaté dary ducha svého věnoval nejpřesnějšímu vědeckému badání; výsledky, jichž zde se dočinil, pojistily mu na věky slavné jméno a kdekoli nejvýtečnější badatelé všech národů a všech věků sborem se uvedou, tam povždy Šafařík zaskvěje se jako hvězda první velikosti. Přáli bychom si, aby epigonové, jimž mimo nadání k mluvě básnické příroda dala také vlohy jiné, Šafaříkovým příkladem se řídili; bylo by v naší literatuře slyšeti méně cinkání, ale neleželo by u nás tolik polí vědeckých ladem, která na pilné ruce přičinlivých, snaživých těhařů a vzdělavatelů posud marně čekají.

Ovšem, poetický názor světa, že pravda a šlechetnost konečně přece zvítězí nad nepravdou a nicotou, Šafaříka až do smrti neopustil a zanášením se s poesií nabyla řeč jeho onoho půvabného vzletu, který jsa vlastností řeči básnické v dílech vědeckých se obyčejně pohřešuje a nehledá, nicméně však i v dílech vědeckých mocným kouzlem čtenáře poutá. Dobře praví Buffon, že »sloh jest člověk sám«; ve slohu zjevuje se individualita člověka. Z toho se nám vysvětluje spůsob Šafaříkův vyjadřovati myšlenky ne ve větách krátkých, nýbrž v periodách objemnějších; on totiž nerozkládal jednotlivé momenty myšlenky vedle sebe, nýbrž shrnuv tyto momenty v jedno, celou myšlenku vyjádřil větou, která pak podle logiky, grammatiky i slohu jen periodou býti mohla. Krasocit jeho spůsobil, že periody jeho se vyznamenávají lahodným, odměřeným rythmem, který nám libozvuk period Ciceronových připomíná, jakož vůbec z jeho spisů patrno jest, že sloh jeho se vzdělal podle vzorů starých klasikův, s nimiž ve mládí z příčin aesthetických, později za příčinou badání historických ustavičně se zanášel.

Avšak nehledíce ani k libozvuku period jsme mocně jímáni poetickým a rhetorickým vzletem řeči jeho plynoucím z toho, že nepsal díla pouze učená, nýbrž že učenými díly s jedné strany chtěl odrážeti útoky zlomyslných nepřátel Slovanstva a napraviti křivé úsudky, kterými oni národy slovanské před světem zostudili, a se strany druhé že v soukmenovcích vlastních vzbuditi usiloval vědomí národní, které jednotlivce od vlastenectví kmenového na výši ideje slovanské povznáší. Protož jsou všecky jeho důležitější spisy historické vlastně apologiemi, ale apologiemi, které velkolepostí materialu v nich spracovaného a hlubokostí vědy, mo-

hutností povahy i nadšeností citu apologety samého tak neodolatelně působí, že odpůrcové zdrcujícím vlivem důkazů omráčeni pravdě Šafaříkem hájené sami svědectví dáti musejí. S dobrou pravím rozvahou, že Šafařík, ač byl historikem, nadšeným citem vynikal a citem tím díla svá prodechoval; vím, že se tím stavím na odpor běžnému onomu názoru, který na historikovi žádá, aby byl zcela objektivným, t. j. aby z líčení jeho nikde a nikdy cit jeho neprorážel. Avšak žádný pravý historik posud tím názorem se nezachoval, jednoduše proto, že ho zachovávati nelze, a kdo ho zachovává, není historikem, nýbrž kronikářem, který jednotlivé příběhy po sobě seřaďuje jako kuličky na páteři. Historik jest člověkem jako každý jiný, nelze mu tedy svléci se sebe šat národa a lidu, z kterého se zrodil, nelze mu vyrvati ze srdce svého lásku k pokrevníkům svým; a neužívá-li těchto citů na ujmu pravdy, jsouť ony i v historii oprávněny. Zamlčovati chyby národa svého jest historika nedůstojno; ale zůstati objektivným t. j. chladným při něštěstí, které národ buď si i svými chybami zavinil, to již není objektivnost, nýbrž nevšímavost, která od zpustlosti srdce příliš vzdálena není. Komu historie jest více nežli suchoparným seznamem jmen panovnických a válek svedených, komu jest tím, čím má býti, t. j. vitae et rerum magistra, prostředkem ku vzdělání srdce a mravu, zrcadlem, v němž národ věrný sebe obraz vidí, ten pochopí, že historik jest povinen, vší silou ducha se opříti, když obraz ten neslušnými tahy zlomyslnou rukou jest zohyzděn. —

S toho hlediska pojímal také Šafařík historii, jak jde ze slov jeho, která na str. 43 svého spisu Ueber die Abkunft der Slaven položil; jednaje tam totiž, kterak Surowiecki povahu Staroslovanů líčil, praví: »Laskavé smýšlení Surowieckého o věci té a duch, kterým národní život našich předků tak hluboce a náležitě pojímá, nejvniternější útrobu mou rozehřály a v přesvědčení mě utvrdily, že, ať se cokoli ve prospěch po učensku a po pansku se nesoucího zohyzďování naší povahy národní zde onde ještě posud uvádí, opravdovsky věrná historie našeho lidu jen ve vlastním jeho srdci životní silou vzniknouti může, má-li vůbec určení své splniti a státi se vzdělávacím prostředkem srdce i mravův.« Tak jest; historie má líčiti život národní a proto má opět národní život buditi; má-li však této dvojí úloze dostáti, musí historik sám býti schopen vnořiti se do hlubin národního života,

aby poznal genia lidu, jehož osudy vypravovati chce; on musí srůsti s individualitou národní, zvláště pak historik slovanský, jemuž dána jest úloha, aby Augiův chlév, ve který zloba nepřátelská velebný chrám dějin slovanských znešvařila, silou herkulovskou vyčistil. Tento jest smysl slov, která Šafařík již dne 9. ledna 1826 Kollárovi psal: »Oh, Rakowiecki! jak památnou pravdu jsi pověděl, že ve slovanské historii Slovan pracovati musí.« Vždyť vliv nepříznivé nám cizoty, která pod pláštíkem zkoumavé vědy Slovany za plémě inferiorní představovala, byl tak zakořeněn, že našinští, slovanští spisovatelé, zvláště ruští, u nás pak Dobrovský, tímto vlivem jako nějakou nákazou nakvašení předky naše za surové, vší vzdělanosti a snahy prosté divochy popisovali.

Proto se těšil vida vědecké dílo netoliko založeno na přesné kritice, nýbrž také prodechnuto láskou k národu, jakož psal Maciejowskému dne 24. května 1832, když byl první svazek jeho historie Pravdodawst slovanských obdržel: »Obdivem mě naplňuje důkladné přesné sestavení tak bohaté látky, tím větší radostí krásné stanovisko, s kterého vývoj našeho národního života posuzujete. Vaše dílo nesmírně mnoho přispěje k lepšímu poznání naší národnosti v jejím pravém, krásném světle a tím i více věrněji ji milovati naučí.« Za tou příčinou naproti vymyšleným utrhačným zprávám nepřátelských Slovanům historiků klade oprávněnost citu a touhy míti obraz předků našich spravedlivější pravě: »Každého zajisté z otrlosti a surovosti vyzutého a národu svému neodcizeného člověka srdce vře neukojenou tužbou po hodnověrné zprávě o milých svých předcích.« A proto obrací se proti nešvařitelům takovým nejen zbraní vědy, nýbrž také zbraní tou, kterou nejvýše uražený cit jeho mu podává; jsouť to místa v jeho spisech plná poetického vzletu řeči a přesvědčující vřelosti, jimž nikdo neodolá. Když v díle Muravjevově o Starožitnostech Novgorodských hnusné toho spisovatele názory o starých Rusích četl, psal Pogodinovi dne 24. října 1836: »Měl jsem, příteli, několik zlých hodin, když jsem tuto hanebnou knihu pročetl. Co si počíti s takovými lidmi? Bůh sám jim to odpusť; nevědí, co činí, jak a čím hřeší. Řeky a Římany naši předkové ovšem nebyli; nenavštěvovali divadel v Athénách a neposlouchali Platóna; ale takoví barbaři, za jaké někteří novější spisovatelé ruští je líčí, jistě nebyli. Oh příteli! život pln národních zvláštností, svěžesti

a síly v bouřích několika století zašel na březích Visly, Bereziny, Dviny, Lovatu, Dněpru atd., jehož světlá stránka jen v několika slabých paprscích, čistému, cudnému oku viditelných, k nám nevděčným potomkům proráží, jehožto mylně pojatou stránku obrácenou několik zvrhlých synů si za zábavu béře, naše předky haniti, tupiti a jim se rouhati! Muravjev, rozený Novgorodčan, píše satyru plnou hany a lži na rodiště své, na starý, činy bohatý Novgorod! Co horšího se nám může státi?«

Dotýkaje posavadních spisů o starožitnostech slovanských kárá slepé těch tupitelů následovníky takto: »Takovéto knihy, jsou-li jen poněkud učenými výpisky ze starých foliantův proplátané s novořekými etymologickými nápady opepřené, na domácí obecenstvo obyčejně působí jak nějaký zázrak: učení i neučení jednorodci těm věcem, o něž běží, ovšem tak málo jako spisovatelé rozumějíce, přijímají s plesem každé takové nové zrozeňátko a hlasatelé národní slávy učenost a důvodnost svých krajanů ve sterých časopisech i v novinách horlivě roztrubovati neopomíjejí. Tím spůsobem není divu, když jisté hrubé bludy na újmu Slovanův ode tří století v historii severní Evropy tak se zakořenily, že nám až posavad rozumnými důvody a převahou pouhé pravdy proti nim odolati možné nebylo. Totě věrný obraz posavadního vzdělávání starožitností severní Evropy! Kdo smyslí, že zde od nás v přepjatém zápalu z míry vykročeno a něco neslušně nadsazeno jest, ať sobě shromáždí ty spisy o národech severní Evropy a čta je s rozvahou sám o nich i o naší příkré výpovědi ať soudí.« [1])

Ano, vyslovilť zde Šafařík sám pravdivé slovo, které jeho činnost jako historika označuje: »zápal«; ano, svatý zápal v něm háral, když o dějinách Slovanstva pracoval, když usiloval, rumy lží a nevědomostí odhrnouti, které dávnověkost slovanskou zakrývaly. Neostýchal se veřejně k tomu se znáti, že vlastenecké smýšlení považuje za vlastnost každému historikovi příslušnou: »Protož nemá se zásluha badajícího historika měřiti jediné podle výsledků zkoumání jeho, nýbrž také podle čistoty a věrnosti smýšlení, která jej při práci vedla a podle vznešenosti účelu, kterého se dopracovati chtěl.« [2]) On se netají s úmyslem svým očistiti Slovany z nářků nespravedlivých, an praví na str. 430 Sta-

[1]) Starož. p. 390.

[2]) Abk. d. Slaven p. 7.

rožitností: »My o předcích svých spravedlivěji souditi se učme. Vysokost a jasnost místa, kteréž tento neb onen národ v historii člověčenstva zaujímá, nezakládá se pouze na množství vítězných a krvavých bojův; před stolicí vyššího soudce nežli jest klátivý rozum náš, i tiché domácí cnosti mají cenu svou.«

Ale snaha, vyvrátiti lživá o Slovanech tvrzení, nezavádí ho, aby skutečné jich chyby a vady zakrýval, nýbrž bez obalu o nich mluví: »Slušněji by nepříznivci vytýkati mohli dvě hlavní vady ve mravní povaze Slovanů, které od prastarodávna hyzdily krásný věnec národních jejich cností a na celá pokolení těžké bídy a pohromy, až i neuchylnou zkázu uvalily. Z těchto první, již od císaře Mauricia na konci šestého století vytčená a z lehkomyslnosti jejich pošlá, jest, že Slované nenávidějíce sebe vespolek v ustavičných mezi sebou žili rozmíškách a roztržitostech. Jsouce na nesčíslné malé obce rozdrobeni a rozkouskováni, žili bez péče a starosti o přítomnost i budoucnost, o svou slávu a potomků svých štěstí a nikdy nemohli sebe povznésti k vyššímu politickému duchu, ke sjednocení všech úmyslů s udušením osobních vášní a náruživostí, pro domácí blaho a proti cizí přemoci. Druhá, mající své zřídlo v živé jejich smyslnosti čili ve přílišné vnímavosti vněšních důrazův a jakési těkavosti mysli po následovnictví bez ustavení se na tom jediném, čehož nejvíce potřebí, jest nezřízené milování cizozemštiny, k níž od věků lnula srdce slovanská, tak že jim vše přespolní vždy bylo pochotnější nežli domácí, cizí jazyk a spůsob živobytí vždy příjemnější nežli vlastní a mateřský. Tím obojím to pošlo, že Slované, kmen tak veliký, lidnatý a rozšířený, již ve prastaré době tak snadně ledakterému dobrodružnému třebas sebe menšímu národu v poddanství a služebnost se dostávali a že povadivše se mezi sebou volili sobě panovníky a drance přivolávati z ciziny nežli pustivše mimo sebe hněv pokořiti se jeden druhému. Čas vyrovnal vinu i trest: Slované vrchovatě zažili plodův své nesnášelivosti.«[1])

Možná, že »objektivní« historikové takový spůsob subjektivní neschvalují, poněvadž cit z historie národní vůbec vypleti chtějí; možná, že hyperkritická objektivnost neporozumí, kterak do Starožitností slovanských náleží věta: »Slované obhájivše sobě přes všecky vichřice zbouřených věků zaujatá v pradobě sídla dočekali se šťastné té chvíle, kteráž jim slibuje stálý byt a zdárné zkvé-

[1]) Starožit. p. 437.

tání národního života i nerozlučné od něho slávy.« Ale komu jest historie zároveň vzdělavatelkou národního vědomí a mravů, ten dobře porozumí, proč takovou větu Šafařík do arcidíla svého položil. Vřelostí citu a vzletným slohem přednášel svoje učené výzkumy a protož jsou i učená díla jeho záživnější nežli podobné spisy autorů jinojazyčných. Jak krásné o tom pověděl slovo r. 1867 učený Němec K. T. Neumann: »Jak vysoko vynikají v této, řekl bych, vyšší příčině Šafaříkovy Starožitnosti nade všecky spisy naší literatury jednající o podobných předmětech! Tu není oné bezduché důkladnosti, která paběrkujíc bez konce naposledy celou směs čtenáři pod nohy vrhá, by sám si z toho vybral a sám úsudek si učinil; u Slovana láska do toho stupně vítězí nad spráchnivělostí starodávné hmoty, že ji zrovna oživuje a organickou formou odívá.«

Bez tohoto vřelého citu Šafařík nikdy by nebyl dospěl k oné svěžesti a živosti vypravování, k onomu produševnění látky, která jsouc výronem práce ducha i srdce opět ducha i srdce čtenáře jímá a povznáší. A jsouť na hrubém omylu oni našinští historikové, že citem psaná historie neobstojí před stolicí soudné kritiky; jen jest potřebí vyhýbati se překrucování udajů na ujmu pravdy. Ale láska k národu i v historickém díle sálající nikdy nemůže býti příčinou, aby kritika nějaké dílo odsoudila; a právě při Šafaříkovi osvědčila se kritika ve příčině té spravedlivou. Vychází to ze slov S. Cassela, kterými r. 1846 v »Allgemeine Zeitschrift für Geschichte« tuto stránku Starožitností posoudil: »Bemerken wollen wir, was gewiss in der Empfindung aller seiner Leser lebte, was aber noch nicht scharf genug ausgesprochen ward und nicht ohne die grösste Bedeutsamkeit ist, dass das Buch Šafařík's zu den wenigen gehört, bei denen die Gelehrsamkeit und der wissenschaftliche Plan einen auf Gesinnung und Charakter gebauten Weg gegangen, bei denen aber das Gefühl in der Funktion des Geistes ebenso mächtig war als der Wille dieses Gefühl zu rechtfertigen; die Kraft des nationalen Bewusstseins hat es hervorgerufen und wie es dieses zu stärken und zur Anerkennung zu bringen gedenkt, tritt es mit Schärfe und Bestimmtheit, mit einem herausfordernden Muthe auf, der kund gibt, dass der Autor zwei Leben an die Entwicklung seiner wissenschaftlichen Plane setzte,

das geistige und das nationale. Möglich, dass bei dieser national-individuellen Auffassung der Geschichte oft zu weit und zu viel für sich ausgelegt wird, gewiss, dass das eigentlich objektive Maas, nach dem wir Geschichte schreiben sollen, dabei übersprungen wird, aber es weht uns aus solchen Werken eine kräftige frische Luft an, wir fühlen, dass wir es hier mit heiligem Ernste zu thun haben, und in einer Zeit, wie die unsere ist, da die Wissenschaft oft genug anderen Motiven dienen muss als den in ihr selbst liegenden, hat es etwas Erfreuendes und Erhebendes, namentlich wenn auch sonst die literarischen Mittel in solchem Umfang angewendet sind, wie das bei Šafařík der Fall ist.«

Bystrost myšlenky plodila u Šafaříka živý a vřelost citu vzletný sloh, ať již psal česky nebo německy; jemu se podařilo jak málo komu, nejučenější obsah podati ve formě ušlechtilé, okrouhlé, na které závaží látky učené, jež v sobě nese, pozorovati není. Slíčnost formy však nepřekážela nikdy napjatému, až do nejdrobnějších částek svědomitému badání, které právě u něho se vztahovalo k nejsubtilnějším záhadám vědeckým. Praví sám o sobě v Památkách hlaholského písemnictví, že »jeho mysl přirozeně vždy více k rozřešování zavilých a takořka zoufalých otázek na poli vlastně slovanském nežli k zalétání do krajin cizích anebo do říše obraznosti se nese.«

Ale nevyhledával takových zavilých a zoufalých otázek jediné pro jich zajímavost, nýbrž z lásky k národnímu děje- a jazykozpytu; i zde vedla jej tedy mimo bystrost rozumu upřímnost citu národu oddaného, který mu práce nejzáhadnější a nejobtížnější oslazoval, jakož sám se pronesl v listě daném Kollárovi dne 2. února r. 1823: »Jediné to se daří, k čemu nás srdce táhne.« A ovšem, co se nepojímá pouhým rozumem, nýbrž také srdcem, od toho se tak snadně neupouští; odtud ona houževnatost, kterou Šafařík v badání neustal, až pravdy se dobral. Tak se pronesl v listě ke Kollárovi dne 11. září 1828: »O slovích čáry, volchv, kumír, balij atd. třeba ne dny, ale celá léta badati.« Co Kollárovi dne 10. října 1825 stran topografie starosrbské psal káraje Raiče a Engla, kteří nemohouce nějaké starší místo ustanoviti se spokojili udáním, že jest neznámo, to platí o všech pracích badatelských Šafaříkových: »Neizvjestno — totě ovšem snadná odpověď. U mne nesmí býti ani jen ta nejmenší ves neizvjestna,

třeba by byla ještě za času Attily zhořela.« Hledaje jednotlivostí nezapomínal na celek a maje celek před očima nezapomínal, že jen z jednotlivostí se skládá. Odtud ona souměrnost v jeho spisích vědeckých, že částka ku částce se nenuceně řadí k budově velkolepé, jížto plastičnost nám zjevuje mohutného ducha mistrova, kterému okoralost a nepodajnost hmoty k službám býti musí.

Avšak, ačkoli pilností a genialností svou monumentální díla po sobě zůstavil, přece skromně vyznal, že nikoli pravda sama nalezená, nýbrž námaha vynaložená jí dobyti, badatele nejvíce těší; praví totiž v pojednání »Über den Ursprung und die Heimath des Glagolitismus« str. IV.: »Co se mne týče, považoval jsem v historických vědách názor samočinně nabytý vždy za plodnější a svobodného badání za hodnější, nežli učení bez hlubšího přesvědčení otrocky a slepě do sebe ssaté, jsa pamětliv vážných slov německého slavného spisovatele: nikoli pravda, kterou kdo má nebo míti se domnívá, nýbrž upřímná práce vynaložená, pravdě na stopu přijíti, dává člověkovi cenu.«

Označivše aspoň v několika obrysech Šafaříkovu povahu spisovatelskou, přikročíme již k rozboru jeho spisů.

Tu předkem nám dotýkati jest jeho prací básnických, k nimž připojíme pojednání jeho o metrice a stati aesthetické. Jsouť to vesměs, řekl bych, práce průpravné mladistvého ducha, jimiž, jako básněmi, vzlet svůj zkoušel, anebo hloub vědění svého měřiti chtěl. Nestal se básníkem velikým a také žádnému nenapadne, význam Šafaříkův v jeho básních hledati, an Šafařík sám v pozdějším věku nerad o plodech básnických mládí svého mluvil; nicméně však básně jeho jsou v době, kdy vyšly, zjevem pozoruhodným. Tak zvaná česká poesie na začátku tohoto století nebyla, vyjmouc leda práce Jungmannovy, leč nechutným veršíčkováním, nejapným rýmováním a planým klinkáním, z něhož ještě k tomu skřípot neustálené prosodie hrčel. Jak českému verši se nedostávalo metriky jemu přirozené, tak neměli čeští básníci — sit venia verbo — onoho vzletu, oné názornosti, kterou myšlenka obrazem prokvítá. Do této zmalátnělosti nemohoucí ani žíti ani umříti zazněla Šafaříkova T a t r a n s k á   M u s a   s   L y r o u   s l o v a n s k o u (v Levoči 1814) čerstvým dechem, oděna jsouc v roucho klasické, napájená rosou z pramene kastalského. Básně Šafaříkovy r. 1814 podobně musily vlastence tehdejší překvapiti, jako r. 1819 vydaná Vznešenost Přírody od M. Z. Poláka: takového vzletu řeči a smělosti

fantasie v českých básních posud nebylo. Byl to pokus, vlastenecké myšlenky odívati ve formu klasickou:

Nechť kouř z objetí v hloubi prsou zňatých
Zaclání struny mé; nechť genius volá:
Aj tvé krásy tajemství!
Věčné, Slávie, mé hoře!

Když jen odražený sladčeji přátelům
Zábřesk ňádra kojí, ohlas uším vzeje:
Aj tvé krásy tajemství!
Věčné, Slávie, mé vděky!

O dojmu, který básně Šafaříkovy na tehdejší vlastence činily, dovídáme se ze zprávy A. Rybičky, když Šafařík maje se r. 1815 odebrati na universitu Jenajskou k jmeninám příznivce a příbuzného svého Samuela Šarkaně složil báseň jako na rozloučenou: báseň ta, poněkud delší, líbila se tak, že v hojných přepisech obíhala po Slovensku a dostala se takto také do rukou spisovatele a evang. kazatele Štěpána Lešky (nar. 1757 v Kuželově na Moravě, umřel roku 1818 v Malém Kereši v Uhřích), který opis poslal příteli svému Jiří Palkovičovi, aby ji podal tiskem u veřejnost, což tento také učinil, dada ji v Týdenníku, jenž tehda v Prešpurku vycházel, 1816 vytisknouti. V dopisu k Palkovičovi praví Leška: »Ku podivení jest, že z Gemerské stolice tak znamenitý Slovák pošel, ježto již v samém mladém věku tak výborně píše. Což pak teprv můžem o něm pomysliti a čeho v naději očekávati, jestliže, jakž za to mám, staré knihy slovenskočeské bedlivě čísti bude?«

Naděj ta se ovšem vyplnila, ač ne co se týče básnění Šafaříkova; skládal sice i v Jeně básně, z nichž některé v Hromádkových prvotinách tištěny byly, ale záhy poznal, že národu svému lépe prospěje prací vědeckou než hrou básnickou. Jde to z listu jeho psaného Hromádkovi v srpnu r. 1816: »Co jsem z P... vystoupil, ani jiskry náklonnosti k básnířství nepocítil jsem, aniž, mním, se k němu přimámiti dám. Veliké příčiny mne k tomu ustanovily. Popatřte na celou literaturu naši! Jaké mezery k vyplňování! Jaké poskvrny k vymazovaní! Kolik polí nevzdělaných! A my, jichžto povinnost jest, chyby její podle hřivna každý svého vyplňovati, nevhod vlasti a nám k hanbě naposledy vždy jen básniti a — blázniti budem? Zdaliž (dle počtu) básnířů českých

není legio? A kde který zeměpisec? Kde přírodopisec? Kde hmotoslov?[1]) Kolik pak asi dějopisců? Kolik mistrů v jiných uměních? Hanba nám! pravím. Zdaliž my všickni, jenž pro vlastenectví horliti se zdáme, nejsme podobni oněm bláznivým podmanitelům, kteříž předstírajíce, že chtí národu (blaženějšímu) pomoci, vytrhše jej dobrotivému králi pod své tyranské žezlo podrobují? Chceme lidi od milování jiných lepších literatur k své, ač toho nehodné, nakloniti. Považte, příteli, této věci, an ve všech knihách našich ani snesitedlné známosti přirození dočísti se nelze. Řeč naše jest tak spanilá, tak výborná, jistě milování hodná; ale literatura, — znejme se jen k pravdě — tak jak nyní stojí, srovnaná s druhými ani toho vážení, kteréhož požívá, nezasluhuje. Pomyslte jen, vždyť bez pomoci sousedkyní svých ani jednoho poloučeného muže utvořiti nemůže. Myslím, že Vám to také k srdci půjde. Já tedy od básnění k umění zcela přestupuji, ač se to přirozeně rozumí, že v ničemž epochy nedovedu; aniž na mém obrácení vlast ničeho nezíská: ale poupostáním aspoň žádosti posloužení milé vlasti.«[2])

Od té doby se Šafařík již všecek věnoval práci vědecké, ač chvílkami přece ještě básně i v Novém Sadě skládal, jak sám Kollárovi dne 24. března 1825 psal: »Já hotuji sbírku svých básní, ale nepříznivé okolnosti mi všelijak překážejí«; tiskem jich nevydal; kam se poděly, není mi známo; avšak soudě podle toho, že ve starším věku svém nerad si těchto plodů mladistvých připomínal, domnívám se, že je v nějakém auto da fé zničil.

V Jeně zanášel se Šafařík, jak svrchu dotčeno, studiem staroklasické a čtením literatury německé a v té příčině jest velmi významné, že si nejvíce zalíbil krajnosti dramatické poesie — staroklasickou komedii a moderní drama, z oné Oblaky Aristofanovy, z této Marii Stuartku; zalíbení tomu dal výraz, že již v Jeně se pokusil, oba kusy na jazyk český převésti. Neboť píše o tom Palkovič v Týdenníku r. 1817: »Náš znamenitý a milý vlastenec P. J. Šafařík již se z Jenajských vysokých škol navrátil a dne 8. června 1817 do Prešpurku došel. Míní, nemaje ještě jistého povolání, u svého otce některý čas pobyti a Oblaky Aristofanovy a Schillerovu Stuartku, jež přeložil, ještě přehléd-

[1]) Snad silozpyt?

[2]) List ten vytištěn jest v Bačkovského Zevrub. Děj. Čes. Písemnictví p. 130. z Hromádkových Prvotin r. 1817.

nouti, než vytištěny budou.« Avšak vyšly tyto práce tiskem mnohem později a sice Oblaky jen ve zlomcích v Českém Musejníku roku 1830 a 1831, Stuartka pak celá r. 1831 v Praze. Zajímavo jest, že Šafaříkův rukopis překladu Stuartky již r. 1820 k censuře pražské dodán byl; píše o tom Kollárovi dne 10. března 1822: »Stuartka, slyším, jest ještě v censuře; jí se tedy ani po smrti dobře nevede.« Ležela tedy u censora již dvě léta a to proto, že ve Vídni imprimatur nechtěli dáti, poněvadž v ní prý se jedná o vraždě královské!

K těmto pracím básnickým družíme pojednání aesthetická, která, ač vlastně k naukám filosofickým náleží, nicméně obsahem svým k poesii se vztahují. Tu předkem jmenujeme: Počátkové českého básnictví obzvláštně prozodie (v Prešpurku r. 1818), spis mající 128 str. malého oktávu, o němž Šafařík a Palacký společně pracovali, jmen svých však neuveřejnili. Oba mladí mužové o prosodii české přemýšleli a myšlenky své o ní byli napsali, Šafařík v Jeně, Palacký v Prešpurku. Když pak Šafařík v Prešpurku meškal a s Palackým častěji po krásném okolí se procházel, stalo se, že tento jednou onomu četl své pojednání o české prosodii, které pro Hromádkův časopis byl sepsal a k němuž vlastně od Šafaříka již z Jeny pobízen byl. Šafařík slyšev pojednání Palackého byl, jak sám praví, »uchvácen horlivostí velikou« a stál na tom, aby oba se společně v dílo uvázali. Snesli se vydati spis ve formě listů a tak předělal Šafařík své Jenajské pojednání v list III., IV., VI., Palacký své v list V. a přidal I. a II.

Jak známo, zastávali se oba mladí mužové časomíry, která staroklasickým jazykům výborně se hodí, kdežto znamenitější tehdejší básníci či raději veršovci, jako Nejedlý a Hněvkovský, podle výroku Dobrovského přízvuk základem české prosodie stanovili. Přízvučná prosodie ovšem hodí se lépe modernímu básníkovi českému, ale mezi soudnými znalci nemůže býti pochybnosti, že kterémukoli antickému metrum jen časomíra svědčí; kdo na příklad staroklasický hexameter přízvukem skládati chce, ten plodí nestvůry, jakých se J. Nejedlý překladem prvního zpěvu Iliady dopustil. Oba mladí spisovatelé, Šafařík a Palacký, tvrdíce, že jediné časomíra venkoncem české prosodii sluší, hájili více než s duchem české poesie se srovnává, která v moderním básnění bez přízvuku obejíti se nemůže. Nicméně však uznati lze, že v Počátcích vane jakýsi čerstvý vzduch, jakási mladistvá odvaha,

která netoliko vřelým citem, nýbrž i vtipem útok činí na vrzavé verše, které staroklasická metra přízvukem do českých luhů přesazovaly. Do těchto kruhů padl spis Palackého a Šafaříka jako hrom z čista jasna. Mistrován tu Dobrovský a dáno naučení Nejedlému, jenž pravidla svá o české prosodii při vydání Iliady a později ve své gramatice uveřejnil, že je rozdíl mezi rythmem a přízvukem, mezi metrum říkaje logickým (jak jest na př. v němčině) a libozvučným, jehož arciť jen klasičtí a jim příbuznější jazykové užívati s to jsou, a jehož vnady a přednosti pojímati dáno jest jen krasocitnému sluchu.

Rozumí se samo sebou, že v táboře přízvučném nastalo pohoršení veliké; ulevili si spisem též v dopisech zdělaným a nadepsaným: Zlomky o českém básnictví, zvláště pak o prozodii v šesti listech (v Praze 1820). Jméno své dal k tomu Š. Hněvkovský, ale podle jizlivých a někdy i hrubých slov lze souditi, že i J. Nejedlý v tom svůj prst měl; neboť podobnými výrazy jako: nepřítel literatury české, nedouk, opice, nedoučenec, školní pravídkář, nevzdělaný, pošetilý atd. spis jen se hemží. Spis Hněvkovského šířen co možná také na Slovensku; píše o tom Šafařík dne 14. února 1821 Kollárovi: »Hněvkovského (vlastně Nejedlých Jana a Vojtěcha, zesnulého Puchmajera a Hněvkovského) listy proti »počátkům básnictví« Vám známy jsou; nebo Palkovič, jehož dvaceti spisů (mezi těmi zvláště dva buchy a tři šuchy) tam za klasické vyhlášeno, je zdarma po všem všudy světě slovenském rozesílá. Nepochybně tedy i Vás tímto klasickým spisem obdařil.«

Učení Počátkův ujímal se již z oposice proti Dobrovskému časopis »Krok«, v němž oba Jungmannové vládli; r. 1823 přinesl uvahu o »počátcích« i «zlomcích«, v níž onyno chváleny a tyto odsouzeny byly. Úvahu o počátcích zavřel těmito slovy: »Zajisté každý národní svatyně poklad milující vlastenec spisovatele požehná, že jest svůj jazyk z přízvučných a zhoubných okovů vysvobodil. A jestliže kde starý veršovec v svých hříších se ještě kochaje hlasu proti němu pozdvihne, nižádné víry nenalezne, ano za bludaře a protivníka pravdy držán bude.« Ačkoli tedy přízvuk má platnost v moderní poesii české, přece užíváním časomíry zúšlechťovala se básnická řeč česká a přivedena jest ovšem první zásluhou Šafaříkovou a Palackého, u příčině té na ten stupeň, že žádná kulturní řeč kromě češtiny tak schopna

není, umělá metra staroklasická jmenovitě ódy a epinikie Pindarovy tak věrně, tak lahodně a nenuceně do svých sadů převesti, jakož o tom Schleicher pravdivé slovo pověděl: »K překládání metrických kusů hodí se čeština výborně, poněvadž vedle přízvuku prosodii má, v níž přísná pravidla se zachovávají. Dobrým překladem klasického spisu staví se Čechovi na odiv bohatost a ohebnost jazyka jeho.«

Uznávaje metrum za ideální formu básně nepřestal Šafařík o něm přemýšleti a měl úmysl, celou metriku sepsati, jak o tom psal Kollárovi dne 21. ledna 1824: »Známa-li Vám báseň epická Ivan od Rokosa? Na mém exempláru Kroka sv. IV. doložil Jungmann po straně: hexametrem. Nevím, rozumí-li hexametr časoměrný či ten starý tonický. Jestli časoměrným psána, račte mi ji objednati — k budoucí mé metrice.« Ale nedokonal práce té jako mnoho jiných, od kterých návalem prací jiných odvrácen byl; jen několik myšlenek o tom projevil a sice předkem v pojednání v Kroku 1823 tištěném »Výtah z řeči při začetí čtení metrických v . . e l. 1819«, jehož obsah vrcholí v tom: zvuk co zvuk sám sebou není předmětem aesthetického zalíbení; teprvé když idealní forma vyvinutá v podobě času, za jistými zákony, jichžto kořen hluboce tkví v původním ústrojí člověka, ke zvukům přistoupí a je v celost pojme, vzniká to, co v umění básnickém krásné jest; není tedy možné utvořiti svrchovanou krásu básnickou bez dokonalé známosti zákonů, za nimiž se přirození zvukové v době času, v tomto tvořidle svém, zobrazují; zkrátka, krása formy básnické záleží na rythmu a rythmus zakládá se na zákonech metriky. Do obou těchto prací náleží též Šafaříkovo pojednání o hexametru téhož roku v Kroku uveřejněné, o němž v poznámce praví, »že náleží jako malá částka k celku většího díla, v němž metrické umění v systematický okres pojato jest«; za příklad dobrého hexametru podle pravidel tam vyložených dává tamtéž (sešit II. str. 33) převod svůj Theokritovy selanky třetí. Do toho oboru náleží konečně »Ohledy metrického veršování illyrských Slovenův« též v Kroku na r. 1836 uveřejněné, které panegyrikem na českou řeč začínají: »K největším ozdobám řeči české přináleží bezodporně i schopnost její k následování rozličných metrických a rythmických forem, jiným buď starým buď novějším jazykům obvyklých. Když básníci jiných novějších národův a jazykův evropských anebo jen pouhých

rýmův užívati přinuceni jsou, anebo pustí-li se za starými Řeky a Římany, jen zdaleka, časoměru na přízvuk zaměníce, za nimi poletovati smějí, český pěvec dle potřeby i libosti zde v slavičím rýmu za Petrarkou, tam v hromozvučném šestiměru za Virgiliem směle se vznášeti může. Neoceněná zajisté jest tato mnohotvárná libozvučnost, ohebnost a živá pramenitost řeči československé. Její to dar, že jako české pole i hory kvítím i rudami téměř půl světa oplývají, tak české básnictví umokvěty nejvzdálenějších století i národů v domácí své zahradě spojiti i obnárodniti může. Avšak i zde, jako v každém jiném umění, neméně na zkušené umělosti básníka, nežli na výbornosti nástroje záleží.« Hlavní tresť však pojednání jest ta, že illyrský jazyk výtečně se hodí k prosodii časoměrné, při čemž Šafařík pro domo sua se ohlídl na recensenta jeho historie slov. literatur ve Wiener Jahrbücher t. j. na Dobrovského: »Jest nám tedy srdečně líto, že ctihodný p. recensent to, co jsme tam s dobrou rozvahou a s příslušnou měrou o časoměře vzhledem na illyrské nářečí ponavrhli, tak nelaskavě snížil, nazývaje beze všech průvodních důkazu snářstvím a hýblaty, což přece z podstaty věci čerpáno. Vždyť Illyrové, jak každý vidí, mnohem dříve časoměry užívali, nežli spisovatel hist. lit. světlo tohoto světa uzřel; kterak tedy je mohl výmyslky svými zblázniti?« K esthetickým pojednáním Šafaříkovým čítáme také o Aristofanovi a jeho oblacích v Musejníku na rok 1830, v němž o řecké komédii a o Aristofanovi zvlášť pojednává.

K pracím Šafaříkovým do oboru poesie náležitým připočísti dlužno také jeho spolupůsobení při sbírání slovenských národních písní, které Kollár pak vydal. Začal písně národní již záhy sbírati, jak sám dne 10. března 1822 Kollárovi píše: »Arci jest jich u mne již tolik, co by jich na vůz bráti mohl; ale jest tu jen přece podle mého zdání mnoho plev a zrna málo. Především tedy by se to všecko procéditi musilo, než by se co z toho jiným podalo. Já jsem se do toho již jednou byl oddal; ale potom pro jiné práce opět upustil. Mezitím mě pozorování účinků podobných prací a sbírek národních zpěvů a písní, zvláště vydání srbských, k jinému smýšlení přivedlo . . . Nenaleznou-li se slepí následovníci, kteří to za heslo držeti budou, aby psali, jak lid mluví, jako kdysi Bernolák. Což Bůh uchovej . . . Buďte ujištěn, že já předsevzetí Vašemu nikterak překážeti nebudu a jestli by se Vám líbilo vydati ty písně a zpěvy, já Vám milerád sbírku svou, tak jak jest,

pošlu.« Viděti jest z toho listu, že Šafařík nerad do práce té se dával, ač z přátelské lásky ke Kollárovi látkou a později také radou svou přispíval. Radí mu dne 2. února 1823, aby do předmluvy nebral pouze věcí písní samých se týkajících: »Toto vydání písní má jen příležitost býti k jiným věcem, jichž bychom pohodlně svým Slovákům a Slovanům říci mohli.« A skutečně jest předmluva k prvnímu svazku, kterou Kollár sepsal, tak znamenita, že ji Šafařík nadšenými slovy schvaloval. Radil mu pak dne 24. dubna 1824, aby na titulním listě jména vydavatelů nezamlčel: »Nedopustí-li Vám outlejší položení Vaše a spojení s kněžstvem jména Vašeho těmto světským marným písněm předložiti, vyložte na tituli směle »sebrané a vydané od P. J. Šafaříka, Jana Staršího (či jak sebe jmenovati chcete) a Jana Blahoslava (Benedicti)«. Tak vyšel první svazek: „Písně světské lidu slovenského v Uhřích. Sebrané a vydané od P. J. Šafaříka, Jana Blahoslava a jiných. V Pešti 1823.« Druhý svazek pak s předmluvou od Šafaříka 1827.

Ve studiích esthetických a zanášením se s poesií hledal Šafařík patrně zotavení po namáhavých pracích vědeckých, jimž po výtce čas a síly své věnoval. Vědecké tyto práce rozvrhnouti lze podle obsahu jich na práce 1. historicko-archaeologické, 2 literárně-historické a jazykozpytné.

Co se týče prací historicko-archeologických, čítáme k nim předkem díla jeho Ueber die Abkunft der Slaven, Starožitnosti Slovanské, spisy o Hlaholici, pak práce rozličné, jež do oboru pomocných věd historických náleží.

Nepochybuji, že ku sepsání děl o původě Slovanů a starožitnostech slovanských nevznikla v něm myšlenka najednou, nýbrž že několikaletými studiemi znenáhla v něm se ujímála a dozrávala, kdežto k sepsání dějin literatur slovanských již v Jeně rozvrh si byl učinil. Přišed do Nového Sadu umínil si země turecko-slovanské, v nichž kdysi také kus římské a řecké historie se odehrál, ve příčině geografické prozkoumati, přesvědčiv se, že mapy francouzské a německé o těch zemích velmi bídny a nespolehlivy jsou. Sám se pronesl o tom v listě k J. Kollárovi r. 1826: »Bohužel všecky mapy země turecké jako ve snách jsou pracovány. Vyjma Hranice a cestu z Bělehradu do Cařihradu ostatní všecko vzato z povětří.« Dobrou při tom se spravoval myšlenkou, že, má-li se najíti jistota a pravda, vycházeti jest od

známého a znenáhla do oboru známého shrnovati to, co posud bylo pochybno, záhadno a neznámo. Již roku 1823 žádá Kollára, aby mu v Pešti objednal speciálné, úplné mapy jmenovitě Rusi, Polska, Slavonska, Chorvatska, Dalmacie, Srbska atd. a r. 1825 zvěstuje témuž: »Vyhotovil jsem ovšem mapu Serbie a Bosnie, protáhnuv hranice do půl Makedonie a Bulgarie; ale musím ji přes zimu ještě zdokonaliti. Vuk mi píše, že právě nyní dává řezati novou mapu Serbie, ale to nebude mé na škodu. Z mé se za jisté nejen Vuk, nébrž i jiní map skládači něčemu naučí, jestli chtíti budou[1]). Srbští historici — sám Raič i Engel — tapali ve tmě, že nemohu pochopiti slabost rozumu těchto vyhlášených historikův. Gebhardimu přišlo na mysl z Braničeva zpraviti Pančevo; to hned Raič i Engel zpívali po něm »Braničevo ili Pančevo!!« Ohé! Já jsem už aspoň sto starých měst a míst v historii srbské našel a určil, o kterých Raič, ač právě sám byl in monte Athos (ale tuším zavázanýma očima prošel Srbskem), a po něm Engel, psali, že jsou byly »neizvjestno.«

Podobně žádá r. 1826, aby mu Kollár dal zprávu o mapě od Riga zhotovené, a táže se, jestli na té mapě Makedonie, Thracie, něco z Bulgarie, Serbie, Albanie, a několik dní později (20. února) píše mu: »V Turecku více kmenů slovanských, než se Vukovi a Kopitarovi snívá . . . Kdo by byl hledal v Dupindži, Strobu, Bataku atc. Slovanův! Lopin ex graeco est indigenis Slavis Lubin, Ljubin, immo et Vidin corruptum ex Budin. Budin sunt plures in Hercegovina. Ergo Buda slavicum est. Ale v »Dubnici, Ostrově, Potoku« (jsou to pravá jména těch slovenských měst v Makedonii) jich hned najdete. A 30. března téhož roku píše opět Kollárovi: »(V Turecku) sama města mají všudy slovenská jména, turecká na mapách jsou nejvíc vymyšlena . . . V Makedonii ex graeco město na mapách Kjuprili slove Veles, Istib, Astibo, slove Štíp, Demirhissar slove Železnec« etc.

Chtěje na jisto postaviti geografická jména měst, řek a hor v nynějším Turecku poznal, že vedle pramene živého t. j. vedle řeči lidu čerpati jest z pramenů psaných t. j. ze starých klasikův a středověkých řeckých a latinských spisovatelů, a tak se mu původní geografické studium rozšířilo ve studium historické, které

[1]) Mapa ta však není vydána, ani »popis polednoslovanských zemí«, který Šafařík v době té zhotovil. Obě práce jsou v jeho literární pozůstalosti v rukopise.

jej vedlo ke pramennému badání ve staré historii Slovanstva. A v té příčině jsou dopisy jeho ke Kollárovi náramně důležity; vidíme z nich, jak v badání pokračuje, jak jednotlivá slova geografická v něm rozžíhají světlo, po kterém dále se bera konečně těch podivuhodných výzkumů se dobral, kterými jméno své jako první zkoumatel starožitností slovanských na věky oslavil. Již 2. února roku 1823 píše Kollárovi: »Mne teď zajímají filologická a historická studia«, a r. 1824 dne 1. ledna: »V hájech historie známých Vám kmenů pořád pokračuji a hloubám; každou chvíli se nové pole před očima otvírá; jest naděje hodného výdělku.« Sbírá materialie k politické i literární historii Srbův a Bulharů a myslí na to sepsati »pomalu historii Slovanů v Turecku«. Čím dále rozšiřuje se obzor jeho: »já nepřestále v obrovské své práci pokračuji; všecky mé myšlenky sem jsou obráceny, kde se mi nový svět otvírá« a ujímá se v něm tušení, že práce se mu podaří: »Tato čerstvá ratolest«, píše dne 6 srpna 1826 Kollárovi, »stromu našeho lepšího světla hodna — a bude, bude ho míti.« Znenáhla spořádá material a tím vystupuje v duchu jeho obraz díla, v němž látku sebranou spracovati chce: »Díky Bohu«, píše 8. února 1827 Kollárovi, »mám už tolik materialu, že se mi v tom nikdo v Evropě vyrovnati nemůže, hlavně proto, že jsem odkryl neznámé posud věci z oněch krajin. Nyní jen času a síly třeba, to všecko redigovati. K topograficko-geografickému oddílu učinil jsem z letopisců byzantských a jiných středověkých výpisky pět malých foliantů. Budu li s tou částkou hotov, má následovati historická. Ale to všecko ještě v lůně božím.«

Zde máme naznačen plán, který potom Starožitnostmi ve skutek uveden jest. Ale roku dotčeného 1827 ještě nebyl zralý; neb píše dne 1. března Kollárovi: »Moje geographumena ještě v žádném jazyku nejsou psány. Posavad jsem jen in excerptis, jichžto již pět foliantův. Jest tam tolik řečtiny, latiny, slovenčiny, kolik němčiny. V kterém jazyku má geographumena do tisku přijdou — ač přijdou-li kdy — to závisí od nakladatele.« Ale právě tehda rozbřeskla se mu pravda důležitá, na níž potom nejstarší historii Slovanstva založil. Píše totiž dne 18. máje 1827 Kollárovi: »Na tom slově slovensky, na tom jediném slově visí celá starožitnost našeho kmene, kterou jsem já štastně vynašel anebo raději odkryl a časem svým ukáži. Teprv nyní budeme

Nestorovi a Prokopovi rozuměti, kladoucím nejstarší Sloveny na Dunaji. Mám i o 200 let starší svědectva o národu slovenském než jsou Prokop a Jordan a nebudeme napotom praviti: Prokop a Jordanes první o Slovanech zmínili... Mně se při pokračování v geogr. badaninách tu i tam zrno historické naskytuje.« A 30. máje téhož roku: »Mně se zdá, že za starodávna i třetí ještě kmen byl, u cizozemců Vend, Ant, jehož domácí jméno se snad ztratilo. Sed de hoc nihil adhuc scio.» Nejdůležitější však zprávu dává Kollárovi dne 21. července 1827: »Zvěstuji Vám radost velikou (čtěte přiloženou cedulku) a radujte se všickni se mnou společně. Tuto neslýchaně vážnou pravdu, která brzo novou epochu v naší staré historii počne, jsem náhodou, nic takového neobmýšleje, odkryl. Nemyslite, že Nestor v této důležité věci mým jediným svědkem bude. Mám já na to i jiných: mám i takových, proti nimž ani brány pekelné nic neodolají. Už napotom pevnou naši historii s Herodotem počínati budeme. Toulaje se sem tam po geographumenis přišel jsem náhodou na světy, o nichž se nám posavad nesnívalo.« Míní zde důležité pro starožitnosti slovanské místo v díle Herodotově IV. c. 108, kde ctihodný otec historie zprávu dává o Budinech, jež Šafařík v Starožitnostech str. 156—164 za kmen slovanský usvědčil.

Ze studií těchto upevnil se v Šafaříkovi názor, že Slované ve starém Illyrikum a v Moesii čili na poloostrově thracko-illyrském již od nejstarších dob byli usedli a že nikoliv v VI století po Kr. tam se přistěhovali. Tento názor tak mocně v něm utkvěl, že, když Kopitar, který o tomto mínění Šafaříkově slyšel, důrazných na tu věc důkazů žádal, příteli Kollárovi psal dne 24. září 1827: »Kopitar pořád dotírá a žádá schlagende Beweise de Slavis in Illyrico et Moesia ante sæculum VI. a praví vulgaria et scio et negligo. Jemu tedy v této věci nemůže býti spomoženo. Schlagende Beweise může jen mathematika dáti, já jsem spokojen, jestli jen největší k víře podobnost dosáhnou. Bože dobrý, kdo by v takovém temnu starověkosti všecko zračitě na odiv přivésti mohl? Kde historie mlčí, tam jsou jiní rovně hodnověrní svědkové starožitnosti. Já za to mám, že jsem nalezl klíč k tajemství naší prastaré historie a že na pravé cestě jsem. Cesta tato sice, aby ji člověk dokonal, potřebuje celý věk života.« Cestu tu nalezl topografickými studiemi, na základě kterých soudil,

že, kde v krajinách nyní Slovany obydlených již ve starších dobách před Kristem jména nezáporně slovanská míst, řek a hor se přivádějí, tam také již v době před Kristem Slované žili, zvláště když veškerá osnova a celé pásmo dějin takovému mínění se nepříčí a nepřekáží. Praví v té příčině v listě dne 24. září 1827 Kollárovi daném: »Jest to věru divná věc, že nejstarší topografická jména v Illyriku a Moesii slovenská jsou, a sice ona jistá, která po celém slovenském světě, ku př. Lab řeka a město v dnešní Serbii (zpomíná se už 700 let před Kristem), Niš řeka a město v Bulgarii a Niš ve Slezsku, Cetinja řeka v Dalmacii a v Polsku, Serdika slula po věky u Slovenův a sluje až podnes Sredec, jen Turci a Řeci ji zovou Sophia od chrámu; leží ve středi mezi třemi řekami, největšími vrchy v celé zemi, u prostřed krásné roviny, na pomezí čtyř starodávných krajin: Thracia, Macedonia, Dardania a Dacia; srovnej Sreda, Středa v jiných slovenských krajinách. Tierna, dnes Črna, nacházíme už také v II. století.«

První příležitost, kde svých historických, topografických a geografických studií čili, jak je nazval, svých geographumen užiti mohl, naskytla se, když vyšel spis Lorence Surowieckého († 9. června 1827): Sledzenie początku narodów Słowianskich 1824. Porovnávaje totiž výzkumy důmyslného badatele polského s výsledky svých vlastních studií a badání poznal, že prací onoho sice rozhodný krok učiněn k lepšímu, avšak že při díle jeho doplňkův a oprav zapotřebí jest, kteréžto doplňky a opravy k němu přičiniti si umínil. Měly vyjíti v řeči české a zároveň s tím u výtahu německém ve Wiener Jahrbücher, jak o tom dne 25. října 1827 Kollárovi psal: »Píši kritiku a doplnění na Surowieckého: o starých Slovanech. Rozličné příčiny pohnuly mnou. Sebral jsem materialia ad geogr. Thraciae et Illyrici, jichžto spořádání celý věk člověka vyhledává. Netroufám si už, abych to kdy dokončil. Při tom šťárání a badání jsem natrefil na takové věci, o kterých směle říci mohu, že by škoda bylo, kdyby se mnou zahynuly. Větší jich část s sebou nosím. Pročež náhliti musím, abych se s tím sdělil. Učiním to v pojednání v české řeči; poněváč ale i Kopitar všelijak dotírá a nastoupá, může se státi, že výtah z toho jedním časem i do vídeňských Jahrbücher dám. Co se kritiky týče, ta ovšem nebude vyvracující, ale více potvrzující a rozšiřující. Jednu otázku rozhodneme najisto, o které Surowiecki

pochyboval: zdali lidé slovenského kmene před Prokopem (550) byli v Thracii a v Illyrikum? Naději se, že to, co já povím, bude nové a i neočekávané.« Avšak čím více do práce kritické se zahloubal, tím rozšířenější se stávalo pojednání a dorostlo toho objemu, že potom jako samostatný spis jsouc vydáno 212 stran oktávových obsahovalo. Při místnějším probírání díla Surowieckého totiž se přesvědčil, že náhledy jich obou více se různí a rozcházejí a maje takto odchylná mínění svá odůvodniti bylo mu také práci kritickou rozšířiti. Píše o tom dne 10. března 1828 Kollárovi: »Mé dodatky, má kritika Surowieckého vlastně všecky jeho historické věty vyvracuje. Já pojal národ náš s vyššího stupně ohledu; jeho starožitnost, jeho velikost, jeho prastarost v Europě jsou u mne už ne záhadky více, nikoli, já o tom všem téměř s mathematickou jistotou přesvědčen jsem. Bohužel, že nešťastný osud nedopustil vystaviti mi celý systém. Já prošel jen národy venedické, illyrické, sarmatské. Národy vandalské a lygické jiným zůstaviti musím, mne šťastnějším.« S prací byl hotov začátkem června a tak vydán spis Ueber die Abkunft der Slawen nach Lorenz Surowiecki. Ofen 1828, německy a to z příčin, které jsme svrchu již položili.

Hlavní výzkumy Šafaříkovy v tomto díle složené lze shrnouti v tato slova: Slované náležíce k plemeni indoevropskému jsou jako Germani, Řekové, Latiníci prabydliteli v Evropě; sídleli od nejdávnějších dob v krajinách rozsáhlých mezi Jaderským, Černým a Baltickým mořem, byli však za rozličných dob z některých krajin skrze Skythy, Kelty a Germany vytlačeni. Původní jich domácí jméno bylo Srb, jiným však národům sluli Antové, Venedové, Veneti, Heneti, Sarmati; Sarmati tedy jakož i staří Illyrové, Triballi, Krovizi, Veneti na moři Adriatickém, v Armorice, v Belgicku a Britannii, pak Budini, Herodotové, Sudini, Karpové atd. byli plemene slovanského. Od Surowieckého liší se hlavně tím, že Skythy považuje za národ geneticky samostatný, nikoli pak za příbuzný ani Germanům ani Slovanům ani Keltům, pak že Sarmaty prohlašuje za Slovany, kdežto Surowiecki je počítal ke Germanům. Nelze se diviti, že pro zapletenost jmen Skythia, Sarmatia u starých geografů vzhledem k těmto dvěma národům tak veliká různost učených mínění panuje; někdy jména ta berou se v genetickém, někdy pak v geografickém smyslu, tak že národové všichni Skythii a Sarmatii obyvavší tím jménem

slovou a to ještě v té době, když genetických Skythů a na díle i Sarmatů již nebylo. Proto také Šafařík mínění své v Abkunft der Slawen o Sarmatech pronešené (str. 77—112) znamenitě zúžil ve Starožitnostech praviv tam na str. 302: »Již ve starším o pojití Slovanů sepsaném pojednání národy sarmatské Roxolany, Jazygy a Alany od Slovanů náležitě jsem oddělil ... než co do jména Sarmat jsem od pravdy se uchýlil pokládaje za to, že by ono původně prastaré kmene našeho jméno Srb bylo od Řeků do slova Sarmat přejinačené a na onyno cizojazyčníky t. Roxolany atd. jen zeměpisně přenešené. Nyní po lepším věci té vyšetření jsem se přesvědčil, že obě slova co do původu, kořene a významu svého jsou docela rozdílná ... Avšak musí-li třebas napotom všecka naděje a žádost stotožnění dřevních Sarmatův a Slovanů z pravdivé historie konečně vymezena býti, dějiny Sarmatů přece ohledem na starožitnosti slovanské zůstanou vždy důležité a všelikého uvážení hodné. Slované nejen ode dávní neznámé doby sousedili se Sarmaty, ale i některé větve těchto mezi oněmi stanoviště své rozbily a blízké lidi slovanské, jakž se domýšleti lze, po několika století buďto v poplatnost sobě uvedly, buďto aspoň nájezdy svými sužovaly a nepokojily.«

Viděti z těchto slov, že Šafařík r. 1837 jiného nabyl náhledu než ho roku 1828 měl, ač novější někteří zpytatelé dějin a to nejen slovanští, nýbrž také cizojazyční navracují se k slovanskosti Sarmatův, tedy k náhledu, jejž Š. o té věci původně měl. Rovněž obmezil také v Starožitnostech názor svůj o Venetech, které v Abkunft d. Sl. všecky za Slovany prohlásil, že nejisto, zdali Venety v Armorice a v Britanii za kmeny slovanské považovati se mají. Podle našeho soudu je téměř úplně jisto, že Venetové na Adrii byli Slované, a uváží-li se, že Bodanské jezero, t. j. horní jeho část u Mely slula Lacus Venetus, lze půjčiti, že toto jezero bylo spojidlem mezi adriatickými Venety a armorickými; za to ale velmi nejisto jest, zdali Venetové v Britanii byli původu slovanského. Neboť slova anglická, která Šafařík v Abkunft der Slawen strana 69 ze slovanštiny odvozuje, lze, a to při některých případněji, z keltického nebo staroněmeckého jazyka odvoditi, na př. to beat odvozuje Š. od slov bíti, ale odnáší se to slovo také k anglosaskému beatan; to dap totožní Š. se slov. topiti, ale odnáší se také ke goth. daupion, staroněmeckému taufian atd.

Nejradikálnější náhled vyslovil Šafařík tím, že Slovanům jako prabydlitelům také balkanský poloostrov přivlastnil tvrdě, že slovanští kmenové tam vedle jiných cizojazyčných od nejstarších dob žili. Vyvrátil ovšem běžné do jeho doby (1828) mínění, podle kterého na základě zprávy Konstantina Porphyrogenety příchod slovanských národů do těch krajin se kladl do r. 639 po Kristu. Š. přivedl důkazy z r. 515—534, pak z r. 469, že tehda již v těch krajích Slované byli; avšak tvrzení své, že Slované tam prabydliteli byli jako na př. Thrakové sami, dostatečnými důvody nepodepřel, ač ovšem pravdě se přiblížil více než ti, kteří příchod Slovanův do těch končin do VII. stol. ustanovují. Neboť kromě starších zpráv od něho přivedených jsouť ještě starožitnější, a sice nepochybně slovanská jména míst a hradů na římských itinerariích z polovice IV. století, tak že jádro jeho myšlenky, podle které Slované na tom poloostrově na všecek spůsob dříve bydleli než od VII. století, dostatečného odůvodnění dochází, a možná dost, že jeho tvrzení v plném obsahu za pravdu se uzná, až do onoho víru národů, kteří na tom prostranství těkali, větší pořádek se uvede. Ukazuji jen k jménu Stari Vlah, kterým Srbové část starého pohoří Skordus nazývají. Kdyby aspoň někteří kmenové slovanští již v té době, kde ještě Keltové (Scordisci) v balkánských krajinách vládli, tam nebyli sídleli, a kdyby se tam byli dostali teprv několik století po vyplenění Keltův, kterak by ono pohoří byli Srbové mohli pojmenovati Stari Vlah?

Dílo Šafaříkovo obrátilo všeobecnou pozornost na sebe, nikoli jen pro novotu náhledů tam pronešených, nýbrž hlavně pro sečtelost v pramenech, pro kritického ducha a pro vřelost a hlubokost přesvědčení, jež v něm se jeví; a že jmenovitě němečtí učenci si přivykli na Slovanstvo jinýma očima hleděti, než do té doby se stávalo, a že v badáních svých ustavičně již zřetel k staré historii slovanské jako s německou úzce souvisící obraceli, to jest zásluhou knihy té.

Zabrav se jednou do studia tak rozsáhlého, jako jest stará historie Slovanův a uved do svého materiálu nashromážděného určitější pořádek neustal již od práce té, nýbrž věnoval se jí všecek, ač se domýšlel, že by Kollár dostatečnější k práci té byl než on; neboť psal mu dne 20. prosince 1827: »Vy pište starožitnosti slovanské.« Chvála Bohu, že Šafařík sám při práci té zůstal a že Kollár v ni se nedal! Kollár sice byl veliký básník,

ale básnil také, kde pitevný nůž kritiky místo lyry v rukou míti měl.

Šafařík začal po vyjití spisu o původě Slovanů veškerý sebraný materiál svůj pořádati; píše Kollárovi dne 21. února 1828: »Chtěl bych především, co jsem z geografie a historie ku starožitnostem našim sebral, spořádati, aby aspoň tato částečka nezahynula.« Považoval spis r. 1828 vydaný jen za předchůdce většího díla a vida před sebou práci tak ohromnou chtěl míti Kollára aspoň za pomocníka, jemuž 11. září 1828 psal: »Nebylo-li by dobře, kdybychom se nějak s tou prací podělili, kdybyste Vy celou tu část starožitností našich o veřejném a domácím životě praotců, jich náboženství, obyčejích a mravích atd. převzali, já pouze historickou o jich sídlech, stěhování atd. Třeba na to celý život vynaložiti. Mé pojednání (t. j. Abkunft der Sl.) jest jen praecursor.« Pokud byl v Novém Sadě, sbíral ustavičně, a ob čas dává Kollárovi zprávu, že nové věci nalezl a že materiálu pořád mu přibývá. Rychlejším postupem však pokračovala práce teprvé, když se r. 1833 do Prahy byl odstěhoval. Brav radu s Frant. Palackým vlastně v Praze na osnově celého díla se ustanovil a ob čas některá pojednání k staré historii Slovanů se vztahující v Musejníku uveřejňoval; tak Přehled pramenů staré historie slovanské, 1834; O národech kmene litevského; O národech kmene skytického; Přehled národních jmen v jazyku slovanském, 1835.

Dopisy Šafaříkovy zasílané k Pogodinovi zachovaly nám velmi zajímavé authentické zprávy, kterak práce, již arcidílu svému, Starožitnostem slovanským, věnoval, pokračovala a jakých nesnází mu překonati bylo, než tisk dohotoven byl. Tak mu píše dne 2. října 1835: »Moje dějiny Staroslovanů dám sice teprvé začátkem máje 1836 do tiskárny, ohlášení však již vyjde začátkem února. Dotud mám ještě herkulské práce překonati; několik oddílů jest ještě nedokončeno; škrblím s každou hodinou.« Také dne 2. února 1836 stěžuje si, že práce ještě dokonána není: »O tisku svých dějin čili raději starožitností slovanských Vám ještě nic jistého psáti nemohu; potrvá to ještě chvíli, než s rukopisem úplně hotov budu. Při spracování posledních oddílů namanuly se mi znamenité nesnáze a jest mi nyní mnoho věcí přepracovati.« Podobně 20. března 1836: »rukopis dohotoviti bude mě státi ještě mnoho času a námahy. Některé částky mám posud jen ve vý-

piscích. Zameškal jsem se více, než-li jsem očekával a si přál. Musím sebrati všecky síly, abych přišel ku předu... Toužebně očekávám na slíbenou pomoc knihami. Na Vás a Vašich Moskevských přátelích nyní visí, zdali práce má, zvláště co se týče severních Slovanů, v dokonalé spůsobě vyjde či nic. Všechno i nejnepatrnější (podle zdání), cokoli mi pošlete, bude mi užitečno. Znáte spůsob mé kombinatorské mosaikové práce. Z tisícerých pramenů čerpám materiál, živinu a světlo. Stáří, jež se našim pramenům nedostává, jest nám objemem jich nahraditi. Nelze Vám ani mysliti, jak na př. slova veletъ, volotь (gigas), děj (victor) atd. nesmírně důležitými pro mě se stala.«

Ne menší starosti jak s dokončením rukopisu měl, kterak peníze na náklad si opatřiti? Měsícem únorem rozesílal pozvání k předplacení, ale do 20. března neměl ani jednoho předplatitele. Museum, které tenkráte na slovník Jungmannův platilo, odebíralo 200 exemplárů pro zakladatele (majíc $^1/_4$ pct. rabat), což ani $^2/_3$ útrat tisku nehradilo. Tu, jak svrchu již dotčeno, posláno mu Pogodinem z Ruska 500 rublů, kterými podporován Š. bezstarostněji tisk začíti mohl: »Bez této podpory,« píše dne 23. máje 1836 Pogodinovi, »byly by mi nastaly nesnáze, že bych spis tak brzo nemohl do tisku dáti.« Když konečně náklad aspoň na první sešit byl pojištěn a Š. rukopis do tiskárny dáti chtěl, viděl, že tiskárna, s kterou vyjednával, není s to, aby tisk převzala; píše 4. července 1836 Pogodinovi: »Dílo mé nyní, co jsem všecky překážky překonal, rychle se tiskne; první sešit zde již 1. srpna se vydá. Měl jsem s tiskárnami kříž. Po pětiměsíčném běhání a naléhání přesvědčil jsem se toho dne, kterého jsem rukopis do tisku dáti chtěl, že tiskárna, s kterou jsem vyjednával, mě hanebně napálila, tak že jsem tisk jiné, k tomu nepřipravené svěřiti musil. I pomoc musejní na tisk se zadržela, ale vyplatí se později. Nedivte se tedy, pravím-li Vám upřímně, že, nebýt Vaší podpory, Starožitnosti by se letos nebyly tiskly.« Post tot discrimina rerum byl tedy, jak Š. dne 7. srpna 1836 Pogodinovi píše, první sešit Starožitností dne 1. srpna dotištěn a dne 5. srpna v Praze vydán; zároveň mu ohlašoval, že druhý sešit vyjde 1. října 1836 a třetí 1. ledna 1837. Také odbyt byl lepší, než Š. očekával; neboť jak v témž listě píše, musil počínajíc od desátého archu počet rozmnožiti a 1. sešit znova podruhé tisknouti; tisklo se 1000 exemplárů. Nicméně však přišel s útratami v nesnáze; když

třetí sešit obsahující archy 20—30 koncem prosince Pogodinovi poslal, stěžuje si opět: »Vydáváním Starožitností uvalil jsem na sebe veliké starosti; příjem nehradí posud vydání. Upřímně Vám vyznávám, že by bez Vašich a přátel Vašich obětí Starožitnosti ani nevycházely. Museum platí za ty zakladatele, kteří knihu mou odebírati chtějí, polovici t. j. 25 krejcarů stříbra za sešit, tak že zakladatelé sešit za 25 kr. stříbra dostávají. Avšak z 430 zakladatelů přihlásilo se k odebírání jen 188, kdežto já jsem aspoň 400 očekával... Nicméně doufám, že s pomocí Boží tisk až do šestého sešitu dovleku t. j. do konce prvního oddělení. Ostatek — se neví. Nemožným nikdo povinen není!« Pogodin radil, aby Šafařík se obrátil na ruskou akademii o pomoc, což učiniti Šafařík se však rozmýšlel; píše v příčině té dne 22. dubna 1837 Pogodinovi: »Akademii ruské jsem již v lednu poslal výtisk Starožitností, sešit I—III... mám-li však akademie za pomoc žádati, jak radíte, jsem ještě na rozpacích... Do šestého sešitu t. j. do konce prvního oddělení jaksi se proderu; pak uvidíme, kterak věc dále posunouti.«

Čtvrtý sešit vydán v dubnu, pátý koncem máje; ale tu vyšel nervus rerum gerundarum; pomoc, kterou Pogodin již 9. února 1837 ohlašoval, nepřicházela. V nesnázi té psal Šafařík mu dne 23. máje 1837: »Od 9. února jsem ani řádku od Vás nedostal; znepokojuje mě to tím více, že jste mi ohlašoval poukázku na 500 rublů k uhrazení útrat tiskových, které jsem posud neobdržel... Jest-li možno, velice byste mě potěšil, kdybyste mi nabízených 500 rublů brzo poslal jako půjčku, kterou vrátím, až poměry mé se polepší. Mám totiž starost, jak zapraviti útraty za šestý sešit Starožitností, a tento sešit nesmím odkládati; jest on ukončení prvního svazku obsahující také tytul, předmluvu, přílohy a rejstřík.« Pomoc slíbená došla Šafaříka dne 7. července, jak z listu Šafaříkova daného Pogodinovi dne 18. července 1837 jde: »Tím jest pojištěno, že Starožitnosti ještě v tomto létě dotištěny budou; nebo bez té pomoci nebyl bych mohl nikterak šestý sešit v tomto roce vydati. Čtenáři mé knihy se dovědí, čím já a oni jsme Vám povinni. Patnáctého září, doufám, tisk prvního svazku úplně hotov bude.« Šestý sešit vydán okolo 20. září, jak Šafařík dne 6. srpna Pogodinovi ohlašoval, jemuž začátkem října sešit ten skutečně již poslal. Ohlašoval také Pogodinovi dne 18. července 1837, že k dílu svému dvě historické mapy přičiní,

které prý však později vydány budou; ale nevyšly jako mapa Srbska.

Mezi tiskem staral se Šafařík také o překlady díla svého do cizích jazyků, kteroužto myšlenku v něm Pogodin vzbudil. Již dne 20. března 1836 píše Pogodinovi: »Pokud české vydání světla nespatří, nelze na německé mysliti. Dříve musí býti tisk českého pojištěn; pro německé nalezne se pak snadně nakladatel. Kdybych nyní již německé vydání ohlásil, nedostal bych na české ani předplatitelů.« Roku 1839 žádal ho Pogodinem Kunik, jenž biblioteku překladu slovanských spisů v němčinu vydávati a se Starožitnostmi začíti chtěl, aby Šafařík svolení k tomu dal, načež dne 22. listopadu odpověděl: »Lituji, že přání p. Kunikovu vyhověti nemohu. Zdejší profesorové Svoboda a Koubek chtějí německý překlad Starožitností zhotoviti, k čemuž jsem již dávno svolil, a tedy slibu rušiti nelze. Slyším právě, že nalezli v Praze nakladatele, kdežto nejznamenitější nakladatelé v Německu se zdráhali.« Ale německý překlad pořízený od Mosiga a Wuttke vyšel teprvé 1843—1844 v Lipsku. O ruský překlad dbal Pogodin, an Bodjanskému, jenž v práci tu se uvázal, raden a co do věci pomocen byl. V té příčině píše mu Šafařík, jenž si přál, aby Pogodin sám překlad pořídil, dne 23. máje 1836: »Prosím Vás, jestli jen poněkud možno, osvojte si český jazyk tak, abyste moje Starožitnosti hned jak vydány budou na rusko převésti mohl. Německé vydání se něco opozdí. Za nejdůležitější věc však považuji, aby dílo mé dobře, správně a úplně v ruštinu se přeložilo.« Proto píše opět dne 24. října 1836: »Ruský překlad podle českého originálu učiniti se musí a proto Vám při pochybných neb nesnadných místech pomáhati chci.« Mimo Bodjanského chtěli také Meglicki a Preis Starožitnosti přeložiti, ale ustali od toho slyševše, že Bodjanski již v tu práci se uvázal, jehožto překlad 1838 v Moskvě vyšel. Roku pak 1840 dává Šafařík Pogodinovi zprávu: Bońkovský převedl mé Starožitnosti na jazyk polský a tisknou se u Stefańskiho v Poznani. Překlad polský vydán v Poznani roku 1842.

Snovav osnovu ku Starožitnostem měl Šafařík úmysl dílo své složiti ze dvou svazků; první svazek skutečně vyšel podle plánu původního, druhý však, jenž obsahovati měl vylíčení mravů a spůsobů Staroslovanů v životě privátním i veřejném, tedy povahopis, náboženství, právo soukromé, veřejné i mezinárodní atd., na světlo vydán nebyl pro všelijaké překážky; ale že Šafařík

pevný k tomu měl úmysl, vidíme nejen z několika míst prvního svazku, nýbrž i z dopisů jeho, ve kterých té věci dotýká. Tak praví hned v úvodě ku Starožitnostem na str. 5: »Pročež toto naše dílo na dvě hlavní částky rozvedeno buď, z nichž každá svůj zvláštní okres a předmět měj, v první původ, sídla, rozvětvení a děje, v druhé povaha, živnosti, náboženství a řád, jazyk, písmo a umění starých Slovanův ohledány buďte.« I na jiných místech první částky odkazuje strany místnějších vysvětlivek k částce druhé na př. str. 189 pozn. 1. strany hradišť staroslovanských, na str. 420 strany archaelogických předmětů vykopaných ze země, na str. 438 pozn. 7., a na str. 931: »Ohledem na starobylost a někdejší jednoobraznost čili celotnost kmene slovanského, zavírají se sice hlavní a podstatní důvodové k dokázání jí posloužitelní již v předeslaných článcích; než důvodové tito nového světla a konečného dovršení svého nabudou teprvé v oddílu druhém, mravopisném. Právo, obecní řád, náboženství, jazyk, živnosti a řemesla, obyčejové a zvykové rozličným slovanským větvím společní, jsou nejen nejjistější důkazové původnosti, přesnosti a jednoobraznosti celého kmene, nýbrž spolu i nejdůvěrnější rukojmové oddálené od zraků našich budoucnosti jeho. Tam tedy, na konci druhého oddílu, při uvažování otázky této něco déle se pozastavíme.«

Také z dopisů zvláště k Pogodinovi zaslaných jde na jevo, že Šafařík pevný měl úmysl, druhý díl Starožitností vydati, jenž počtem archů prvnímu svazku se vyrovnati měl. Již v předmluvě k prvnímu svazku praví: »Druhé čili mravopisné oddělení Starožitností nemohlo posavad, pro rozličné překážky, dohotoveno a neprodleně za tímto na světlo vydáno býti: budu však o to snažně pečovati, aby i ono v nedlouhém projití času k dozrání svému přišlo a milovníkům národních dějin do rukou se dostalo. Též mapy, k tomuto oddělení chystané, větší a ouplnější, nežli z počátku umíněno bylo, teprvé později se vydají.« A dne 20. března 1836 píše Pogodinovi: »právě tolký (jako první) bude asi také díl druhý;« a r. 1837 dne 18. července: »Velmi dychtivě očekávám na ohlášenou zásilku ruských kněh, abych užiti mohl jich pro druhý díl Starožitností.... Kdy vyjde, nelze mi nic určitého psáti. Obsah všeobecný již znáte; jednotlivosti teprv budoucně ustanovím. Avšak přenáhliti nedá se nic. Že mně na vydání celku velice a více záleží, než všem čtenářům mým, lze Vám zajisté si

mysliti.« A dne 25. října téhož roku: »Druhý díl Starožitností nyní nevyjde; není ještě hotov a nyní nejsem na takovém spůsobě, abych větší literární práci podniknul. Přeji si, abych tuto zimu několik menších pojednání dokončil, zůstanu-li zdráv.«

Pogodin nepřestával naléhati na Šafaříka, aby tento druhý díl vydal; soudíme tak z listu, který mu Šafařík dne 14. července 1839 poslal: »Druhý díl mých Starožitností záleží posud ze spousty výpisků... Všechno jest v největším nepořádku. Kdyby něco bylo úplně hotovo, bylo by to dávno v tisku.... Uspokojte se, prosím za to snažně a srdečně; násilím a nucením nedá se v takových věcech nic pořídíti, které, mají-li se podařiti, z duše vyrůsti musejí.« A dne 27. října téhož roku: »Co jste odjel, pracuji o mapě historické. Práce jest namahavější než jsem se nadál; ale musím ji vykonati a chci něco výtečného urobiti; pak teprvé přijde řada na povahopisnou část mých Starožitností.« A ještě roku 1842 dne 14. listopadu píše: »Koncem prosince vzdám se redakce Musejníka a snad mi bude lze také jinak si uleviti, abych se všecek druhému svazku Starožitností a dějinám literatury věnoval.« Tak odkládal Šafařík dohotovení tohoto důležitého spisu pro nával prací jiných, až konečně k vydání druhého svazku bohužel nedospěl, jakož také ani historická mapa svrchudotčená k prvnímu svazku na světlo nevyšla.

Jen několik článků odnášejících se k té látce, kterou v druhém svazku Starožitností spracovati mínil, uveřejnil v Musejníku, podle kterých souditi lze, jak nám velice litovati jest, že naléhavé práce jiné nedopustily, aby onen druhý díl vyšel. Takové práce jsou: O Rusalkách (Musejník 1833), Podobizna Černoboha v Bamberku (Mus. 1837), o Vdání (1844), o Svarohovi, bohu pohanských Slovanů (1844). Co se týče článku o vdání, vyložil Šafařík tento právní výkon na poena vallata ne zcela příhodně, poněvadž vdání v českém právě znamená též co německá wette a římské sacramentum t. j. sázku či základ soupeřů před soudem učiněný. Jest-li pojednání o Svarohovi pravou perlou mezi pracemi o bájesloví slovanském, měl Šafařík však s Černobohem velmi mrzutou nehodu, jíž mu spůsobila důvěra, kterou tenkráte ještě v soudnosť Kollárovu o věcech starožitných měl; není pochybnosti, že by Šafařík, kdyby ony lvy v Bamberku sám byl ohledal, nebyl tvrdil, že nápis na jednom z nich jsou runy, jež prý čísti sluší Čarný Bug, nýbrž

byl by poznal, že to jsou zbytky jména vytesaného (J) OHAN (O.....). — K tomuto druhu prací Šafaříkových náleží ještě dvě pojednání: o zemi jmenované Bojky (Mus. 1837) a O jménu a položení města Vinety, jinak Jumina, Julina, Jomsburku (Musejník 1845), v němž nevšedním důvtipem a důkladnou znalostí pramenů důkaz se podává, že všecka ta jména značí jen město jedno.

Ačkoli tedy toho velice nám litovati jest, že Šafařík druhého svazku Starožitností nevydal, přece blahořečíme sobě, že aspoň vydán první svazek tohoto monumentálního díla, jímž sobě postavil ve vědě pomník, o němž sluší říci, že jest to monumentum aere perennius. A Šafařík sám si byl vědom, že dílem tím práci výtečnou, záslužnou, Slovanstvu prospěšnou vykonal; neb, ačkoliv pro neobyčejnou skromnost svou nerad o pracích svých mluvíval anebo některou z nich chválil, o Starožitnostech přece několikráte se zmiňoval. Psal na př. dne 23. máje 1836 Pogodinovi: »Až moje Starožitnosti slovanské vytištěny budou, otevrou se nám oči do světa, který nyní sotva tušíme. Dejž Bůh, abych toho dne se dočkal a jej vlastníma očima spatřil!« A dne 24. října 1836: »Starožitnosti berou mi nyní všecek čas a všecku sílu. Je to herkulické dílo; buda je míti dokonáno, po druhé něco tak pracného již nepodniknu.« Věru, byla to skutečně herkulovská práce, kterou jen tak obrovský duch jako Šafaříkův zdolati s to byl. Při tom díle pracovaly všecky duševní síly Šafaříkovy: bystrost, kritičnost, cit a láska k národu slovanskému. Dokonav toto opus operatum nezapomněl na ty, kteří jakýmkoli způsobem mu nápomocni byli, aby dílo to na světlo vydáno býti mohlo. V předmluvě ku Starožitnostem zpomíná všech, jimž v té příčině díky zavázán byl, a proto jest předmluva ta zároveň pomníkem jeho vděčnosti i skromnosti. Připomíná vlastenců českých, kteří mu r. 1833 v Praze na pět let pojistili subsistenci, a zná se k zásluhám, kterých si Fr. Palacký o vědeckou část a M. Pogodin o vydání hmotnou podporou dobyli, pravě vřelými a dojemnými slovy: »Skládám vroucné díky oněm šlechetným vlastencům českým, kteříž, způsobivše mi z lásky k národu a literatuře jeho potřebné ke spisování tohoto díla pohodlí, byli jsou tím první jeho původcové. Pohled na jejich spanilomyslnost posiluje ducha věrného Slovana chovaje v něm důvěru, že rozkvetající jaro obnovy a odmladu v národu tom, v jehož lůně tak

dějné cnosti žijí, na plano neodkvete: neboť jediné cnosti pojišťují národům stálého bytu a vždy zdárnějšího vzrůstu. I tobě skládám srdečné díky, drahý Františku Palacký, že podav mi hlavní myšlénku a jako návrh k tomuto dílu po celý potom čas byls při něm raden a pomocen nejinak nežli při svém vlastním. Budiž i tobě díka, rozmilý Michale Petroviči Pogodine, jenž viděv v čas pobytu svého u nás v srpnu 1835 dılo ještě necelé, ocenils je duší opravdivého Slovana a od té doby neustals základati mne všelikou pomocí k obohacení a snadnějšímu vydání jeho. Mně se při spisování knihy této nejednou zdálo, jakobych ji jediné pro Vás spisoval, jako byste jediné Vy, čtouce ji, souhlasně se mnou i cítiti i smýšleti mohli: pročež by mi bylo velice milé, kdyby přede vším Vaše oko na ní, již hotové, s potěchou a zalíbením spočívalo.«

Svrchu jsme pravili, že historické práce Šafaříkovy jsou apologiemi Slovanstva, a takovou apologií, avšak v nejvznešenějším smyslu slova, jsou Starožitnosti jeho. Od zlopověstného Gebhardiho počínajíc byla to moda spílati a nadávati Slovanům barbarů, nevzdělanců a surovců; čím kdo více Slovanstvo hanil a tupil proplítaje nechutné blbství své učenými citáty, tím větší chvály docházel, a tak pustilo hluboké kořeny mínění Slovanům nepřátelské, ovšem úplně bludné, že Slované již proto jsou národem surovým a vyšší vzdělanosti nepřístupným, ani jsouce původu mongolského (!) teprvé asi v 5. století po Kristu jako nějaká havět z Asie do Evropy se vyrojili. Aby toto mínění po vší Evropě se rozšířilo, o to se postarali spisovatelé »mnohopisného« národu a tak se jim to podařilo, že i slovanští učenci jako n. p. Dobrovský a Karamsin jemu přitakali. Dostavše Dobrovského na stranu svou neopomínali volati se k autoritě jeho a dokladati se slov jeho, ač dobře věděli, že patriarcha vědy slovanské k jejich náhledům se přidal ne proto, že závažnost a věcnost, nýbrž množství důvodů naň působilo.

Šlo tedy o to, mínění Dobrovského v příčině té za liché usvědčiti, a učinil to Šafařík ovšem s tou šetrností, kterou ostatní zásluhy onoho velikého učence vymáhali. Pravíť ve Starožitnostech na straně 65: »Hlas Dobrovského jako proroka a samovládce v oboru historictví i mluvozpytu slovanského nejen daleko slyšán, ale i od těch, kteří mu nerozuměli, za pravdivý přijat. Není tedy divu, že pod záštitou a korouhví takového vůdce, zapřevšího

totožnost Venedův Pliniových a Vinidův Jornandových a tudíž zničivšího jedním tahem celou starobylost Slovanů v Evropě, jiní drzeji a protřeleji dále postoupili a Venedy hned za Kelty, hned za Germany, hned za Litvany, hned zase za Čudy či Finny, Slovany pak, k necti historického umění devatenáctého věku, za národ nový, mongolský, teprva v pátém století do Evropy přišlý vyhlásili! S nesmyslem a nerozumem těchto spisovatelů, mezi nimiž Němci Schütz, Parrot a Halling přední místo zaujímají, potýkati se pokládáme za zbytečné; sám Dobrovský, ne sice neomylný, ale však soudný znatel jazyků a příbuznosti národů, byl by se zhrozil té jejich nové, žádnými důkazy nestvrzené smyšlenky a ji s příslušnou pohrdou zamítnul. Úsudek Dobrovského, znatele jazyka a dějů slovanských, vymáhá od nás zvláštního, všestranného a zevrubného ohledání.«

Probíraje kriticky důvody Dobrovského a stavě na světlo lichost jich končí rozbor svůj slovy, jimiž pravá příčina bludného mínění Dobrovského se dosti zřetelně naznačuje: »Dobrovský ujišťuje, že také Antové na Černém moři původně byli Němci a že jméno jich zeměpisné na Slovany později tam osedlé přešlo. Ale zde vším právem ptáti se musíme: kde medle v dějinách celé širé starožitnosti u zeměpisců nebo letopisců jméno toho německého, předslovanského národu Antů se nalézá? Vždyť všickni spisovatelé od Prokopa až do Pavla Diakona, u nichž jméno Antů se čte, názviska toho jediné a výhradně slovanskému národu na Černém moři a dále k severu osedlému přivlastňují: o dřevnějších německých Antech nikde v celém oboru starožitností ani jen stínu nějaké zmínky se domáhati nelze! Připouštíme, že název tento Antů u nás doma neznámý a jen v cizině běžný byl a možné i to, žeť jest původně a vlastně německý, jmenovitě gothický, totiž od německých Gothů Slovanům daný: ale že by kdy o německém národu užíván byl, toho naprosto zapírati musíme. Němečtí tedy tito Antové na Černém moři jsou pouhý výmyslek a sen, jakož pouhý výmyslek a sen jsou i němečtí Venedové na Visle a pomoří baltickém. Což jestliže, jak nepochybujeme, dostatečně jest dokázáno, nechať napotom žádný bludu svého v té straně jménem vznešeného Dobrovského nezastírá, jemuž zde v podešlém stáří se přihodilo, co všem velikým předmětům k večerou se přihází, že dlouhé a veliké stíny za sebou obrážejí. A zdá se ovšem, že jinými zvláště jazykozpytnými pra-

cemi zanesen jsa, předmětu, o němž zde jednáme, totiž starožitností slovanských, ačkoliv o některých jeho částečkách ve svých spisích rozličným časem jednal, v celosti nikdy nevyšetřil, jehož nezměřené pole ovšem za několik dní anebo měsíců dokonale zoráno a spracováno býti nemůže.«

Hlavní myšlenku apologetickou, že Slované jsou pranárod v Evropě jako Řekové, Římané, Keltové, Germani atd., opodstatnil Šafařík tolika nezvratnými a světlými důvody, že od té doby ani nejzarytější Slovanofag o tom pochybovati nemůže, nechce-li se učiniti směšným. Prabydlitelství Slovanů v Evropě dokázal, an na jisto postavil, že Venedové, které v baltických krajinách během století umísťují Tacitus, Ptolemaeus, desky Peutingrovy, Jornandes atd., po všecky časy jsou týž národ, praotcové kmene slovanského, který od nepaměti v krajích těch sídliv nikdy z nich se nevystěhoval. Lišil se tedy Šafařík od předchozích zpytatelů hlavně tím, že pravlasti slovanské v Evropě hledal, kdežto oni kolébku Slovanstva v Asii někde na Volze anebo v stepi mongolské hledali. Praví sám v té příčině na str. 425 Starožitností: »Jsouť tedy Slované rovnou měrou s příbuznými sobě kmeny, s Litvany, Němci, Kelty, Latíny a Řeky prabydlitelé Evropy, od nepamětných časů majetníci těch vlastí, ve kterých je v pozdější historické době sídliti spatřujeme. Nalezení toto Slovanstva v Slovanstvu, čili vyšetření pravého původu kmene našeho, spojené s bedlivým skoumáním původu a pradějin ostatních s tímto naším sousedivších kmenů zamezí napotom, jakž pevně doufáme, cestu všelikému slepému a všetečnému plichtění Staroslovanů se Skythy, Huny, Avary a jinými cizoplemáky, jímž posavadní dějepis náš ode domácích i cizinců tak ohavně nakvašen a ve smrduté kaliště nerůdných žvatlanin obrácen byl. Světlo, jehož historie staroslovanská z přehledu pradějin a původních sídel cizích kmenů nabývá, v nejednom ohledu stejné jest ceny a výnosnosti s tím, jež bezprostředná svědectví starých o předcích našich na ni vylévají. Z přehledu cizích kmenů dosáhli jsme jistého a úplného přesvědčení, že ačkoli národové rozmanitých plemen a kmenů, od západu Keltové a Němci, od východu Skythové a Sarmati v rozličných časích do vlasti Slovanů nepřátelské vpády činili, anobrž v končinách jejich onde i onde se zosazovali a po mnohá století v nich podruhujíce Slovany utiskovali, však nicméně přece, vymíníc ztenčení Staroslovanů v Podunají od Keltův

a mezi Odrou a Vislou od Němců, ostatní vlast staroslovanská od Odry až za Dněpr, od Tater až k jezeru Ilmenskému, nikdy cele a stále od jiného nežli slovanského kmene zaujata nebyla.... Zde jest nesmírné to pole ještě z velké částky ladem ležící, čekající rukou silného a cvičného opatrovatele. Všeliká nazpět čelící práce vynaložená na vyšetřování Slovanstva v jiných stranách a dávnějších časích u korábu Noemová, v Indii, Paphlagonii, Thracii, Gallii, ve Skythii před i za Imavem atd. zůstaneť pověky marná a bezplodná. Jest to sice povaha rozumu lidskému přirozená, že dobyv se na chlum žádostí svých k jiným vyšším tužbám pospíchá. Jest se tedy co obávati, že nejedni zkoumatelé nejsouce na dlouho spokojeni tímto naším Staroslovanstva co do času i prostranství obmezením, neukojenou svou tužbou vždy dál a dále nésti se a Slovanův i tam, kde jich nikdy nebylo, vyhledávati budou. Avšak střízlivému badači, vážícímu bez zahoření síly i povinnosti své, slušíť obraceti se k naukám plodistvým a nesháněti se po nemožnostech.«

Touto zásadou »nesháněti se po nemožnostech« zachoval se Šafařík v celém díle svém; všudy spatřujeme střízlivé uvažování důvodů pro věc i proti ní, nikde nevykročuje z mezí kritické opatrnosti, ale nikdy a nikde nevydává se na suchopary škrobené učenosti, nýbrž vřelý cit dýše z každé stránky díla tou měrou, že sotva naleznouti lze spisu učeného, v němž by spletené záhady vědecké učeně sice ale tak živým a květnatým slohem povědíny a rozřešeny byly jako ve Starožitnostech.

Co se týče obsahu Starožitností, dělí se vlastně ve dvě částky, z nichž první zaujímá v sobě nejstarší doby, ve kterých bytí Slovanů vyšetřiti lze, až do těch časů, kde zvláštní jistotná historie jedné každé odnože slovanské se počíná. Probírá pak Šafařík tuto úlohu ve statích: 1. Místo Slovanů v pořadí lidských plemen a kmenů. 2. Starobylost Slovanů v Evropě, o níž také pojednával v Čas. Musejním na r. 1834 »Myšlenky o starobylosti Slovanů v Evropě«. Stať tato rozložená na str. 37—57 a jasným rozborem kritickým se vyznamenávající dokazuje přesvědčivě, »že kmen slovanský již v nejstarší době historické mnohonárodný a lidnatý nemohl teprvé v čas novějšího stěhování národů uralskočínských a tureckých, totiž Hunů, Sabirů, Avarů, Bulharů, Kozarův atd. do Evropy vtrhnouti, nýbrž že již od starodávna zde mezi kmeny sobě příbuznými, totiž Thraky,

Celty, Němci a Litvany, své obydlí a stálé sídlo míti musil. Za kteroužto příčinou svědomitý zpytatel slovanských starožitností zajisté za neuchylnou svou povinnost uznati musí, aby původu a počátku novějších národů slovanských poprvé nikde jinde leč v Evropě nevyšetřoval a kvapného octnutí se na poli staroasiacké historie zúmyslně se varoval«. 3. Prvotní jména Slovanů Vindové a Srbové, v níž se ukazuje, že obě jména dávána jsou kmenům slovanským; ono že jest cizojazyčné, totoť slovanské a totožné s jménem Slovanů u Prokopa Sporoi; doklady na tato jména naplňují stránky 57—153 a ohromují skutečně čtenáře i množstvím i učeností svou. Následující 4. stať: Větve Slovanů v zemi Vindů čili Srbů obsahuje nejstarší svědectví o Slovanech ve spise Herodotově, jehožto Budiny a Neury Šafařík za Slovany pokládá. Pak se probírají udání Ptolemaeova a ustanovují se z nich ty kmeny, které za slovanské míti sluší. V 5. stati: O Slovanech v Podunaji a Venetech na Adrii, bude snad nového proskoumání zapotřebí, co se týče Slovanstva v Podunají. V 6. velmi rozsáhlé stati dává se: Přehled kmenů s Vindy čili Slovany mezujících (str. 223—391); řekli bychom, že tento přehled jest jako rámec, do něhož obraz Staroslovanstva dán jest. — V 7. stati: Zeměpisný přehled pravlasti Slovanů rozebírá Šafařík kriticky jména hor, řek, jezer a měst Staroslovanů ve starších spisech obsažená a přičiňuje článek o stařinách hmotných, pak úhrnek zpráv a všeobecné úvahy.

Tím končí se první částka Starožitností, obsahující dobu od věku Herodotova až do pádu hunské a římské vlády (456 př. Kr. — 476 po Kr.) a začíná se část druhá jdoucí od pádu říše římské až do převahy křesťanstva u Slovanů. Pravíť o této druhé částce Šafařík na stránce 5: »Toto druhé oddělení by vlastně sice jen asi do poslední polovice 7. století aneb do konce stěhování Slovanů do nových vlastí sahati mělo; ale poněvadž historie národů slovanských, třebas na konci téhož 7. století již všudy stále osedlých, přece vždy až do 10. století v nejedné příčině temná a kusá zůstává a mimo to setrvání hlavních národů slovanských při víře pohanské a starobylých svých obyčejích a jejich teprva pozdější v 9tém a 10tém století zběhlé konečné obrácení k víře křesťanské věk tento co do ducha a povahy s předešlým úžeji nežli s následným víže, vidělo se nám příhodné a slušné, pro

úplnější věci vyložení, hranice druhého tohoto okresu něco porozšířiti a je až na konec 10ho století přenésti.« Spůsob, na který v této druhé částce látku rozebírá a tudíž druhá částka od prvé se liší, naznačuje Šafařík sám na str. 443 takto: »Práce naše, nastávající nám v tomto druhém okresu, od oné nahoře dovršené v nejednom ohledu, zvláště pak co do výboru zpráv a spůsobu jich přednášení, načitě lišiti se bude. V onom prvním okresu jednáno nejvíce o věcech záhadných, totiž podle posavadního stavu historické nauky a smýšlení učených rozličným výkladům, domněnkám a sporům podléhajících; zdeť naproti vypravovati budeme o těch takových dějinách a příbězích Slovanstva, jichž po náhledu do pramenův a rozboru výpovědí svědků žádný soudný historik Slovanům zapírati a jinému národu připisovati nemůže. Tam nám šlo o vydobytí pravdy z neskladu, tytýž i hmatavého odporu rozličných kusých, matných a nedostatečných svědectví a upevnění jí, podle zákonů zdravé kritiky, na nepohnutých základech proti všelikým útokům neumění a všetečnosti; tu naproti tomu běží jediné o stručné, pořádné, světlé vyložení zpráv vůbec za podstatné částky historie Slovanstva uvažovaných a dějinám našim neodcizených, aniž kdy odcizenu býti mohoucích. Na důležitém tomto rozdílu časů, předmětů, svědkův a světlosti jejich výpovědí zakládá se rozdíl historického našeho návodu čili spůsobu přednášení věcí. Tamto nelze bylo vyhýbati se obšírnému a pracnému ohledávání nejednoho malicherného, na oko nepatrného slůvka, jména nebo svědectví, nelze bylo ujíti podrobného rozbírání mnohých, na teničké niti a v nedohledné výšce šedé starobylosti zavěšených předmětů, neboť běželo o věci veliké, o vydobytí Praslovanstva ze tmy nepaměti a zapadnutí, při čemž žádné práce a žádného nákladu času šetřiti neslušelo; zdeť na opak povinnost a snaha naše k tomu směřovati bude, abychom z prostranného pole historie slovanské, pojednou před očima našima se otvírajícího, sebrali dohromady a v pořádný celek sestavili jediné to, co k vysvětlení stavu veškerého Slovanstva v této vyměřené době znamenitě prospěšné jest, místnějšího vypravování nejedněch dějů, výprav, bojův a jiných příběhů spisovatelům historie jednotlivých slovanských národů pozůstavujíce. Na širokém a pevném základu, osnovaném v prvním okresu, dlužno nám teď aspoň ve stínu a návrhu vystaviti budovu, k jejímužto dovršení, upravení a vyšlechtění ruce jednoho člověka, jakkoli cvičné

a práce milovné, nepostačují, anobrž souhlasná a dotrvalá pilnost mnohočetných spoludělníků se vyhledává.«

Co se týče obsahu druhé částky Starožitností, dávají se v ní předkem Zprávy o Vindech, Antech, Slovanech (str. 445—483), pak následují statě o jednotlivých národech slovanských začínající se od Rusů a jdoucí až do Polabanů, v nichž se podává vždy přehled dějin toho kterého kmene od dob starších až asi do r. 1000 po Kristu, načež se klade popis sídel, ve kterých týž národ bydlel, a větví, na které se rozkládá. Na závěrku celého díla přidány jsou přílohy obsahující Svědectví o starých Slovanech, v nichž jsou výňatky ze šestadvaceti spisovatelů (od r. 444 př. Kr. až do r. 1200 po Kr.) Staroslovanstva se dotýkajících.

Toť tedy obsah celého spisu monumentálního a epochálního, jak jej Šafařík skutečně ukončil a vydal. Měl úmysl přidati ještě přehled historie těch národů, kteří v druhé době, o které Starožitnosti jednají, se Slovany sousedili, tedy Řeků, Vlachů, Arnautů, Rumunů, Němců a několika kmenů plemene mongolského; ale pro rozličné příčiny od toho úmyslu upustil, zvláště pro bázeň, »by tím přivtělením článku, dle povrchní tvářnosti do historie Slovanstva nenáležitého, spis nad slušnost nevzrostl«. Aniž toho úmyslu ve skutek uvedl, který na str. 946 pronesl: »Nám v čas dlouhého putování po polopustých nivách historie staroslovanské podařilo se v zemích oněch jinokmenovců, jakoby mimochodem, sebrati některé zrnaté klasy, k jejichž zdělení snad brzo jiná pohodlnější příležitost se naskytne«. Práce jiné naň nalehající od toho předsevzetí jej odvrátily, na velikou ovšem ujmu a škodu vědy. Než i v té formě i v tom obsahu, jak Starožitnosti před sebou máme, zůstanou ony dílem, jež každého vzdělance a učence naplní podivem a úctou před mužem, který tím budovu vyvedl, v níž veškeré Slovanstvo říkajíc pod jednou střechou shromážděno jest. Jest to kniha, kterou by každý vzdělaný a uvědomělý Slovan znáti měl, aby z ní poznal, jaké postavení světové Slovanstvu od historie vytknuto jest. Že pak kniha ta za našich dnů zvláště od mládeže ne dosti pilně se čítá, jest znamení doby, které zajisté potěšitelným nazvati nelze. Platí tu pobídka Horaciova: »nocturna versate manu, versate diurna«.

Spojil-li Šafařík ve Starožitnostech všecky slovanské národy vzhledem k minulosti dávnověké, podal nám v díle, jež nadepsáno

Slovanský národopis, obraz Slovanstva nynějšího v příčině sídel, nářečí, mluvnic, slovníků a lidnatosti. Dílo to vlastně vyvinulo se z historické mapy starého i nynějšího Slovanstva, kterou jako doplněk k Starožitnostem vydati mínil; praví sám: »Před několika lety, vydávaje první oddělení svého spisu o Slovanských Starožitnostech, zamýšlel jsem, dáti později na světlo dvojí historickou mapu, totiž pro každou dobu zvláštní, na níž by co ve knize o sídlech starých Slovanů šíře a po sobě vyloženo jest, pospolu a názorně sestavené spatřovati se mohlo. Než přistoupiv po některé chvíli k vykonání úmyslu svého brzo jsem shledal, že dotčené potřebě již jednou mapou, ovšem něco porozšířenější, dobře vyhověti se může a že na ten čas jiná mapa, jíž by se důkladnému poznání nynějšího stavu kmene slovanského, ohledem na sídla a jazyk jeho, napomáhalo, mnohem potřebnější jest, ježto zdařilé skoumání starobylosti na dokonalé známosti nynějška zakládati se musí, kterážto známost mezi Slovany našimi v plnější míře bohužel ještě pořídku se nachází.« Dne 15. prosince 1841 píše Pogodinovi, že mapa až na poslední korrekturu jest hotova, že však vysvětlující text dokonán ještě není: »Bude to malá kniha, jakési vade mecum.« Koncem ledna roku 1842 posýlá Pogodinovi otisk mapy na zkoušku dokládaje, že do konce února s textem hotov bude; v srpnu pak téhož roku poslal mu několik exemplárů knihy již na světlo vydané, k jejížto nákladu ruská akademie 500 rubly přispěla.

Národopis, jejž Jungmann v druhém vydání Slovesnosti (1846) jmenoval »zlatou knížkou, kterou by každý Slovan u sebe chovati a v paměti nositi měl«, jest nejrozšířenější a nejpopulárnější dílo Šafaříkovo. Vyšlo v trojím vydání, z nichž první rozebráno bylo za několik dní; druhé vydání (náklad 3000 exemplárů) vyšlo 1843 a třetí tuším r. 1849. Již z toho, že trojího vydání za krátký čas bylo zapotřebí, lze souditi, že Národopis vyhověl »skutečné potřebě«, ač ovšem kniha nebyla bez vad a to proto, že vůbec bez nich býti nemohla. Bylo se Šafaříkovi, jako vůbec každému při podobné práci, spoléhati na zprávy nejvíce soukromé a na dobrou vůli a znalost těch, kteří zprávy dávali; a tu se stalo, jako v takové příčině se stává, že zprávy jmenovitě z odlehlejších krajin, hlavně o Slovanech tureckých, byly méně správné a tudíž vešly některé nesprávnosti do knihy samé. Tím však užitečnost knihy, co se týče celkového dojmu a účinku, umenšena není a zajisté

valně přispěla ku vzájemnému poznání se Slovanův, zvláště tím, že hned roku 1843 Bodjanským na jazyk ruský a Dalmanem na jazyk polský převedena byla. Svrchu dotčených vad Šafařík sám si byl vědom a tušil také, že udávky jeho ve příčině nářečí právě pro někdy nespolehlivé zprávodaje (jak se to jmenovitě s ukázkou bulharštiny stalo) bez chyb nebudou; praviť on sám v předmluvě strany této věci: »Snaha má směřovala především k vystavení celku, totiž souměrného, snadně přehledného obrazu polohy a rozvětvení celého kmene slovanského uprostřed jiných kmenů plemene indoevropského a severského: nikoli k tomu, abych o jedné nebo druhé větvi něco obšírnějšího a úplnějšího podal, byť to i lehčí věc byla. Tudíž hlavní péče o zevrubní vymezení sídel; naproti tomu grammatické označování řečí a nářečí i vzhled na slovesnost přidány jen co podřízené vstavky k dodání větší jasnosti celku. Mýlil by se tedy velice a za cíl házel, kdoby tyto články přísným zákonem porovnávající grammatiky a historie literatury měřiti a dle toho posuzovati chtěl: toť zajisté nebyl úkol toho času; ačkoli tím vklouzlé snad do těchto stránek omyly zastírati naskrze nemíním. Z ohledů statistických udávek výslovně připomenouti musím, že jsem ode mnoha let nižádné pilnosti a práce nešetřil, abych se v tom ohledu největší možné buď jistoty buď aspoň podobnosti ku pravdě dopídil. Pročež nebudou-li se mé počty lidnatosti všudy s běžnými, třebas za úřední vydávanými srovnávati, prosím čtenáře, aby toho příčiny jinde nehledal než tam, kde jí jediné hledati sluší, totiž v povaze věci samé, nikoli v mé buď nedbě buď lehkomyslnosti. Uměl bych o tom, jakož i o některých jiných věcech, mnoho i poučného i zábavného vypravovati, kdyby to sem náleželo.«

Pomíjejíce menší pojednání historická obrátíme se k pracím Šafaříkovým o glagolici t. j. onom písmě staroslovanském, jímž posud církevní knihy katolických Dalmatinců psány jsou. Zdá se ovšem, že stať o glagolici náleží více do oboru jazykozpytného, a jest tomu skutečně tak, pokud glagolicí se vyrozumívá také řeč staroslovanská, avšak jest při glagolici také a to po výtce činiti o spůsob písma, kterým se od kyrillice či od kyrillského alfabetu liší. Jest známo, že spor o celou tu věc veden dvojím směrem a sice za prvé: kde jest původní domovina jazyka církevního? a za druhé: které obou písem je starší, či glagolice či kyrillice? Co se týče domoviny církevní řeči t. j. u kterého

kmene slovanského byl jazyk nyní vymřelý, jejž nazýváme nyní církevním, za času Cyrilla a Methoděje živým jazykem národním, trváme posud na sporech. Kopitar tvrdil, že staroslovenština náležela Karantanským Slovincům; k němu se přidružil v dřívějších létech také Miklosič, který však v novější době od toho náhledu upustil, maje nyní za to, že starocírkevní řeč byla jazykem pannonských Slovanů. Avšak i tu jest ještě široké pole záhad, zdali jen v pravé Pannonii či snad i dále, snad v nynějším Bulharsku původní vlasti staroslovenčiny hledati sluší. Nechávajíce sporu o to při váze jeho vylíčíme názory Šafaříkovy o věci té, která jej po celý život zajímala a k sobě poutala.

Již v Novém Sadě začal Šafařík se zanášeti zpytováním jazyka staroslovanského. Měl tehda podle učení Dobrovského přesvědčení, že glagolice jest mnohem mladší než kyrillice; ale ovšem se neřídil ve všem míněním patriarchy slavistiky, jež vrcholilo ve výpovědi jeho: »Hlaholská abeceda jest nestvůra mnišská třináctého nebo následného století, vynález blbé mnišské hlavy. Úmysl toho kecala byl při tom, tuto abecedu tak zříditi, aby stará a podivná vypadala.« Kopitar naproti tomu měl, jak již před ním Dobner, hlaholici za starší, ač přísně vědecké důvody přivésti s to nebyl; různil se tedy v té věci Šafařík od Kopitara a tato různost byla také jedna z příčin, pro které Kopitar na Šafaříka tak zanevřel.

Zajímavo jest sledovati, kterak Šafařík, jenž zvyklý byl sám badati a sám po důvodech pátrati, při hlaholici a staroslovenštině vůbec náhledy své měnil podle toho, jak právě ve studiích svých o věci té postupoval. Jak již svrchu dotčeno, hledal původ staroslovanštiny dříve v Macedonii, o Karantanii Kopitarově, jíž se ten učenec v díle Glagolita Clozianus zastával, nechtěl ani slyšeti. Píše dne 21. února 1836 Vostokovi: »Kopitarovým hypothesám, že hlaholská abeceda jest starší než cyrillská, kteroužto prý Method po smrti Cyrillově pomocí latinských mnichů slátal a pak liturgické knihy v nářečí karantanské převedl, nikdy nepřitakám, pokud zdravý rozum míti a co dějiny jsou, rozuměti budu.« A téhož dne psal také Pogodinovi: »Kopitar svými sofismy mne domněnkám o cyrillském a hlaholském alfabetě nenakloní. Badaje a zapíraje sám sebe hledám pravdy, nikoli však bublin a kejklí.« Podobně soudí v listě daném témuž učenci dne 4. července r. 1836: »Kopitar nejsa spokojen, že hlaholský alfabet tak starým neb ještě

starším učinil než cyrillský, vyhlašuje onen nyní za praslovanský, za pozůstatek staroslovanských run.... Jsem žádostiv zvěděti, kam toto bláznovství povede. Že tomuto mínění jiné pohnutky a úmysly základem jsou, než Vy si představujete, jest jisto.«

Jakého mínění stran věci té tehda byl, vyslovil v listě daném dne 3. února 1836 Maciejowskému zaslaném: »Sostavljati pismena azbukovnaja znamená das Alphabet einrichten, construere, componere, ordinare. Zcela správně; neboť Konstantin a Metud nevynalezli písmena, nýbrž toliko řecká s některými koptickými, hebrejskými, armenskými atd. smísili a tak uspůsobili slovanštině. Vynalezeno bylo na př. sklo, porculán a jiné, nikoli však cyrillská azbuka. Nicméně může a má Cyrill vždy slouti původcem slovanského písma: tato čest se tomu muži nesmí zmenšovati. Před ním psali literami řeckými a latinskými málo a špatně; neb škrabali tajeplné runy (kněži na modly a j.); o jakémsi slovanském písmě nemůže býti vůbec řeči. Konstantin[1]) praví toliko, že chrvatští knížata v VII. století prý smlouvu s papežem vlastnoručně podepsali (rozumí se, že písmem latinským). Ale co stojí v dodatku ke Konstantinovi o cyrillské azbuce, jest mizerná mazanina jakéhosi řeckého mnicha z XIV.—XV. století. Cyrill jest a zůstane původcem slovanského písma.« Též mínění pronesl Šafařík na straně 811 ve Starožitnostech: »Konstantin (t. j. Cyrill) spojiv se (v Cařihradě) s bratrem svým Methodem obrátil zření své k národu slovanskému obšírné krajiny v Řecku a v Bulharsku zaujímajícímu a tehdáž sice již z větší částky na víru křesťanskou obrácenému, ale pro nedostatek slovanského čtení a vynaučování ještě vždy zpátky do pohanské slepoty lezoucímu, nad to v Bulhařích pod panovníky pohanskými úpějícímu. Dobře povědom jsa, s jakým prospěchem Armeni, Iberové, Syrové; Koptové a jiní jazykem od Řeků rozdílní východčané, mající své chrámy na díle v samém Cařihradě, svého přirozeného jazyka ve věcech náboženství se týkajících užívali, umínil téhož dobrodiní účastny učiniti i Slovany. K tomu cíli spořádav r. 855 dle základu řecké abecedy s přičiněním několika dílem nových, dílem z výš dotčených jazyků přiosobených písmen písmo slovanské, ve svém spůsobu nejdokonalejší, jal se bez meškání překládati čtení sv. evangelium i epištol, žaltář a některé jiné ke službám božím nejpotřebnější knihy. Dar sobě po-

[1]) T. j. řecký císař.

daný s radostí přijali Slované řečtí i bulharští; ano i sami uralští, tehdáž ovšem již poslovanění Bulharové v Moesii obměkčeni byli mocí slova božího.«

Velmi brzo však začal nabývati jiného o věci té názoru. Když v tak zvaném Evgenijském žaltáři z XI. století pocházejícím nalezeny litery hlaholské a Pogodin Šafaříka na tu věc upozornil, psal dne 12. máje 1838 onomu: »Hlaholské litery v tomto žaltáři lze na více spůsobů vyložiti. Hlaholská abeceda jest zajisté starší, než Dobrovský se domníval, ač není tak stára, jak nyní Kopitar tomu chce.« Již v těchto slovích prosvítá jakýsi již ne tak umíněný náhled o věci té, na jakém Šafařík dříve byl; když se pak více zahloubil do studia pokřesťanění Slovanů a pramenů k tomu se vztahujících, rozednívalo se mu jiné světlo, zvláště když zasloužilý Grigorovič nové výskumy v té příčině učinil; proto se také ujímal toho učence, aby ruská vláda mu povolila prostředků k druhé cestě do Albanie: »Literární nálezy jeho,« píše Šafařík Pogodinovi dne 26. prosince 1846, »a vysvětlení o Klimentovi, Naumovi a ostatních pomocnících Cyrillových a Methodových v Macedonii a Albanii jsou již nyní nad míru zajímavy, zvláště starožitné svědectví o Klimentovi jako shotoviteli nové abecedy; druhá cesta by snad ještě větší výsledky měla. Zvláště co se týče původu a rozšíření hlaholice; ač bychom nedošli úplné jistoty, přece bychom se ocitli na pevnější půdě.« A následujícího roku 1847 dne 5. prosince pronáší se: »De glagolica nondum liquet — ale nové světlo mi vychází. Videbimus.«

Věnoval-li se do té doby velikou horlivostí otázce hlaholské, neodvracel od r. 1847 od ní zřetele svého; sbíral látky k tomu předmětu, odkudkoli jí dostal, jmenovitě z Chorvatska a Dalmacie mnoho památek hlaholských ho docházelo; výsledek těch sbírek a prací jsou jeho Památky Hlaholského Písemnictví, vydané v Praze 1853, v níž podává přehled spisů hlaholicí psaných, krátkou historii písma hlaholského, velmi poučlivý rys písemnice a konečně výňatky ze spisů samých. Kterak r. 1853 ještě o původě hlaholice soudil, jde ze slov jeho v úvodě položených na str. VI.: »První částka Kopitarova učení, totiž že hlaholština mnohem starší, než Dobrovský za to měl, nabyla cestováním V. Grigoroviče, profesora kazanského (1844—1845) a archimandrity Porfyria Uspenského (1845—1846) po Turecku a objevením některých důležitých památek hlaholských dokonalého po-

tvrzení, druhá, totiž domněnka o vzniku a zárodku písmen, ještě i teď na nejistotě zavěšena jest a od budoucnosti konečného svého šťastného a spravedlivého rozeznání očekává« — pak na str. XV., »že písmo hlaholské v druhé polovici X. stol. v Macedonii, jmenovitě v Jerissu, poblíž Solunu a klášterův Athonských bylo již známé a užívané —« pak na str. XVI. a XVII., kde slova řecké legendy o sv. Klimentu jako vynálezci písma slovanského přivádí, ale písmo to ještě za hlaholici považuje. Všímal si bedlivě všeho, co k otázce té se vztahovalo; tak píše Pogodinovi dne 16. října 1853: »Pertz v Berlíně, syn slovutného vyššího bibliotekáře, právě vydal: Cosmographia Ethici, v níž hlaholskou abecedu nyní určitě a rozhodně Ethikovi (okolo r. 350) a jeho překladateli sv. Jeronýmovi (okolo 400) připisuje; avšak důvody jeho před přísnou kritikou neobstojí.« Ale čím dále bádal, tím více jeho dřívější mínění se zviklalo; svědčí o tom dopis jeho k Pogodinovi dne 23. prosince 1855: »Nebylo-li by možná, abyste mi nějaké poznámky opatřil o cyrillských rukopisech, které z hlaholských opsány byly? Musíme otázku o vzniku našich abeced nové zkoušce podrobiti, což ovšem vší opatrností a kritikou díti se má. Festina lente.«

Tím roznesla se novinami pověst, že Šafařík hlaholici za starší má než cyrillici; píše Pogodinovi dne 8. ledna 1856: »Listy veřejnými rozhlášená pověst, že hlaholštinu považuji za starší než cyrillštinu, jest nepravdivá. Já o původě hlaholštiny nic jistého nevím.« Pověst ta vznikla, když profesorem Höflerem nalezeny v kapitolní bibliotéce dne 14. listopadu r. 1855 zlomky hlaholské, o nichž Šafařík dovodil, že z doby mezi r. 863 a r. 950 pocházejí. Nález těchto zlomků dal Šafaříkovi podnět k důtklivějšímu o hlaholici badání; tak píše dne 2. února 1856 Pogodinovi: »Moje hlaholské zlomky zaměstnávají mne velmi. Nulla dies sine linea. Jest nám hlouběji do věci se vnořiti. Musí se státi světlo.« A dne 16. března 1856: »Nyní jsem se zlomky téměř hotov; tři strany jsem úplně rozluštil a faksimiloval, čtvrtá zůstane navždy neúplná. Jest to nález pro historii našich abeced a palaeografii velmi důležitý.« Dav již dne 17. prosince 1855 předběžnou zprávu o zlomcích v sezení učené společnosti, měl o nich dne 3. listopadu 1856 zevrubnou přednášku, která pak rozmnožena jsouc faksimilem, abecedou hlaholskou a transkripcí ve spisech učené společnosti a ve zvláštním otisku r. 1857 vydána jest majíc nápis: Glago-

litische Fragmente. Vida z těchto zlomků, že již v devátém anebo nejpozději v desátém století hlaholice i v Čechách rozšířena byla, nabyl o její stáří ještě pevnějšího přesvědčení a ustálilo v něm se mínění, že cyrillice jest mladší než hlaholice, ze které se ona vyvinula. Ve vydání zlomků této věci nedotýká; píše dne 22. února 1857 Pogodinovi: »Poslední osmý arch hlaholských zlomků jest v tisku. Dal jsem tam několik pokynutí pro studia palaeografická. Hádanka sama není rozřešena. Rozřešení přijde toto jaro ve zvláštním spise.«

Spis ten jest německý a jest nadepsán: »Über den Ursprung und die Heimath des Glagolitismus« 1858. Záleží ze dvou pojednání. První bylo v náčrtkách již na podzim 1856 sepsáno, z jara 1857 vypilováno a doplněno; druhé povstalo na podzim r. 1857. V úvodě zná se Šafařík k tomu, že nynější jeho názor o vzniku hlaholice podstatou se srovnává s tím, co Kopitar již r. 1833 o věci té mínil; a když tolik roků k mínění Kopitarovu nepřistoupil, tomu na příčině byla okolnost ta, že Šafařík zvyklý byl badati sám a že Kopitar více věc uhodl než důvody světlými dokázal. Výsledky jeho badání jsou zkrátka tyto. V prvním pojednání, ve kterém se rozpisuje o stáří a vzniku hlaholice, ustanovuje se na těchto větách: vynálezcem hlaholice jest sv. Cyrill, cyrillice biskup Klement; před Cyrillem neměli Slované liter, jež by se byly hodily ku spisování knih; Cyrill složil hlaholskou abecedu již v Cařihradě a tam jí učil své pomocníky; přispůsobil abecedu svou macedonsko-slovenskému nářečí, jímž mluvil; v témž městě převedl evangelium sv. Jana na jazyk slovenský; počátky liturgie slovanské jsou ve Velké Moravě a v Panonii. V druhém pojednání šíří se Šafařík o domově hlaholice a ustanovuje se na základě velmi zevrubných badání geografických, zvláště pak jazykových na tom, že nejstarší hlaholské památky jsou psány jazykem tím, kterým Slované panonští v území knížete Kocela mluvili t. j. v území tom, které mezi Dunajem a Drávou rozloženo byvši na západu až k městu Ptuji sáhalo a střed svůj v krajině Blatenské mělo. Jazyk ten v krajinách těch a vůbec vyhynul, když obyvatelé návalem Maďarů nuceni se rozutíkali.

Toť náhledy Šafaříkovy o hlaholštině.

Nelze upírati, že Šafaříkovým bádáním mnohá stránka této otázky nového nabyla světla, avšak uzel není úplně rozvázán, zvláště co se týče domova hlaholštiny, o kterém posud náhledy

se různí jako kdysi o rodišti Homérově. Avšak ani v tom Šafaříkovi úplně přitakati nelze, co o vynalezení hlaholských písmen praví. Má totiž za to, že sv. Cyrill litery hlaholské vynalezl, an karaktery jednotlivé z rozličných abeced, na př. z phoenické, hebrejsko-samaritanské, aramaejské atd. si za vzor vzal a změniv a zjinačiv je z nich slovanskou abecedu sestavil. Tu však namane se námitka: když biskup velický, Klement, jen o několik roků později uznal hlaholici za nepohodlnou a ji řeckým t. j. řeckým poněkud zjinačeným písmem nahradil, jak lze předpokládati, žeby Cyrill, jenž z řecké provincie pocházel a řecky velmi dobře znal, tak nezručnou abecedu byl sestavil, místo aby pohodlnějšího řeckého písma byl užil? Starožitnost hlaholské abecedy bije říkajíc v oči a točkami a klikami svými ukazuje na sobě, že nemohla vynalezena býti od muže vzdělaného jen poněkud v krásných liniích si líbícího, jenž v 9. století po Kristu žil, nýbrž že pochází z doby starší a sestavena byla či lépe řečeno, se vyvíjela bez ohledu na vkus a na sličnou formu písma. Místněji tu věc zde rozebírati nelze; jen toho dotýkám, že hlaholskými literami, jak se zdá, se nám zachovala stará abeceda, jež jak nyní před očima našima jest, dobře se vyvinouti mohla ze starší řecké kursivy šestého století a rozšířena byla mezi Slovany v Macedonii, Moesii a v řeckých krajinách vůbec bydlivšími, tak že svatý Cyrill abecedy té nevynalezl, nýbrž že se mu v těch krajích již namanula, on pak že ji po Panonii a Moravě rozšířil. Klade-li se původ hlaholštiny do těch krajin a do času asi o dvě neb tři století dřívějšího než byl věk Cyrillův, pak se snadně vysvětlí, že hlaholská abeceda měla jméno bukvica, že staroslovanské buky znamená knihu a bukarь = literatus, slova to, která patrně z gothického bôka (kniha) a bôkareis odvozena jsou. Zdá se mi, že by při badáních o stáří a složení hlaholské abecedy neměl se pouštěti mimo zřetel výrok tak zvaného chronicon paschale: gentes, quae suas literas norunt: Skythae, Sarmatae atd., kde pode jménem Scythae a Sarmatae v té době nevyrozumívati sluší pravých Skythův a Sarmatův, nýbrž vykládati je sluší na Slovany. Tím ovšem nerozřeší se otázka, zdali hlaholské karaktery jsou vynález slovanský anebo cizí jen od Slovanů přijatý; ale to ovšem pochopíme — předpokládajíce totiž, že Slované již drahně časů před Cyrillem abecedu měli — proč hlaholské písmo všecky zvuky slovanštiny, jmenovitě polo-

samohlásky (jery a jeříky) a nosovky tak náležitě vyráží. Z toho zajisté jde, že nevyvinulo-li se hlaholské písmo u Slovanů pomocí řecké kursivy a bylo-li tedy přijato od národu jiného, zajisté dlouho u Slovanů v užívání bylo a poznenáhlu jen se zdokonalovalo, až konečně tak se zvukům slovanským přispůsobilo, že s to bylo, aby všecky tyto zvuky naznačívalo a vyráželo. —

Se studiemi staroslovanskými, do jejichžto oboru náleží také pojednání jeho: »O staroslovanských jmenovitě illyrských tiskárnách« 1842 (v Čas. Čes. Mus.): — »Pohled na pravěk hlaholského písemnictví« 1852 (tamt.) — »Die Anfänge der glagolitischen Literatur« 1854 (ve Slavische Jahrbücher), — souvisela také snaha Šafaříkova, staroslovanské litery tiskové zdokonaliti a posavadní typy neforemné jinými úhlednějšími nahraditi. Již r. 1840 dne 1. června psal Pogodinovi v příčině té: »Cyrillské typy, o které jsme se zde pokusili, jsou jen podle kresby krásné, u vyvedení jest mnoho pochybeno a třetina aspoň měla by se znova řezati. Mělby hbitý technik, jenž vkus má, rukou přičiniti. Poněvadž věc jest drahá, nelze nám zde mnoho činiti; Vaše učená společnost, jejíž sekretářem jste, měla by tu věc říditi a podporovati.« A dne 25. března 1847: »Především jest nám se snažiti, abychom Slovanštině ku cti pomohli. To jest naší hlavní úlohou. Cyrillština nás spojuje všechny: není to žádné strannické heslo. Abychom však to ke cti přivedli, musíme věc jinak začíti než posud: musíme to oživiti — posud to byla jen hračka s mrtvými relikviemi. Především času přiměřené krásné typy, pak správné tisky bez zkratků, čitelné pro mužské i ženské, jež ducha vzdělanost mají. Dejte moskevskými krasopisci vzor pro nás zde napsati. Haasovci jsou ke všemu volni a ochotni.« A dne 7. září 1847: »Vzorky nového písma poslal jsem posud jen Vám, Bodjanskému a Kunikovi. Záleží mně, aby písmo u Vás známým se stalo. Proto Vám vzorky zasýlám, abyste jimi akademii petrohradskou, Ivaniševa v Kyjevě, Grigoroviče v Kazani, pak (universitu) v Charkově a Oděse podělil .... Spůsobil jsem Haasovcům tím písmem veliké výlohy a proto bych rád, aby z Petrohradu nebo z Moskvy matrice se objednávaly. Ostatně vězte, že dvojí písmo již jest hotovo, Cicero a Garmond a sice sprosté a versalie, a že jednotlivé litery pořád ještě se opravují.« A dne 27. prosince 1847: »S cyrillským písmem jsme úplně hotovi; za

pět nebo šest dní budou nové vzorky úplně vytištěny, které na vše strany zaslati míním.« Ale neustal i potom v opravování liter cyrillských a docílil toho, že jeho typy starší nemotorné litery z tisku vypuzeny jsou.

Též o zlepšení hlaholských typů měl péči snažnou. Píše dne 9. ledna 1848 Pogodinovi: »Vyzval jsem Miklosiče, aby o nové hlaholské typy a hlaholskou chrestomathii péči měl; jinak Slované brzo čtení hlaholštiny a vyslovení liter zapomenou, jako perští magové Zend zapomněli. Neučiní-li v té věci nic — jak nebožtík Kopitar — pokusím se snad sám o ty typy.« A tak se stalo. Již v »Památkách Hlaholského Písemnictví« jsou litery úhlednější než posavádní byly; ale chystaje vydání hlaholských zlomků pražských opravil úplně starší neohrabané litery hlaholské a byl s prací tak spokojen, že 6. ledna 1857 Pogodinovi psal: »Hlaholská abeceda výtečně se podařila. Nic nemůže býti zřetelnější. —

Hlaholské studium vedlo jej také na otázku slovanských run; rozumí se samo sebou, že při nedostatku předmětů, jichžto přesnost nade všecku pochybnost povýšena jest, kladných výsledků dočiniti mu lze nebylo. Tato otázka bývala dříve mnoho na přetřes brána; známo, že Kopitar, jako před ním již Grubisich, původně glagolici považoval za runy a že také Grimma na své mínění obrátil: ale tím, že tak zvané Prilvické idoly, na nichž runám podobné nápisy jsou, za podvržené uznány byly, ztratily se jediné ukázky, podle nichž o runách slovanských souditi se mohlo. Ale runy Staroslovanům zhola upírati, byla by věc unáhlená; neboť mimo známé svědectví mnicha Chrabra, že Slované črtami a řezami hádali, sluší uvážiti také slova Thietmara Meziborského VI. 17 o nápisech na sochách Bohů v Retře; »interius dii stant manu facti, singulis nominibus insculptis«; to však rádi půjčujeme, že o této otázce posud platného úsudku pronésti nelze. Povšimnutí hodný je v té příčině přídavek, který Šafařík k pojednání polského učence »O Rozhore.kých jeskyních« v Musejníku na r. 1838 vytištěnému učinil. —

Druhá stránka učené a spisovatelské činnosti Šafaříkovy vztahuje se k literární historii a jazykovědě slovanské. Jako v historických pracích neustrnul na svědomitém ustanovení přesných dat historických, nýbrž data ta považoval jen za zevnější momenty, jimiž duch národní a lidský vůbec se zjevuje, taktéž po-

jímal historii literatury a jazykozpyt s hlediště vyššího a sice s toho, že literatura je obrazem doby a duchové činnosti národní, že doba t. j. součet historických momentů působí na tvořivost duševní a tato opět výtvory svými národnímu duchu směr vykazuje a tudíž rozhodný vliv na historický rozvoj národního života má. Velmi krásně pronáší se o této úloze literární historie v úvodě k své »Geschichte der slavischen Sprache und Literatur«: »Ona otvírá vzhled mladého studujícího a nastávajícího učence v nedoměrnou říši lidské vědy a umy, vnuká vážnost k cizí zásluze a k věcem jsoucím, chrání od veškeré choravé jednostrannosti, veškeré domýšlivosti, probouzí a podporuje na společenský život přecházející účastenství v duševních snahách šlechetnější části člověčenstva. Jsou-li politické dějiny minulosti jako hřbitov, ve kterém zetlelý prach předků často klíčícímu potomstvu úrodnou jest půdou: jest historie literární jako zrcadlo, které labyrinthické cesty duchového vývoje lidského před oči staví pravou dráhu naleznouti učí, která tím labyrinthem vede.« Avšak stoje na tomto vyvýšeném, filosofickém hledišti nezapomněl, že zapotřebí jest dříve kriticky proskoumaný materiál snášeti jako stavivo, z kterého teprv historii literatury v pravém slova smyslu zříditi lze. Již v Jeně snášel material k dílu tomu a jako bystrým okem svým vždy veškeré Slovanstvo obzíral, tak to činil i v příčině té. Chtěl podati obraz činnosti literární celého Slovanstva a z této snahy zrodilo se dílo německy psané a r. 1826 v Budíně vydané: »Geschichte der slavischen Sprache und Literatur nach allen Mundarten«, v němž zápalem vlasteneckým, slohem vzletným a duchem kritickým dějiny literatur slovanských líčí. Ač kniha ta jen v málo exemplářích vyšla, z nichž větší část v zemích uherských zůstala, přece se dostalo tolik exemplářů učencům do rukou, že svět učený na literární plodnost Slovanstva upozorněn jest, která se do doby té téměř za nic vážila. Ovšem že kniha ta nepodala zevrubného přehledu literární činnosti, tak že by byla obsahovala všecky spisy kdykoli vydané, a proto také nepřistoupil k úmyslu Pogodinovu, který chtěl, by na ruský jazyk se převedla; píše dne 24. října 1836 témuž učenému Rusovi: »Mé dějiny slovanské literatury na jazyk ruský převáděti je nyní již pozdě. Kniha ta má podstatné nedostatky — jest to mladistvá práce a nyní již zastaralá. Doufám, že mi bude lze brzo nové vydání pořiditi.« O těchto nedostatcích zmínil se Šafařík také v úvodě

k dílu svému; ale nicméně nedospěl k novému vydání, k němuž se nedostávalo času, poněvadž jsa zaměstknán jinými pracemi se obával, že by novému vydání tolik píle nemohl věnovati, aby je k té dokonalosti přivedl, kterou při dílech svých miloval. Teprvé syn jeho, Vojtěch, druhé vydání učinil, které r. 1869 v Praze vyšlo.

Ač v době té, jak jsme dříve poznali, namáhavými studiemi o staré historii Slovanův zaměstnán byl, nicméně pěstoval dále historii literatury, do kteréhožto oboru náleží pojednání jeho ve Wr. Jahrbücher uveřejněná »Übersicht der slowenischen Kirchenbücher« (1829), pak »Übersicht der vorzüglichsten schriftl. Denkmäler älterer Zeit bei den Südslaven« (1831). Mimo to padá do té doby jeho práce o jihoslovanské literatuře, kterou však teprvé po smrti Šafaříkově Josef Jireček 1864—1865 v Praze vydal pode jménem: »Geschichte der illyrischen und kroatischen Literatur«. Bedlivý zřetel měl zvláště ku starší době literatury jihoslovanské a bulharské, poněvadž ta doba onoho písemnictví s literaturou staroslovanskou úzce souvisí. Sem náleží především spisek jen v 30 exemplářích vydaný: »Monumenta illyrica seu Slavorum gentis Illyrici provincias incolentis omnis aevi documenta cyrillicis literis consignata. I. Diplomata. II. Inscriptiones. III. Specimina e codicibus. (1839). Jest to práce, která sloužiti měla dílem k ulehčení v dalším badání, dílem měla rozesílána býti slovanským učencům s prosbou, aby jej svými příspěvky v tomto oboru podporovali. Dále sem náleží: »Rozkvět slovanské literatury v Bulharsku« v Časopise Musejním na rok 1848, ve kterémžto článku jedná o starobulharské literatuře, zvláště pak o literární činnosti pomocníků sv. apoštolů slovanských a o osudě jejich spisů za věků pozdějších. Dále: »Monumenta Serbica: Památky dřevního písemnictví Jihoslovanů« vydané 1851 jen v 105 exemplářích a obsahující na 13 arších obě legendy pannonské o Cyrillu a Metoději, životopis cára Štěpána (Symeona), pak ukázky, listin, letopisů, zákonník Štěpána Dušana atd. Ačkoli Šafařík pro tento obor měl ohromný material sebraný, nedospěly Monumenta Serbica bohužel přes I. svazek a tak leží látka ta posud v pozůstalosti jeho čekajíc na vydání a vydavatele věci znalého. Sem konečně náleží pojednání v Musejníku: »Přehled nejnovější

literatury illyrských Slovanů« (1833) a »Bibliografický přehled slovanských národních písní« (1838) a mnoho drobnějších zpráv z péra jeho v témže časopise uveřejněných.

Staraje se takto s horlivostí neobyčejnou o literaturu jiných kmenů slovanských, nezanedbával literatury české, anobrž věnoval jí píli a pozornost vydatnou. Praktickou o ni péči osvědčil článkem v Musejníku na r. 1843 »Slovo o českém pravopise« a pojednáním »O spisovném jazyku československém« vytištěném ve »Hlasech« o potřebě jednoty spisovného jazyka pro Čechy, Moravany a Slováky«, kteréžto Hlasy Matice česká r. 1846 vydala. »Hlasy« ty měly Slováky, kteří se od společného spisovního jazyka českého odtrhovali, o škodlivosti takového počínání přesvědčiti a je pohnouti, aby se všeho novotaření zřekli a jen českého jazyka při spisování kněh užívali. Matice vším právem předpokládala, že ozve-li se v těch Hlasech také Šafařík, slovo jeho jako rodilého Slováka bez znamenitého vlivu na krajany jeho nezůstane. Šafařík soukmenovcům svým řekl, ovšem šetrně, pravdu psav mimo jiné: »Nepřirozená se mi ta novota vidí, poněvadž nevyplývá z nynějšího stavu rozumové osvěty a duševné vzdělanosti Slováků co pouhé pokračování, co nový, vyšší stupeň její, nýbrž pochází pouze z theoretických, spekulativních zásad, snažících se bezohledně a mermomocí vkořeniti se do života jich neznajícího a proti nim se zpouzejícího, nespoléhá na positivném historickém základu, nýbrž pouze na idealním samolibě podstrčeném podstavku, neváže budoucnosť s minulostí, nýbrž je naprosto přetrhuje, nevede zvolným, mírným, povážným krokem dále a napřed, nýbrž velí se vraceti s opomenutím všeho, co posud jinými cestami a prostředky na poli literární osvěty pracně nabyto, k samému prvopočátku — od Iliady k abecedě. Čest a chvála obecné mluvě lidu slovenského v horním Považí a v celém Slovensku, kde ona na svém místě jest: než jazyk náš spisovný společnoú snahou ušlechtilejších duchů trojvětvého našeho kmene v běhu půlpátastoletí zdokonalený a obohacený jazyk, jenž milé Slováky v dlouhém prodlení času, neustálém kolotání osudů, v přenebezpečných na ně se z rozličných stran valících vichřicích duševnou krmí krmil a před mravným spuštěním i odnárodněním se uhájil, není povrhel: jest on faktickou mocností, jest reálním světem, máť i on svá práva, jichž bezeškodně

přerušovati, máť své ostny, jichž bezbolestně dotýkati se nelze. Že by nynější politické položení Slováků, že by stupeň jejich rozumné i mravné osvěty tak kvapného vykročení z posavádní dráhy, odřeknutí se všeho společně s Čechy a Moravany pracně nabytého dědictví, zboření celého starého stavení až do samých základův a podjetí se o novou budovu požadoval, že by nemožné bylo prostonárodní literatury mezi Slováky v posavádním spisovném jazyku docíliti, o tom se přesvědčiti nemohu.« — Ač Šafařík v obšírném pojednání svém na škodlivost toho odštěpenství se všech stran ukazoval, přece tušil, že volání jeho zůstane marným, jelikož neuvážlivosť slovenských spisovatelů již příliš daleko pokročila, aby najednou ustáti mohla. Toto své tušení vyjádřil na konci svého pojednání: »Možná, že všecky naše vřelé žádosti a přání o zachování jednoty budou marné a neplatné, že rozdvojení a rozdrobení jest neodvratné, že začaté násilné trhání se mimo nadání bude dovršeno, že půlpátastaletá velebná budova spisovného jazyka a literatury na Slovensku bude kvapným překotem do kořen zbořena a nová nikdy nedostavena: tehdáž nám pamětlivým, že na této zemi nevždycky vítězství dochází to, což lepšího a spravedlivějšího jest, nýbrž že naopak často, přečasto lepší věc obětí horší se stává, nezbude nic, než zahaliti ducha svého do pláště oddání a zvolati s mudrcem Utickým: victrix causa diis placuit, sed victa Catoni!«

Znamenitě se zavděčil literatuře české vydav r. 1840 s Palackým obranu nejstarších památek literatury naší: »Die ältesten Denkmäler der böhmischen Sprache, Libušas Gericht, Evangelium Johannis, Der Leitmeritzer Stiftungsbrief, Glossen der Mater Verborum«. Účinek byl ten, že přesnost Libušina Soudu byla obecně uznána, že sám J. Grimm dne 10. října 1840 Šafaříkovi psal: »Už tedy Vaší prací to vše zjištěno k radosti naší a bezstarostně nyní čerpati budeme z pramenů těch.« Slyšeti zvláště nyní často, že Šafařík obranou gloss ve Mater Verborum znamenitého omylu se dopustil, avšak kdo tu výtku činí, zajisté si nepovšímnul slov, kterými Šafařík stať o glossách těch zavírá, kdež dosti zřetelně své mínění napověděl: »So schätzbar uns die Glossen erscheinen, indem sie uns manches alte und sonst unbekannte oder längst veraltete Wort erhalten haben, so können wir doch unmöglich annehmen, dass dieselben frei von allen Mängeln und Versehen wä-

ren.... Der Gebrauch dieser Glossen erheischt demnach in einzelnen Fällen sorgfältige Prüfung und kritische Vorsicht.« O Kralodvorském rukopise nepsal leč úvod k německému překladu, který hrabě M. Thun pořídil a roku 1845 pode jménem »Gedichte aus Böhmens Vorzeit« vydal. Od té doby, co se zanášel se studiemi Libušina Soudu, vracel se vždy po chvílkách k badáním o staročeské literatuře a měl účastenství ve skoumání starších spisů českých, ve které Jungmann, Čelakovský a Hanka se uvázali, jichžto práce vyšly ve spisech učené společnosti české, ku kterýmžto pracím přispěl Šafařík těmito pojednáními: 1. O nejstarších rukopisech českého Žaltáře (čteno v učené spol. dne 20. října 1840). 2. Život pána Ježíše Krista (čteno dne 3. listop. 1842). 3. Evangelium sv. Matouše s výkladem (čteno 1. února 1843). Pojednání ta tištěna jsou ve spisech učené společnosti české a vyšla také ve zvláštním otisku r. 1842 a 1845 pode jménem: »Rozbor staročeské literatury«. K tomu se druží článek v Musejníku na r. 1847: »Klasobrání na poli staročeské literatury« obsahující zlomky legendy o XII. apoštolech a Alexandreidy; krom dotčených zlomků vydáno ještě troje pokračování těchto sebraných klásků r. 1848, 1855. Též do literatury bratří českých se zahloubil a ze studií těch vydal po smrti Šafaříkově Jos. Jireček v Musejníku: Blahoslavova filipika proti nepřátelům vzdělání vyššího v Jednotě Bratrské (1861); — Bratra Jana Blahoslava historie bratří českých (1862); — Studie o Petru Chelčickém (1874).

Nabyvše přehledu prací Šafaříkových v literární historii slovanské vypočteme ještě práce jeho v oboru jazykovědy. Uvážíme-li, že mládí jeho padá do doby, kde srovnávací jazykozpyt teprvé jen ostýchavě k životu se prodíral, jest se nám diviti té pružnosti ducha, kterou on do ústrojí jazykového vniknul, a to tím více, čím více také do studií historie, literatury a starožitností slovanských pohřížen byl. Ovšem věděl, že studia starožitností bez znalosti jazykovědy se nedaří, jakož zřetelně o tom se pronesl r. 1839 v listě k Pogodinovi: »Bez důkladných vědomostí jazykozpytných nelze ve starožitnostech nic poříditi.« Ale nicméně považoval jazykovědu také za vědu samostatnou a též v příčině té se osvědčila genialnost ducha jeho, jenž rychle pojímaje do samého jádra věci zasahoval. On pojímal jazyk za orga-

nismus s životem národním srostlý, jenž jsa živý také se mění jako obecný život národu. Zajímavo jest, že on v době té, když Nejedlý a jeho nášlapníci chtěli, aby jazyk český na vzorech věku Rudolfinského ustrnul a zkřehnul, proudivou sílu životní jazyka za oprávněnou hlásal, psav dne 3. února 1823 Vojtěchu Sedláčkovi: »Jedině mrtvé řeči jsou neproměnitedlné; živý živého národu jazyk tím samým živ jest, že se mění; a ti, kteří jej mezemi zvyku některého věku ohraditi chtí, tajemství života nepojali, jehož bytost jest působení, úkaz, proměna.« Považuje jazyk za organismus uznává také, že lze jej vážiti o sobě, že však pokročilá věda jazykozpytná povznésti se musí na methodu srovnávací, kterou se zákony příbuzných jazyků určují. Názory o věci té vyslovil r. 1847 v Časopise Čes. Mus.: »Až do konce minulého věku a vyplynutí čtvrté olympiady tohoto století zavírali se nejslovútnější jazykozpytci při svém skoumání do oboru jazyka jednoho kmene a rozmanitých jeho nářečí tak přísně, že sobě zřídka dovolili, zření své k jiným jazykům, více nebo méně příbuzným, s tím úmyslem obrátiti, aby umělým jich přirovnáním temné, jinak nepochopitelné stránky domácího vysvětlili. Co na této cestě od nejdůmyslnějších duchů dosaženo býti mohlo, dokázali u našinců Dobrovský, muž o jazykozpyt náš velikých, nepominutedlných zásluh, u Němců Adelung a nade všecko slovútný Jakub Grimm.« Dotýkaje pak zásluh Boppových o srovnávací zpytování jazyků indoevropských praví, že se »odvážil jeden z největších a nejdůmyslnějších duchů našeho věku, jemuž dáno bylo obsáhnouti badáním svým mnohem větší počet přerozmanitých jazyků lidských, nežli všem jeho předchůdcům, Vilém z Humboldta, povznésti se na nejvyšší stupeň mluvovědy, na onen totiž, s něhož již všickni jazykové lidští v jistém smyslu jen co výstřelky, odstínky a úlomky všeobecného jazyka lidského se považují.... K označení pokroku ve mluvovědě tré nebo čtvero jmen postačuje, Dobrovského pro nás Slovany aneb Jakuba Grimma pro Němce co původců rozumného jazykozpytu na stanovišti kmene, Boppa co zakladatele mluvobadání na stanovišti jazyka celého člověčenstva.... Jakož o skutečném povznesení se slovozpytu za našeho času nade všecky předešlé věky nepochybujeme, tak také nemůžeme potlačiti v sobě té pevné naděje, že někdy, až Aristoteles, Carus a Humboldt, totiž filosof, fysiolog a jazykozpytec v jedné osobě se zjeví, hlubším vniknutím do tajemství

jazyka lidského a odhalením ukrytých posavad svazků mezi souvislým a souměrným zárodkem lidských představ a slov, i sama filosofie, zvláště dušesloví a logika nejen nového neočekávaného světla nabude, nýbrž navždy v pevnější a nepohybnější, než posavad, půdě se zakotví.«

Tak se v duchu jeho spojila jazykověda s vědou o duchu lidském vůbec a jest podivno, kterak záhy již hluboce do podstatné povahy jazyků slovanských vniknul. Do doby jeho panovalo téměř výhradně mínění, že všechny jazyky slovanské se zrodily nebo vyvinuly ze staroslověnštiny jako z matky společné, čím bližší tedy některý jazyk slovanský jest formám staroslověnštiny, tím starší že jest. Proti tomuto mylnému mínění psal Šafařík již r. 1833 ve spise: »Serbische Lesekörner oder historisch-kritische Beleuchtung der serbischen Mundart«, ve kterém důkaz vede, že srbština již tehda byla nářečím samostatným, když staroslověnština ještě žila a bujněla, a že nynější slovanská nářečí, ne-li v pradobě, tedy aspoň tehdáž, když v evropské historii se zjevují tedy v 5. století úplně již vyvinuta byla. Ale nebylo mu v tomto spise pouze činiti o ten důkaz, nýbrž probral starosrbské hláskosloví a tvarosloví tak důkladně a tak vědecky, že spis ten posud velikou cenu do sebe má. Avšak uznával důležitost církevního jazyka pro slovanský jazykozpyt již za mládí svého a věnoval jeho studium píli neunavnou. Vnikaje také zároveň do ústrojí ostatních jazyků slovanských poznával pilným čtením, že slovná zásoba jazyků těch vyrostla z kořenů, z nichž mnohé všem jazykům slovanským společny jsou. Za tou příčinou začal již v Novém Sadě sbírati material ku kořenosloví čili k etymologii slovanské; material k vůli tomu nashromážděný obsahuje výpisky ze všech řečí slovanských nevyjímaje ani mluvu Polabanů v moři germánském utonulých.

Bohužel, že jako k jiným pracím tak také k této nedospěl; podle ukázek, které se nám zachovaly v několika článcích vytištěných v Časopise Musejním, vidíme, čeho jsme očekávati mohli a cítíme, co jsme ztratili tím, že dílo to ve skutek uvésti nemohl. Jako žádný před ním v Čechách znal Šafařík jazyky slovanské a jako žádný před ním osvojil si přesně vědeckou methodu srovnávacího jazykozpytu a s toho stanoviska psány jsou jeho jazykozpytné práce, jak sám pravil r. 1847 v úvodě ku pojednání: Výklad některých grammatických forem v jazyku slo-

vanském: »Porovnávající mluvovědou rozřešeny již nejedny záhady jazyků indoevropských; z ní jiné, neméně důležité a ještě odročené otázky a úlohy někdy žádoucího vyložení dojdou. I slovanský náš jazykozpyt odnikud jinud, leč z nepřebraného tohoto pramene zvelebení svého a zdokonalení očekávati nemůže. Jak dalece se jazykozpyt náš za zasloužilého Dobrovského povznesl, který se první odvážil z těsných mezí domácího nářečí vykročiti a všecken jazyk, všecky různomluvy celého kmene slovanského v jedno zahrnouti: tak dalece, ba ještě mnohem dále se opět povznese, až naši slovanští mluvobadači s touž soudností a známostí věci z těsných mezí jazyka svého kmene vykročí a všecky hlavní jazyky indoevropského plemene v kolo svého zpytování potáhnou. Není úmysl můj aniž síla má k tomu stačí, abych se i sám o tu takovou těžkou úlohu pokusil: než k dokázání i možnosti i potřeby a výnosnosti její poněkud přispěti se ovšem zavázána cítím. K tomu, pouze k tomu směřuje nový článek tento, jakož i všecky předešlé.« Jazykozpytné práce Šafaříkovy jsou pravé perle v oboru této vědy, které české literatuře znamenitou ozdobou jsou. Jsou pak tyto: »O tvoření slov zdvojováním kmene« (Časopis Musea 1846); — O šíření časoslovných kořenů a kmenů vsouváním souhlásek (tamtéž 1846); — O přetvořování hrdelních souhlásek (tamt. 1847); — Výklad některých gramatických forem v jazyku slovanském (tamtéž 1847); — Výklad některých pomístných jmen u Bulharů (tamtéž 1847); — Mluvozpytný rozbor čísloslova (tamtéž 1848): — O skloňování cizojazyčných jmen (tamtéž 1852). A konečně sem vztahovati sluší: »Počátkové staročeské mluvnice« (1845) proto, že mluvnice sepsána jest s ustavičným zřetelem na jazyk staroslovanský, čímž gramatika staročeská postavena na výši nauky té doby a teprvé získán pevný základ ku srovnávání s jinými jazyky. Šafařík sepsal tuto mluvnici jako úvod k Výboru staročeské literatury rychle, za několik neděl a proto někteří v ní leccos pohřešovali; ale sám ukazoval roku 1860 k tomu, že to není úplná mluvnice, nýbrž jen počátkové k ní; »Jest to jen nástin gramatiky nikoli gramatika; toho nepovažují někteří posuzovatelé a křivdu mi činí. Velikých sbírek svých k staročeské gramatice ani jsem tam úplně neužil a syntaxi vynechal. Byl to vrh smělý, ale potřebný.«

Objemný duch Šafaříkův zasahoval téměř do všech odvětví vědy slovanské, zvláště do těch, které se starožitnosti toho národu dotýkají. Jen právnictví nechával stranou, jelikož se mu přípravných studií nedostávalo a jiná zaměstnání jemu nedovolovala, aby nahradil, k čemu za mladších let přihlížeti lze nebylo. Když Maciejowski ho roku 1830 požádal, aby jemu při spisování jeho díla: Historya prawdodawstw Slowjańskich nápomocen byl, vyznal svou k tomu nedostatečnost upřímně řka: »Jakkoli si přeju, bych mohl podporovati Vaše krásné a prospěšné předsevzetí všemi svými silami, jest mi přece nemožné vyhověti všem Vašim mně kladeným požadavkům a žádostem. Uznáte zajisté mé omluvy platnými, pomyslíte-li laskavě, že jen skrovných vědomostí právnických mám neb snad žádných....« Když pak v Praze spisy starší literatury české probíral, četl také prameny starého práva českého, při kterémžto čtení poznenáhlu do látky právnické vnikal. Dokladem na to jest jeho pojednání o vdání v českém právě svrchudotčené (str. 108). Důkladná znalost ducha i látky jazyků slovanských zvláště pak sečtelost v pramenech staršího práva českého byla příčinou, že ministerium spravedlnosti Šafaříka r. 1849 povolalo do Vídně a jmenovalo jej předsedou komise, která ustanoviti měla juridicko-politickou terminologii, aby soudy a politické úřady rovnoprávnosti jazykové šetřiti a ji zachovávati mohly. Práce té komise vydána pokud se týče češtiny r. 1850 ve spůsobě německo-českého slovníku, jenž nadepsán jest: Juridisch-politische Terminologie. Deutsch-böhmische Separatausgabe.[1])

[1]) Pravidla, kterými se členové českého oddělení komise spravovali, vyložil Šafařík v předmluvě k tomu slovníku takto: »Die Mitglieder der böhm. Section mussten nothwendig ansser den für das Ganze als Regel und Richtschnur aufgestellten Principien, auch noch den historischen Bildungsgang und den gegenwärtigen Zustand ihrer Mundart und Literatur genau berücksichtigen, wenn sie alle Schwierigkeiten mit Erfolg bekämpfen, allen gerechten Anforderungen genügen und eine praktisch brauchbare Arbeit liefern wollten. Diese Schwierigkeiten wird man leicht ermessen können, wenn man bedenkt, dass es sich in dem gegenwärtigen Falle nicht darum handelte, eine juridisch-politische Terminologie für eine ursprünglich und rein slavische d. i. aus slavischem Volksleben, slavischen Bildungselementen naturgemäss und stetig sich fortentwickelnde Gesetzgebung festzusetzen oder zu ordnen, sondern, dass es galt, Tausende von bereits fertigen juridischen und politischen Kunstwörtern auf einmal adäquat und mit der schärfsten Begriffsbestimmung aus dem Deutschen ins Slavische zu übertragen, das ist aus einer Sprache, welche bereits an Überbildung und Verkünstelung zu leiden anfängt und sich zu

Práce při skládání terminologie právnické pohnuly Šafaříka, že se vrátil ke studiím práva slovanského aspoň tím směrem, že starší prameny toho práva kriticky rozebíral. O zaměstnání tom svědčí jeho pojednání v Musejníku r. 1854: Krátká zpráva o statutu Poljickém,[1]) v níž také stručný náčrtek pramenů práva slovanského podal. Avšak jazykozpytné práce, jmenovitě badání o hlaholštině a časté churavění byly na příčině, že v oboru právnictví slovanského více nevydal, ač v pozůstalosti jeho dosti látky v příčině té obsaženo jest.

Podobnou právnické terminologii práci ujal Šafařík, která se týče vědeckého názvosloví v češtině. Známo, že již počátkem tohoto století vlastenci čeští se snažili jazyk český vědeckými názvy opatřiti; byla to snaha chvalitebná, avšak purismus, který v ní vládl, zavedl snahu tu někdy až na zámezí směšnosti, ano

viel, namentlich in der neuen Gesetzgebung in künstlich ausgeprägten starren und abstracten Formen, Formeln und Phrasen bewegt, in ein Idiom, welches noch treu am ursprünglichen Naturtypus hängt und deshalb seine Stärke vorzüglich in der Darstellung concreter, das Abstracte versinnlichender Gedankenformen äussert. Zu dieser allgemeinen in der Natur der Aufgabe, also im Wesen der Sache liegenden Schwierigkeit trat für das Böhmische noch der scheinbar günstige, aber in der That die Arbeit sehr erschwerende Umstand hinzu, dass zwar die Böhmen aus den älteren Zeiten, d. i. aus der Periode von der Mitte des XIV. bis zum ersten Viertel des XVII. Jahrhunderts, eine reichhaltige, juridische Literatur und somit eine kunstgerecht ausgebildete juridische Schriftsprache besitzen, die ihren Gipfelpunct in den Schriften Všehrd's und Koldin's erreicht hat, dass gleichwohl diese ältere juridische Literatur und Schriftsprache seit der Verdrängung der böhm. Sprache ans den Gerichten, Ämtern und Schulen dem böhm. Volke beinahe gänzlich fremd geworden ist, so dass neuere Schriftsteller es bequemer finden, moderne Ausdrücke buchstäblich nach dem Deutschen ohne Mass und Ziel zu bilden, als nach guten alten Wörtern bedachtsam zu suchen und sie in Umlauf zu setzen. Die Mitglieder der böhm. Section hielten es für ihre Pflicht, hier den einzig richtigen Weg einzuschlagen und unbeirrt zu wandeln, d. i. den älteren, gleichsam naturwüchsigen Sprachvorrath, soweit er bei dem grossen Unterschiede der Zeiten und der Bildung noch haltbar und lebenskräftig ist, als historische Basis unverrückt fest zu halten und dem neuen nur dann, wenn er sich in begrifflicher und lautlicher Beziehung stichhältig erwiese, Geltung zu gestatten . . . . Denselben Mittelweg, d. h. Vermeidung aller Extreme, suchte man in Bezug auf den Purismus einzuhalten: man war toleranter, wo es sich um Wörter handelte, welche zumeist nur in gebildeten Kreisen, in der Wissenschaft und Literatur und hier bereits eine gleichsam europäische oder weltliche Geltung haben . . .«

[1]) Poljíca (neutrum pluralis) jest krajina v nynější Dalmacii v kraji Splětském; náleželo ku krajině Poljické dvanáct obcí, které ve středověku námořným loupežnictvím se zabývaly a proto od sousedů nenáviděny a stíhány byly.

každé vědecké slovo mělo býti nahrazeno slovem českým. Nad to více překládal každý vědec názvy na česko jak tomu rozuměl, anebo i nerozuměl, poněvadž nebylo autority, které by se všichni byli podrobili. Tak nastala ve vědeckém názvosloví českém neustálenost a libovůle, které pokroku vědeckému zajisté neprospívaly. Hraběti Lvu Thunovi náleží zásluha, že tato neurčitosť a kolisavosť z vědeckého názvosloví českého se odstranila, an jako ministr vyučování r. 1851 nařídil v Praze komisi, která vědecké názvy české přesně ustanoviti měla, aby vědecké jmenovitě školní knihy stejné pojmy také stejnými slovy vyjadřovaly a posavádní libovůle a různost z nich se vyobcovaly. Předsedou té komise ustanoven byl Šafařík a výsledek byl, že r. 1853 v Praze vydán jest: Německo-český Slovník vědeckého názvosloví. Jest to práce, »u nás snad ne dosti známá i vážená; měla tu vzácnou zásluhu, že v ní poprvé učiněna zkouška od mužů povolaných, aby učiněn byl konec nechutné strakatině v českém názvosloví, bez níž nemůže býti, kde vyšších škol domácích jako regulativu a prostředku k tradici ustálené mluvy vědecké není, leč každý znovu sám, o druhém často ani nevěda, sobě pomáhá a nuzně tvoří.«[1])

Šafaříkův veliký duch ustavičně práci na práci ze sebe vydával. Jest však litovati, že také mu bylo podjímati práce, které jej od vlastní vědy jeho buď si jen na čas odtrhovaly. Tím se stalo na velikou škodu vědy, že několik prací vědeckých nedokončil. Z pozůstalosti jeho viděti jest, že sebral ohromný material k historické topografii zemí slovanských, k zevrubné kartografii krajin balkánských, avšak práce ty zůstaly nedokončeny. Jako před ním Dobrovský sbíral Šafařík také velmi pilně příspěvky k slovanskému etymologikon, v nichž obsaženy jsou výpisky ze všech slovanských jazyků nejen živoucích, nýbrž také ze staroslověnčiny, anoť i zbytky jazyka polabských Slovanů, jež v starých listinách zemí polabských hledal. Též chová jeho pozůstalost vzácnou látku k palaeografii slovanské, přípravné práce k novému vydání národopisu jeho: bohužel, nebylo jemu lze, sám rukou svých přičiniti, aby z těchto již v Novém Sadě začatých sbírek díla okrouhlá vytvořil. Zůstaly nedokončeny, rovněž jako život apoštolů slovanských a spis o bratřích českých, ku kterýmžto oběma pracím velmi pilně látku sbíral. —

[1]) Slovník Naučný sv. 9, st. 11.

Jsa vědě své s celou duší oddán nestaral se, vyjímaje rok osmačtyřicátý, o politiku a politickou agitaci. V době před rokem dotčeným bez toho nebylo politického ruchu v Rakousku a každý Slovan a »vlastenec« byl považován za panslavistu, na které starostlivá policie bedlivé oko měla. Známo, že tehda v »černých kabinetech« poštovských listy se otvíraly a proto byl Šafařík i v listech soukromých velmi ostražitým, aby z panslavismu stíhán býti nemohl. Z toho se vysvětluje, že v listech Pogodinovi daných takové náhledy projevuje, z nichž souditi lze, že se otevření svých listů na poště obával. Tak na př. psal Pogodinovi r. 1842 o listě, který mu Bodjanski byl poslal: »Zdálo se mi, že jeho fantasie byla poněkud rozpálena, což mladosti jeho připisuji. Mluví o věcech jako na př. o slovanstvu, o knihovně českých vlastenců, kterých neznám a znáti nechci. Vy víte, že jsem prostý, suchoparný gramatikář, antiquář a filolog, který o ničem neví a věděti nechce. Já jemu sice takové přemrštěnosti, módní blouznění a fantasie za zlé neberu, ale jiní, kteří jeho listy čtou, mohli by jim špatně rozuměti a je špatně vykládati.«

Jako ve vědě jen od důkladného vzdělání a práce neúmorné dobré prospěchy očekával, tak se odvracoval od počínání politikářův, o nichž soudil, že je více mladistvá blouznivosť než zralosť rozumu studiemi i zkušenostmi nabytá vede. Psal v té příčině r. 1843 Pogodinovi: »V Lipsku se vydávají Jahrbücher der slavischen Literatur, mnoho od nich neočekávám (to pravím jen Vám); samé to lapání, blábolení a politisování bez důkladných studií jednotlivých a positivních záležitostí. Sed furor et rabies agitat intra et extra muros. A konečně moudrost Mosiga z Aerenfeldu v jeho spise: Slawen, Russen, Germanen. Tito studentíci chtějí světy bourati a tvořiti. Vae nobis! Quid prodibit? Mus. Semo tamo — toť obraz věku.«

Když pak po roce 48tém nastala tuhá reakce a v Rakousku obnoven pokus josefinské centralisace a germanisace, štítil se Šafařík ještě více než dříve všeho politisování; věda, že policie má sítě své rozestřeny všudy a že nehodno bylo, mnohým důvěřovati, uzavřel se sám v sobě, vyhýbal se společnostem a byl téměř všeho obcování prost, tak že i rozličné pověsti o příčinách, za kterými se vzdaloval, po Praze kolovaly. Zajímavý jest v té příčině list, který dne 1. října 1856 Pogodinovi poslal: »..... Narážíte ve svém posledním listě, že má psaní jsou tak krátka a

prázdna. Snad jest tak. Sed non omnia possumus omnes. Začíná pro mě a okolo mne býti prázdno a ticho, snad ne bez mé viny, jestli vůbec při tom jaká vina. Tempora mutantur et nos in illis. Vy, drahý příteli víte, že moje láska k Vám a k naší přirozené národnosti nezměnitelna jest a zůstane: avšak o tom, co v životě dosíci lze a po čem tedy snažiti se máme, mám nyní, velikými zkušenostmi posledních let poučen, na díle názory jiné. Národy se pachtí po tom, co svobodou, konstitucí atd. nazývají. Myslím, že z toho vždy dostanou tolik, kolik jim panovníci udíleti ráčí. Národy domáhají se utvrzení a vyvíjení své národnosti. Myslím, že i v té příčině dosáhnou toho, co jim vůle panovníků dopřeje. Jak mnohem šťastnější by lidé byli, kdyby na tom své naděje stavěti chtěli! Neboť všecko ostatní přání a snažení jest marné, daremné a bezplodné. Co se našich slovanských národů dotýče, padl jim nestejný los; mnozí z nich jsou chudobní a slabí, ale všickni mohli by býti šťastni, kdy by se tím spokojili, čeho jim prozřetelnost usoudila, a kdyby po nemožném a nedostížitelném nebažili. Vždyť »miseri sunt mortales« — to znali a cítili vzdělaní Řekové a mocní Římané stejnou měrou — nostrates pak mortalium miserrimi, quoniam pauperrimi. Bez politické samostatnosti musejí se všudy jazykové a národnosti skrovnou měrou působnosti a idyllickým štěstím spokojiti. Zvelebujte a povznášejte tedy dále statně a mužně ve svém velikém a mocném Rusku jazyk, literaturu a vědu, my také nepřestaneme zde totéž, pokud lze, pro svou řeč, literaturu a vědu činiti. Zisk bude na obou stranách. To není toliko názor můj; to bylo již učením našeho velikého básníka a mistra Kollára. A na tom chceme býti spaseni.«

Šafařík nebyl dosti tvrdou povahou, aby se byl mohl pouštěti do bojů politických; churavosť tělesná, k tomu přirozená měkkost povahy a trpké zkušenosti v Uhrách i v Čechách nabyté, ustálily v něm přesvědčení, že, kde není politické samostatnosti, také národ k samostatnému rozvoji své individuality dospěti nemůže. Doba tuhého absolutismu Bachovského zajisté jej v tom přesvědčení utvrzovala, tak že úzkostlivost jeho ve příčině té patrně se ukazovala, když návaly duševní choroby jej napadaly. Lišil se u věci té znamenitě od Palackého: tohoť vedla v politice neoblomná energie, Šafaříka pak nepřekonatelná melancholie. Ale horoucí láska k Slovanstvu a zvláště k národu českému jej ne-

opustila až do posledního dechu života a snad i jej oblažila naděj r. 1860, že Čechům přece ještě svítá šťastnější budoucnost.....

Končíce rozpravu svou o životě Šafaříka přejeme sobě, aby práce naše nebyla považována za nějakou lues Bowelliana, za upřilišování a nadsazování chvály, nýbrž za výron vřelé úcty a vděčnosti vzdané mánům muže, nad nějž větší posud z národu českého v novější době se nezrodil a jemuž po boku jen Palacký stojí. Jako dříve Götheho ve Výmaru, navštěvovali příchozí v Praze Šafaříka, aby velikého slavistu osobně poznali, tak že si často stěžoval, jak mnoho času těmi návštěvami ztrácí.[1])

Šafařík byl postavy mohutné a souměrné; hlas jeho byl sice zvučný, ale příjemný a schopný, plynností svou všecky city vyrážeti, jemnost mysli a rozbouřený hněv. Rovněž jeho oko, v němž obyčejně hlubokost důmyslného badatele a jemnost šlechetného lidumila zářila a kdo jen jednou do toho oka se podíval, jak živ nezapomněl výrazu jeho. Ač učený svět uznáním mnohonásobným jej poctil, přece jej zdobila milá skromnost a nic mu nebylo tak protivno, než-li vypínavost cechovských učenců. Jsa vyznamenán řády štítil se je veřejně nositi a stálo to rodinu, jak J. Jireček vypravuje, dlouhého přemlouvání, než-li ho přiměla, aby při slavnostných příležitostech s nimi se ukázal. Cizí zásluhy uznával rád a upozornil několikráte ruskou akademii na slovanské učence, aby je členstvím svým poctila, aniž se ostýchal vytýkati nevděčnost vida, že pravá zásluha uznána není: »Kalajdovič,« píše r. 1843 Pogodinovi, »zasloužil pomník; nevděk a neuctění, jež ho zastihly, jsou pro nepředpojatého nejlepším důkazem Vašich intelektuálních a morálních poměrů.« Jungmanna zpomíná vždy vděčně a uctivě nazývaje jej obyčejně »velemistrem«, aniž Dobrovskému nelaskavost jeho odplácel stejnou měrou, uznávaje při každé příležitosti veliké zásluhy jeho o vědu slovanskou; též o Kopitarovi, jenž zapomenuv se nad důstojností vzdělance a učence kalem uličným Šafaříka pošpinil, pronesl se r. 1857: »Ke Kopitarovi nikdy jsem se nepřátelsky nechoval a nepřátelství jeho proti mně jsem mu odpustil.« V úsudcích, i když chváliti nemohl, užíval výrazů mírných; tak psal Pogodinovi r. 1850 o Kollárově Staroitalii Slavjanské: »Jsou to učené — fantasie« a o

[1]) Jednou jej, jak J. Jireček vypravuje, navštívil bývalý ministr menšího státu německého, který Šafaříka přesvědčiti chtěl o výtečnosti Němců a podřízeném po volání Slovanů.

Bohyni Slávě téhož spisovatele pravil r. 1839: »taková díla spůsobují jen zmatky. Co v nich nového a pravdivého jest, lze na archu vypsati. Ostatní jest pravý Rudbekismus. Neznaje ani sanskrtu ani staroslovenštiny ani mythologie důkladně chce nyní quantitatem incognitam per incognitam určiti.« Přečet přednášky Mickiewiczovy o slovanské literatuře, ve kterých se bujná fantasie velikého básníka místo přesného badaní zjevuje, napsal na exemplár svůj: »Somnia Mickiewiczii«. Spravoval se zásadou r. 1842 vyslovenou: »Své myšlénky a úsudky jiným vtírati a vnucovati, kteří jsou jiného smýšlení než já, bylo a jest ode mne vzdáleno.« Hlubokost citu jeho rovnala se vznešenosti názoru jeho o důstojnosti života lidského, o idealismu a Bohu. Ač zvláštními studiemi filosofickými kromě za mládí svého se nezanášel, přece byl pravým filosofem, mudrcem, v jehožto duchu všecky nesrovnalosti života ve vyšší idei o celosti života urovnání nalezly, jakož již r. 1820 Palackému psal: »Celost života jest mi žádostí a péčí.« Proto vždy snažil se po celku, jemuž náležeti chtěl jako činný, prospěšný úd vniternou silou, nikoli pouhým zevnějším spojením; psal v tom smyslu r. 1821: »Mně naposledy lhostejno, býti zpodním neb vrchním kamenem v tom stavení, které sobě národ můj na památku staví, jest-li jen staveno a dostaveno bude.« Byl geniálním stavitelem; položil mohutné, neotřesitelné základy a pokud žil, kladl kámen na kámen, aby stavba do výšky se pnula; budoucnost snad leccos na tomto stavení opraví, leccos k němu přičiní, ale tvůrčí myšlénka mistrova vždy při tom bude vůdkyní a vzorem. Blahořečiti, věru blahořečiti sobě může naše doba, že jí popřáno v Šafaříku spatřiti muže, v němž ideál čistého člověctví individualostí slovanskou se zjevil, muže, o němž, pokud věda, humanita a šlechetná snaha v lidstvu nevymrou, v pravdě potrvají slova: Semper honos nomenque tuum laudesque manebunt!

